

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

**S-400 KRİZİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE FAALİYET
GÖSTEREN YABANCI BASIN ORGANLARININ HABER
SÖYLEMİ ÜZERİNE EKONOMİ-POLİTİK BİR ÇALIŞMA**

Yunus AKSEKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Emre Osman OLKUN

KONYA-2023

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Türkiye'nin kurucu ilkelerinden biri olan Ulusal Bağımsızlığımızın her ne şart ve koşulda olursa olsun başka ülkelerin ellerine bırakılamayacağını, Mustafa Kemal Atatürk'ün “Bağımsızlık Benim Karakterimdir” sözünden yola çıkarak, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı S-400 Krizi'nin, bir bağımsızlık mücadelesi olduğu ve bu yaşanan Krizlerin tarihsel olarak her zaman karşımıza çıktığı, sadece isim ve konuların değiştiği gözler önüne serilmek istenmiştir.

Yüksek Lisans Eğitimim boyunca desteklerini bir an olsun bile esirgemeyen, tez yazım sürecinde desteğini bir an olsun bile eksik tutmayan değerli hocam Doç. Dr. Emre Osman Olkun'a çalışmanın sonuca ulaşmasında ve akademik literatüre kazandırılmasında verdiği değerli katkıları için teşekkür ederim. Göstermiş olduğu sabır ve anlayış için şükranlarımı sunarım. Son olarak ise Yüksek Lisans eğitimime başlamam için beni teşvik eden ve bir an olsun bile beni bu zorlu yolda yalnız bırakmayan Marina Mussa'ya teşekkür ederim.

S-400 KRİZİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN YABANCI BASIN ORGANLARININ HABER SÖYLEMİ ÜZERİNE EKONOMİ-POLİTİK BİR ÇALIŞMA

ÖZET

Türkiye'nin yanı başında gelişen Suriye İç Savaşı ve onun beraberinde getirdiği tehditler, Türkiye'yi siyasal ve askeri adımlar atmaya itmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin, ABD ve Rusya gibi ülkelerle zaman zaman siyasal ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı basın organlarında sık sık Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde haberleştirilerek dünya kamuoyuna servis edilmiştir. Özellikle kamuoyunu uzun süredir işgal eden ve ABD ile Türkiye arasında siyasal ve ekonomik krizlere neden olan S-400 krizi yabancı basın organlarında sıklıkla kendine yer bulmuştur. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'de yayıncılık faaliyeti yürüten uluslararası basın kuruluşları; Amerika'nın Sesi ve Sputnik News'in S-400 krizine ilişkin haberleri ekonomi-politik yaklaşım temelli olarak incelenmiştir. Çalışmada yöntem olarak Teun Van dijk'ın Söylem Analizi yöntemi kullanılırken her iki haber sitesinden S-400 krizine ilişkin toplamda 18 haber seçilerek makro ve mikro yapılarına göre analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuç itibarıyla her iki haber sitesi de kendi ülkelerinin ideolojik tavrına göre haber metinlerini inşa ederken açık ve örtülü olarak propaganda faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Ekonomi-Politik, Medya, Propaganda, S-400

**AN ECONOMIC-POLITICAL STUDY ON THE NEWS DISCUSSION
OF FOREIGN PRESS ORGANIZATIONS OPERATING IN TURKEY IN
THE CONTEXT OF THE S-400 CRISIS**

ABSTRACT

The Syrian Civil War, which has been unfolding right next to Turkey, along with the threats it has brought, has compelled Turkey to take political and military actions. These developments have occasionally led to political and economic tensions between Turkey and countries like the United States and Russia. All of these events have been frequently covered in foreign press outlets operating in Turkey, often presented in a way that is unfavorable to Turkey in the eyes of the international public. Particularly, the S-400 crisis, which has long occupied public opinion and led to political and economic crises between the United States and Turkey, has found significant coverage in foreign press outlets. In this context, this study examines the news articles related to the S-400 crisis by international media organizations operating in Turkey, namely Voice of America and Sputnik News, from an economic-political approach. In terms of methodology, Teun Van Dijk's Discourse Analysis method is employed, and a total of 18 news articles related to the S-400 crisis are selected from both news sites and analyzed based on their macro and micro structures. The results obtained from the study indicate that both news sites construct their news texts according to the ideological stance of their respective countries, engaging in both explicit and implicit propaganda activities.

Keywords: Economy Politics, Media, Propaganda, S-400

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

1.1. Ekonomi Politik Kavramı ve Gelişim Süreci	4
1.2. Medyanın Ekonomi Politik Kavramı ve Gelişim Süreci	6
1.3. Liberal Ekonomi Politik Yaklaşım ve Medya	9
1.4. Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım ve Medya.....	10
1.5. Medyanın Ekonomi Politik ve Propaganda	13
1.6. Propaganda Aracı Olarak Medyanın Kullanımı	18

İKİNCİ BÖLÜM

S-400 KRİZİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ

2.1. Osmanlı Dönemi Türk-Amerikan ilişkileri.....	23
2.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uluslararası Tehditler.....	26
2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türk-Amerikan İlişkileri.....	30
2.4. Türk-Amerikan İlişkilerinde Krizler.....	33
2.4.1. Kıbrıs Meselesi ve Johnson Mektubu.....	34
2.4.2. 1970-1980 Dönemi Türk-ABD İlişkilerinde Yaşanan Krizler	37
2.4.2.1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Yaşanan Krizler	39
2.4.3. 2000’li Yıllar ve Krizlerle Geçen Türk-ABD İlişkileri	41
2.5. S-400 Krizi.....	42
2.5.1. Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi	43
2.5.2. Türkiye’nin Patriot Sistemlerini Satın Alma Talebi.....	49
2.6. S-400 Sistemlerinin Siyasal Boyutu	54
2.7. S-400 Anlaşması ve Sonraki Yaşanan Gelişmeler	56
2.8. S-400 Krizi ve Gerilen Türk-Amerikan İlişkileri	58

2.8.1. CAATSA Yaptırımları	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKA’NIN SESİ VE SPUTNİK HABER SİTELERİNDEKİ S-400

KRİZİNE İLİŞKİN HABERLERİN SÖYEM ANALİZİ

3.1. Tezin Konusu Amacı Ve Önemi.....	65
3.1.1. Amerika'nın Sesi.....	65
3.1.2. Sputnik News.....	66
3.2. Literatür Taraması.....	67
3.3. Araştırmanın Temel Soruları	69
3.4. Tezin Kapsamı Ve Sınırlılıkları	69
3.5. Tezin Yöntemi	70
3.6. Bulgular Ve Yorumlar	74
3.6.1. VOA Türkçe 2019 Temmuz Haberleri Makro Analizi	74
3.6.2. VOA Türkçe 2019 Temmuz Haberleri Mikro Analizi	87
3.6.3. Sputnik News 2019 Temmuz Haberleri Makro Analizi	92
3.6.4. Sputnik News 2019 Temmuz Haberleri Mikro Analizi	108
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	114
KAYNAKLAR	114

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BBC:	British Broadcasting Corporation
VOA:	Voice of America
MABB:	Almanya radyo ve televizyon düzenleme kurumu
RT:	Russia Today
RT DE:	RT Deutsch
DEAD:	Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi
DW:	Deutsche Welle
F24:	France 24
BDEB:	Broadcasting Board of Governors
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK/KCK:	Kürdistan İşçi Partisi/ Kürdistan Topluluklar Birliği
PYD-YPG:	Suriye Demokratik Birlik Partisi / Halk Savunma Birlikleri/
Daeş/ İŞİD:	Irak Şam İslam Devleti
CPMIEC:	China Precision Machinery Import-Export
SETA:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
HSS:	yüksek irtifa ve uzun menzilli Hava Savunma Sistemi
CAATSA:	Countering America's Adversaries Through Sanctions Act

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte enformasyon akışında ciddi bir hızlanma olmuştur. Öyle ki dünyanın farklı coğrafyalarındaki insanlar aynı anda hiç bilmedikleri görmedikleri yerlerden haberdar olabiliyor, yeni bilgiler öğrenebiliyor. Kuşkusuz iletişim teknolojilerinin gelişmesi McLuan'ın deyiimiyle dünyayı küresel bir köy haline getirmiştir. Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde insanların enformasyona ve haberlere ulaşması kolaylaşmıştır. Bu durum gerek devletlerin gerekse de özel şirketlerin bu alana yönelmesine ve ciddi yatırımlar yapmalarına neden olmaktadır. Özellikle enformasyon aygıtlarını elinde bulunduran iktidarlar veya güç erkleri sahip oldukları bu güç sayesinde enformasyonu kendi inisiyatifleri doğrultusunda kullanarak kitleleri yönlendirebilmekte ve onların tutum ve davranışlarını şekillendirebilmektedir.

Sermaye sahipleri ve iktidarlar için önemli bir propaganda aracı olan medya, aynı zamanda bir mücadele alanı yaratmaktadır. Bu mücadele alanı ulusal ve uluslararası boyutlara sahip, çıkara dayalı geniş bir alanı kapsamaktadır. Özellikle ülke içerisinde kamu medyasını arkasına alan iktidarlar kendilerine yakın iş adamlarına fırsatlar sunarak onların medya sektörüne girmesini teşvik etmektedir. Böylece enformasyonu kontrol ederek halka ulaşacak haberleri kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabilmektedir.

İç politikada medyanın gücünden faydalanan devletler, uluslararası medya kuruluşlarına sahip olarak kendi düşünce ve ideolojilerini haberler yoluyla diğer ülkelere aktararak onlara empoze etmeyi amaçlamaktadır (Budak, 2018, s. 345).

Özellikle ekonomik olarak gelişmiş ve uluslararası siyasette söz sahibi olan ülkeler gerek kamu yayıncılığı ile gerekse özel müteşebbisleri teşvik ederek, dünyanın farklı alanlarında yayıncılık faaliyetleri yürütmektedir. Yapılan medya yatırımları sayesinde o ülkelerde güç ve etki alanlarını genişleterek, kitle iletişim araçlarına sahip olan yerel güç gruplarının karşında gündem belirleyici olarak yer alabilmektedirler.

Amerika'nın Sesi, Sputnik News, Deutsche Welle, Reuters, Xinhua gibi haber kuruluşları dünyanın birçok ülkesinde yayıncılık faaliyetleri yürüterek o ülkelerde

ekonomik ve siyasal kazanımlar elde etmek veya var olan gücünü artırmayı amaçlamaktadır. Schiller, bu noktada kendi yaşadığı ülke olan ABD'nin yayıncılık faaliyetlerine odaklanarak, herhangi bir yerde hükümetlerinin faaliyet alanları genişliyorsa orada hükümetlerin enformasyon ürünlerinde ciddi bir artışın söz konusu olduğunu belirtiyor. ABD'nin bulunduğu bütün alanlarda her çeşit enformasyon akışının mevcut olduğunu ve genel itibarıyla; toplumdan üretime, ekonomik unsurlardan uluslararası ilişkilere kadar çok fazla alanda enformasyon verilerine sahip olduğunu belirtmektedir (Schiller, 2018, s. 53). İfade edilen bu durum gelişmiş birçok ülke içinde geçerliliğe sahiptir.

Türkiye özelinde, yayıncılık yapan yabancı medya gruplarına baktığımızda geleneksel medyanın önemli araçları olan radyo ve televizyon gibi kitle haberleşme araçlarının yanı sıra yeni medya alanında da etkin faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Özellikle Uluslararası medya grupları, televizyon gibi maddi olarak daha pahalı ve yasal yükümlülükleri daha kapsayıcı olan yatırımların yerine görece daha ucuz, daha hızlı ve daha cazip gelen internet yayıncılığına yönelerek yatırımlarını buraya kaydırmaktadır. Bu durumdan dolayı uluslararası medya kuruluşları Türkiye'de aktif olarak internet üzerinden yayıncılık faaliyetleri yürüterek kendi ideolojik ve ekonomik çıkarlarına uygun haber ve enformasyon aktarımını gerçekleştirmektedir. Bu sayede uluslararası yayıncılık yapan medya kuruluşları kendi çıkar ve beklentileri doğrultusunda devlet veya hükümet aleyhinde ciddi propaganda faaliyetleri yürütebilmektedir.

Uluslararası yayıncılık faaliyetleri yürüten medya organları, faaliyet yürüttükleri ülkelerde ve bölgelerde ayna görevini üstlenmektedir. Aynayı elinde tutan medya grupları yansıtmak istedikleri haber ve enformasyonları kendi merceğinden geçirerek dünya gündemine aktarmaktadır. Aktarılan bu haber ve enformasyonlar medya sahiplerinin istek ve beklentileri doğrultusunda ısıtılarak kamuoyuna servis edilmektedir. Kamuoyuna servis edilen bu haberler, çoğu zaman yanıltıcı, hedef gösteren ve toplumsal infiale neden olabilecek haberlerdir.

Çalışmada ilk olarak medyanın ekonomi politiği kavramı üzerinde durularak, bu kavramın tarihsel süreci ve neden ortaya çıktığı, hangi düşünürler tarafından

alışıldığına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye ile ABD arasında derin krizlere neden olan S-400 krizi incelenirken yaşanan bu krizin arka planını görebilmek adına iki ülkenin tarihsel olarak kurmuş olduğu ilişkiler ve yaşamış olduğu diğerk krizlere değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye'nin satın aldığı S-400 silah sistemlerine ilişkin haberleri, Türkiye'de internet üzerinden yayıncılık yapan Amerika'nın Sesi ve Sputnik sitelerinin nasıl işlediğine dair analiz yapılmıştır. Bu doğrultuda Van Dijk'ın Söylem Analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz için S-400 silah sistemlerinin Türkiye'ye gelişi ve geldikten sonraki süreci kapsayan Temmuz 2019 Temmuz ayı tarihli toplamda 18 haber makro ve mikro yapılarına göre analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

1.1. Ekonomi Politik Kavramı ve Gelişim Süreci

Ekonomi politik söylemi, ekonomideki üretim, dağıtım ve değişim ilişkilerini inceleyen bir bilim haline gelmeden önce ekonominin yönetilmesi olarak açıklanmıştır. Ekonomi politik kavramsal olarak; Yunanca “okios” ve “nomos” kelimelerinin bir araya gelmesinden ekonomi kavramı oluşurken, politika kelimesi ise Antik Yunan’da kent devletlerine verilen “polis” sözcüğünden türetilmiştir (Mosco, 1998, s. 24)

Ekonomi, kavramsal olarak insanların pratik yaşantısı sonucunda, yani bizlerin sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için doğadaki sınırlı kaynakları kullanma süreciyle ortaya çıkmıştır. Ekonomi, insanların kaynakları kullanmak için oluşturdukları metot ve yöntemleri araştıran bir bilim dalı haline gelmiştir. Toplumlar komünal bir yaşamı tercih etmeleriyle ihtiyaçlarını karşılamak için takas yöntemine başvurmuş ve böylece ekonominin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Nar, 2019, s. 210). Takas sisteminin başarılı ilerlemesi zamanla üretim gücünü arttırırken bu da belirli grupların kitleler üzerinde hakimiyet kurmasına neden olmuştur. Çünkü günümüzde de olduğu gibi her toplumun ve dönemin kendine özgü üretim, dağıtım ve güç ilişkileri tarihsel olarak belirlenmiştir (Yaylagül, 2017, s. 139).

Ekonomik sistem, feodal toplumu doğururken, toplum feodal beyler ve köylüler arasında bölünmüştür. Üretim araçlarının gelişmesiyle birlikte tüccarlar ortaya çıkarken kapitalizmin temelleri atılmıştır. Marx ve Engels'e göre, insanlar üretimlerini geliştirirken kendi varoluşlarını ve düşüncelerini de değiştirmiştir (Wayne, 2015, s. 157). Engels ekonomi politik kavramını açıklarken Anti-Dühring adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: *“Ekonomi-politik, en geniş anlamda insan toplumunda maddesel yaşam araçlarının üretimini ve değişimini yöneten yasaların bilimidir”*. Üretim ve değişimin iki farklı işlev olduğunu söyleyen Engels, bu iki toplumsal işlevinde kendine özgü dış etmenlerin etkisinde olduğunu belirterek, dolayısıyla her iki işlevin de kendine özgü ve özgül yasalara sahip olduğunu ifade etmektedir. Engels,

İnsanların üretim ve değişim koşullarının yaşadığı ülkeden ülkeye ve kuşaktan kuşağa değiştiğini, bu nedenden dolayı ekonomi-politiğin bütün ülkeler ve tarihsel dönemler için aynı olmadığını belirtiyor (Engels, 2003, s. 169). Herman, ekonomiyi her zaman hizmetçisi olduğu güç odaklarından gelen taleplere hizmet eden, belirli bir sınıfa dayanan ve siyasileştirilmiş bir disiplin olarak görmüştür (Herman E. S., 2003, s. 109). Herman, bu açıklamayla iktisadi gücün politik gücü de beraberinde getirdiğini ifade etmekte ve ekonomi politiğe gönderme yapmaktadır (Aslan, 2020, s. 5).

Mosco'ya göre, ekonomi politik dar anlamıyla iletişimin kaynakları da dahil olmak üzere kaynakların üretimini, dağıtımını ve tüketimini karşılıklı olarak oluşturan toplumsal ilişkilerin ve özellikle iktidar ilişkilerinin incelenmesidir. Geniş anlamda ise sosyal yaşamda kontrol ve hayatta kalma gayretidir (Mosco, 2009, s. 2-3). Alaattin Bilgili ise marksist teoride ekonomi politiği; toplumsal üretim ilişkilerinin, yani insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesini inceleyen ve gelişmesinin farklı evrelerinde, toplum içerisinde maddi malların üretimini, dağıtımını ve değişim koşullarını etkileyen yasaları irdeleyen ve saptayan bir bilim olarak tanımlamaktadır (Bilgi, 1992, s. 61). Bu doğrultuda ekonomi politik, tarihsel olarak üretimi ve değişimi, bölüşümü ve tüketimi incelerken, genel olarak üretimin örgütlenme tarzı yani üretim ilişkileri, üretim, değişim, bölüşüm ve tüketimi şartlandırır (Yaylagül, 2017, s. 125).

Ekonomi politik bir bilim olarak, 17. yüzyılın sonunda doğmuş ve bilim olma özelliğini 18. yüzyılla beraber fizyokratlar ve Adam Smith'in çalışmaları ile kazanmıştır. Daha sonra, kapitalizmin ve sanayi devriminin sonucunda toplumun zenginleşmesini açıklamak için geliştirilmiş bir bilim dalı olmuştur (Yaylagül, 2006, s. 125).

Engels'e göre ise ekonomi politik; *“dahi kafalarda 17.yüyl sonlarına doğru doğmuş olmasına karşın gene de dar anlamda, fizyokratlar ve Adam Smith'in vermiş bulundukları olumlu formüller içinde özel olarak 18. Yüzyılın çocuğudur ve bu dönemin bütün üstünlük ve kusurlarıyla birlikte, bu çağda büyük Fransız aydınlanma filozofları tarafından elde edilmiş başarılar dizisi içerisine girer”* (Engels, 2003, s. 74).

Kanadalı iletişimci Babe' ye göre ekonomi politiğin temel özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

1) Toplumsal güç/ iktidar ilişkilerini temel alır. Bu anlamda çatışma ve çelişkileri çözümlemelerine katarlar. Kim kazanıyor? Kim kaybediyor? Kim kararları veriyor? Soruları sorulur. Bu nedenle değişim süreçlerini incelerler ve var olanın değiştirilebileceğini vurgularlar.

2) Mit ve masalları yıkmayı hedefledikleri için var olan egemenlik yapılarına karşı çıkarlar. Burada mit ve masal kavramlarıyla anlatılmak istenen, sorgulamadan kabul edilen yaygın inançlardır. Babe'ye göre, günümüzdeki masallardan biri de “teknolojinin otomatik olarak ve mutlaka iyi sonuçlar yaratacağı” inancıdır.

3) Neo-klasik iktisadın toplumsal değer değer yargılarını dışarıda bırakmasına karşın, ekonomi-politikçiler değer yargılarını kullanırlar. Eşitlik, hakimiyet, adalet, toplumun/kamunun genel çıkarı gibi değer yargıları çözümlemelere katılır (Aktaran Geray, 2017, s. 56).

1.2. Medyanın Ekonomi Politik Kavramı ve Gelişim Süreci

İletişim araştırmaları içerisinde ekonomi politik yaklaşım, baktığımızda ilk olarak 19.yüzyıl içerisinde klasik iktisatçılar/düşünürler tarafından kullanılmıştır. Bu düşünürler arasında; Marx, Adam Smith, David Ricardo, Malthus gibi isimler yer almaktadır. Bu yaklaşımın temelinde ekonomi ile toplumsal, siyasal politikaların birlikte değerlendirilmesi yatmaktadır. Temel olarak ekonomi politik yaklaşım kavramı eleştirel ve liberal/kurumsal gelenek olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Geray, 2017, s. 56).

Ana akım ekonomi bilimi, “ekonomiyi” ayrı ve uzmanlaşmış bir bilim olarak görürken, eleştirel ekonomi politik, ekonomik örgütlenme ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşim ile ilgilenir. Ana akım ekonomi bilimi, kapitalizmin egemen bireyleri üzerine odaklanırken, eleştirel ekonomi politik, iktidar oyunu ve toplumsal ilişkiler dizileriyle başlar. Eleştirel ekonomi politik, anlam üretimi ve tüketiminin toplumsal ilişkilerdeki yapılanmış bakışsızlıkları tarafından nasıl her düzeyde şekillendirildiğini ortaya koymakla ilgilenir. Bunlar, haberin, basın sahipleri

ve editörler ya da gazeteciler ile haber kaynakları arasında var olan ilişkiler tarafından yapılandırılma tarzından, televizyon seyretmenin ev yaşantısının düzenlenmesi ve ailedeki iktidar ilişkileri tarafından etkilenmesine kadar uzanmaktadır (Golding & Murdock, 2014, s. 53-54).

Medyanın ekonomi politiğine baktığımızda genel itibariyle enformasyon araçlarına sahip olan güç erkleri ve bu durumun bir neticesi olarak medya sahipleriyle iktidarlar arasında vuku bulan ilişkilerin, basında ve haber metinlerinde nasıl bir görünüm sunduğu ile ilgilenmektedir. Güngör, medyanın ekonomi politiğini genel olarak Adorno, Golding, Murdock, Mosco, Garnham, Chomsky ve Herman gibi düşünürler tarafından geliştirildiğini ve bu yaklaşımın ana kaynağında marksist düşünce yapısı içerisinde şekillenen eleştirel ekonomi politiğin olduğunu belirtmektedir. Marksist ekonomi politik yaklaşımın, eşitsizlik ve sömürü düzeni üzerine kurulu olan kapitalizme eleştiri olarak geliştiğini belirten Güngör, Frankfurt Okulu aydınlarının öncülüğünde marksist yaklaşımın, kitle iletişim araçlarının işlev ve işleyişlerine ilişkin çözümlemelerde de kullanıldığını belirtmektedir. Eleştirel yaklaşım bu sayede kitle iletişim araçlarına sahip olan sermaye grupları ile iktidarlar arasındaki çıkara dayalı ilişkileri ortaya koyarak enformasyonu kontrol eden bu güçlerin bilgiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak nasıl geniş kitleleri manipüle ettiğini eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmalar temel olarak iletişim araştırmalarının ve kuramlarının ekonomi politiğini oluşturmaktadır (Güngör, 2018, s. 145).

İletişim çalışmalarında eleştirel ekonomi politik kavramı üzerinde yapılan araştırmalar bir hayli fazladır. Bu çalışmalar Yapısalcı-Structuralist ve Araçsalcı - Instrumentalist çalışmalar olarak ya da Avrupa’da ve Amerika’da eleştirel ekonomi politik yaklaşımlar olmak üzere iki temel yapıya oturtmak mümkündür. Bu ayrımın yapılmasındaki ana etken, bu görüşleri ortaya koyan aydınların çalışmalarını yürüttükleri bölgelerde medyanın yapısı ve sunmuş olduğu içeriklerin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda yapısalcı temelli görüşler Avrupa kıtasında gelişirken araçsalcı görüşler ise Amerika merkezli gelişim göstermiştir. Avrupa merkezli gelişen yapısalcı anlayışta, yayınlar kamuya yönelik oluşturulurken

Amerika merkezli araçsalıcı anlayışta ise çıkar gruplarının lehine yönelik oluşmaktadır. Avrupa merkezli çalışmalar yapan aydınlara baktığımızda; Golding, Murdock, Garnham ve Mattelart öne çıkan isimlerdir. Amerikan merkezli çalışmalar yapan ekonomi politikçiler ise; Chomsky, Herman, Schiller, Smyth gibi önemli aydınlardır (Durmuşahmet, 2019, s. 73).

İletişim bilimci Dwayne Winseck'e göre; medyanın ekonomi politiği, medya kurumları, teknolojik ilerlemeler, pazarlar ve toplumun gelişmesine bağlı olarak gelişir (Winseck, 2011, s. 13).

Winseck, medya ve iletişim alanında ekonomi politik çalışmaların görünürlüğüne yönelik 4 maddelik bir tasarım ortaya koymaktadır. Bunlar: Medyanın neoklasik ekonomi politiği, medyanın radikal ekonomi politiği, medyanın Schumpeterci kurumsal ekonomi politiği ve kültürel endüstriler okuludur (Fuchs, 2016, s. 34).

Medyanın ekonomi politiği yaklaşımı, liberal yaklaşımın medyayı kamusal sorumluluğu olan ve hükümetleri halk adına denetleyen kurumlar olarak gören yaklaşımın geçersiz olduğunu belirtir. Bunun nedeni kapitalist devlet ve kapitalist ekonomik ilişkiler, medyanın sadece kendilerinin kontrol ettiği kapitalist bir grubun, ekonomik ve siyasal çıkarlarına hizmet eden kuruluşlar olmasına neden olmaktadır (Yaylagül, 2017, s. 128). Özellikle medyanın bu kadar büyük bir güce sahip olmasının altında yatan ana sebep kuşkusuz ki haber verme işlevidir. Bu işlev, geniş kitlelere ulaşılabilmesine, onları yönlendirebilmesine ve harekete geçirebilmesine imkân sağlamaktadır. Haber iletim süreci, haberi aktaranlara durumu "tanımlayabilme" imkânı sağlamaktadır. Bu durum halkı yönlendirmeye, kamuoyu oluşturmaya ihtiyacı olan, özellikle ekonomik ve siyasal güç odaklarının haberi önemsemelerinde ana neden olmaktadır (Akgün, 2018, s. 44).

Özellikle gelişen teknolojiyle birlikte kitle iletişim araçlarının etkin ve yaygın kullanımı medya sektörünü diğer sektörlerden daha farklı bir alana konumlandırmaktadır. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilgi üretimi ve dağıtımı yapılarak üretilen bilginin doğrudan doğruya hedef kitlenin bilincinin hedef alınması

amaçlanmaktadır. Kitle iletişim ortamında üretilen ve insanlara sunulan bilgi, onların beyinlerine, zihinsel süreçlerine işlenir ve onların bilinçlerini biçimlendirir. Düşünsel birikimlerine eklenerek yaşam deneyim alanlarını oluşturur, algılarını yönlendirir, duyuşsal ve ruhsal davranışlarına etki eder. Bireylerin bilinç biçimleri ise içinde yer aldıkları toplumla olan ilişkilerine yön verir. Bu durum kitle iletişim araçlarının (medyanın) kapitalist sistem içinde yer alan diğer sektörlerden ayrışmasına neden olur (Güngör, 2018, s. 146).

Ekonomi politik yaklaşım, sermaye sahipleri ve siyasal güçlerin ve üretim ilişkilerinin medyanın kurumsal yapılarını ve içeriğini belirlediğine dikkat çeker. Temelde medya ve onların ürettikleri mesajları kapitalizmin siyasal ve ekonomik koşullarında üretilmektedir. Egemen üretim ve mülkiyet ilişkileri bu kurumların ve onların ürettikleri içeriklerin doğasını belirler. Bu yaklaşım için medya kuruluşları ve onların ürettikleri mesajlar ekonomik ve politik güçlerin kullanımı için vazgeçilmezlerdir. İletişim içeriklerini üreten medya kuruluşları ile devlet arasındaki ilişkiler de bu yaklaşımın çerçevesi içerisinde ele alınmaktadır (Yaylagül, 2017, s. 134-135).

1.3. Liberal Ekonomi Politik Yaklaşım ve Medya

Liberal özgürlükçü düşünce, Orta çağ Hristiyan felsefesinin hakimiyetini kaybettiği dönemde gelişim gösterirken İngiliz klasik liberalizm düşüncesinin öncüsü İngiliz filozof John Locke tarafından siyasal düşünceye eklenmiştir. Özgürlük ve mülkiyet haklarına önem gösteren John Locke'un düşünceleri Avrupa ve Amerika'daki bağımsızlık mücadelesi veren yapıları derinden etkilemiştir. Özgürlükler konusundaki düşünceleri kıtaları aşan Locke, basın özgürlüğüne giden yolların da temellerini atmıştır. Liberal düşüncenin bir başka öncül isimlerinden biri olan Adam Smith ise 1776 yılında yazmış olduğu "The Wealth of Nations" adlı eserinde "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" (laissez faire, laissez passer) düşüncesini ortaya atarak kapitalist sermayenin sloganı haline dönüşen düşüncenin ilk adımlarını (Mora, 2008, s. 8). Liberal yaklaşımda kitle iletişim araçları özü gereği kamunun gözcüsü gibi davranmaktadır. Bu doğrultuda kamu adına yöneticileri, yöneticiler adına ise kamuyu denetime tabii tutmaktadır. Bu noktada kitle iletişim araçlarına sahip olanlar gözcü

görevini üstlenirken her iki grup arasında sorunların çözümü noktasında köprü vazifesi görmektedir. Var olan bu güç, devletlerin yasama yürütme ve yargı güçlerinin yanına eklenilen dördüncü bir kuvvet olarak görülmektedir (Güngör, 2018 s. 364). Yönetenler ve yöneticiler arasında köprü vazifesi görevi, kuşkusuz basının önemini gözler önüne sermektedir. Özellikle basılı medya, liberal-özgürlükçü düşüncelerin yaygınlaşmasında ciddi bir görev üstlenirken, yönetici erklerin elinde bulundurdıkları mutlak gücün sınırlandırılmasında büyük bir rol oynamıştır (Siebert, 1956, s. 60). Liberal düşünce yaklaşımında, doğru olarak genel kabul görmüş inanç ve görüşlerin aktarılmasının yanında aynı zamanda yanlış olarak görülen düşüncelerinde yayınlanmasına imkân sağlanmak istenmektedir. Bu sayede serbest piyasa düşüncesinin uygulamaya konulması düşünülmektedir. Liberal yaklaşımda, insanların herhangi bir konu hakkındaki bilgiyi, kitle iletişim araçları vasıtasıyla paylaşabilmesi veya var olan bilgiler arasından özgürce seçim yapılabilmesi savunulmaktadır (Işık & Kurt, 2018, s. 45). Liberal yaklaşıma göre medyanın iki temel unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki iktidar sahipleri ile iktidarı ele geçirmek isteyen unsurlara karşı kamuoyu adına hesap soran ve denetleyen işlevidir. Bir diğer işlevi ise kamuoyunu ilgilendiren konular hakkında izleyici kitleye doğru enformasyonu iletmektir. Nitekim bu düşüncelerin aksini düşünene eleştirel yaklaşımıcılara göre, medyanın iktidar ve sermayenin sınırladığı yapısal koşullar altında hareket ettiğini savunmaktadır. Medyanın bahsedilen iki işlevinin aksine kapitalist sisteme hizmet eden ve daha fazla kazanç elde edilmesi adına görev yapan kurum olduğu ifade edilmektedir (Yaylagül, 2019, s. 136).

1.4. Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım ve Medya

Medyanın ekonomi politiğinin kuramsal kökenleri genellikle Marksizm içinde konumlanır. Çoğunlukla da gördüğümüz gibi Marks'ın en çok benimsenen düşüncesi 'insan toplumunun altyapı ve üstyapıdan oluşumu' fikridir. Marks, altyapının yani maddiyatın üstyapıyı yani kültürü, dini, değerleri belirlediğini savunmaktadır (Wittel, 2014, s. 394). Marks'a göre, "Egemen sınıf düşünceleri insanın varoluşundan beri hâkim olan düşüncelerdir. Dolayısıyla toplumun maddi gücü aynı zamanda toplumun

egemen zihinsel gücü haline gelmektedir. Maddi güç sahipleri kendi çağlarındaki düşüncelerinin üretimi ve dağıtımını düzenler ve kendi çağlarının egemen düşünceleri haline getirmektedir” (Marx, 1987, s. 192). Bu mantıktan yola çıkarak kitle iletişim araçları da sadece haber veren, yazan ve yayan bir yapıdan çıkarak ekonomik zeminini oluşturarak medya kuruluşları haline gelmiştir. Bu durum bilim insanlarını, medyayı eleştirel ekonomi politik yaklaşım içerisinde yani Marksist bakış açısıyla çözümlemeye itmiştir. Temelde tarafsız, iktidarı denetleyen ve kitlelerin taleplerini ilgili makamlara ulaştırın organlar, ayakta kalmak için belirli finansal güçlere başvurmak zorunda kalmıştır. Bu durum medyanın içeriğinin değişimine yol açmıştır.

Eleştirel ekonomi politik alanındaki çalışmaların temelini atan en önemli isimlerden biri olan Dallas Smythe’nin bu alana yönelmesinin en önemli sebeplerinden biri, 1960’lı yıllarda sermaye sahiplerinin giderek medya alanı da dahil olmak üzere bütün sosyal yaşama egemen olması temel etken olmuştur. Sermaye sahiplerinin hareketleri dikkatini cezbetmiştir. Böylece medyanın ekonomi politik bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Dallas Smyth, Marksist temelli iletişim ekonomi politiğin 8 ana unsuru olduğunu ortaya koymuştur: Maddesellik, tekelci kapitalizm, izleyici metalaşması ve reklam, kapitalizm temelinin parçası olarak medya iletişimi, emek gücü, teknolojik determinizm eleştirisi, bilinç, sanatlar ve öğrenme (Fuchs, 2016, s. 36). Smythe, kitle iletişim araçlarının bilinç endüstrisi olduğunu söyleyerek onların insanları belirli şekilde düşünmeye yönlendirdiğini savunur. Dört bir taraftan kitle iletişimi araçları ile çembere alınmış insan bu çember içerisinde açık veya kapalı bir şekilde belirli ideolojiye yönlendirilir (Durmuşahmet, 2019, s. 88). Özellikle yaşadığımız dijital çağda, internetin ve ucu bucağı olmayan bilgi aktarımının içinde, insanın belli başlı yönlendirmelere maruz kalması çok açık bir durumdur.

Medyanın ekonomi politiğinin gelişmesine büyük katkıda bulunacağını düşünen Smythe, ticarileşmiş bir iletişimin izleyiciyi nasıl ürettiğini tartışmaktadır. Smythe’nin bu konudaki en önemli düşüncesi, medya endüstrisinin izleyici dahil olmak üzere her şeyi meta haline getirebilme gücü olmasıdır. Smythe, medya tarafından üretilen ve geri satılan en önemli metanın izleyicinin olduğunu söylemektedir (Jernej, 2014, s. 337).

Medyanın içeriği ve etkisi üzerine çalışmalar yapan bilim insanı Shoemaker, medyanın büyük kitlelere hitap etmesinin iktidar için bir propaganda aracına dönüşebilme ihtimallerini ortaya atmaktadır. Shoemaker ve Reese çalışmalarında, finansal yatırımın iktidarın medya içeriğini ve sahiplerini denetleyebilmesi için en etkin yöntem olduğunu söylemektedir. Her dönemde bilgi en büyük güç olarak nitelendirildiği için ekonomik olarak iktidarı elinde bulunduranlar, o bilgiyi kitlelere ulaştıran medyayı da ellerinde bulundurmaya çalışmaktadır. Ardından medya içerikleri, ona sahip olan iktidarın verdiği yönde değişmektedir (Dalgaldere, 2011, s. 76). Shoemaker'in medyanın ekonomi politiğine bakışı ise şöyledir: *“Medya mülkiyetindeki değişimler iktidar ilişkilerini çok fazla değiştirmemektedir, çünkü her medya sahibi sermayenin çıkarlarıyla uyumlu biçimde hareket etmektedir”* (Shoemaker & Reese, 2014, s. 106).

1970’li yıllarda medyanın endüstrileşmesini ve ekonomi politik kavramları ile özdeşleşme sürecini inceleyen Peter Golding ve Graham Murdock’a göre medyaların ekonomileri genişlediği için kitle iletişim araçları ‘haber aktarıcısından’ dev bir endüstri haline gelmiş ve hem alt yapıyı hem de üst yapıya hüküm sürmeye başlamıştır (Ayan, 2018, s. 20-21). Bundan mütevellit kitle iletişim araçları sadece halkın korunmasını değil aynı zamanda güç sahiplerinin de çıkarlarını korumaktadır.

Altschull’cu medya mülkiyeti ve iktidar çalışmalarını yorumlayan Dalgaldere’ye göre, temelde halkın sesini iktidara ulaştırmak için görevlendirilen medya, ekonomi politik çerçevede iktidardan faydalanmak için onun yanında yer almaktadır. Medya mülkiyetinin sahipleri daima iktidarın çevresinde oluşan güçten faydalanmak istemekte ve güçlü iktidarın yanında yer almaktadır. Altschull’dan aktaran Dalgaldere’ye göre, medyanın finansal temelini oluşturan güçler onu dört bir yandan sararak medya içeriğini etkilemektedir. Ekonomik pastadan kendi payını alan medya, dört bir koldan etrafı sarılmış halde hareket etmektedir. Altschull, bu güçlerin çıkar grupları, gayri resmi, ticari ve resmi gruplardan oluştuğunu söylemektedir (Dalgaldere, 2011, s. 76). Resmi kaynaklar, genellikle hükümet tarafından resmi olarak kurulan kanallar ve medya kuruluşları olmaktadır. Örneğin; ABD’de American Broadcasting Company, Fransa’da Agence France-Presse, Rusya’da Sputnik veya

Kanal 1 gibi medya kuruluşları vardır. Her devletin kendine ait medya kuruluşu genellikle hükümetler için çalışmakta, devlet içinde ve uluslararası alanda hükümetin propaganda aracı haline gelmektedir. Dalgaldere'nin bahsettiği ticari güçler genellikle reklam verenleri hedef almaktadır. Bu durum yazılı basında ve televizyon kanalları için reklam veren şirketi ve dostlarını eleştirememeye, onları hoşnut etme çabası haline gelmiştir. Yeni medya platformlarında ne kadar farklı, eleştirel ve alternatif bir medya üreticisi gibi görünse de örneğin Google, devlete bağlı vakıf kuruluşları ve özel şirketlerin reklamlarını alarak özel içerik üretmek için maddi gelir sağlamaktadır. Gayri resmi finansmanları ise genellikle kendi fikirlerini topluma aşılama isteyen bireysel katılımcılardır. Bunlar iş adamları ya da kanaat önderleri olabilir. Güç çemberindeki bir diğer isim çıkar gruplarıdır. Bunlar dernek, vakıf ve çeşitli organizasyonlar. Onların verdiği maddi kaynak sonucunda medya şirketi izleyicilerin dikkatini istedikleri yöne çevirmektedirler. Örneğin, siyasi bir kararı etkilemek için ülke içindeki çıkar grupları, belirli organizasyonlar ile tüm medya kuruluşlarında gündem olmaktadır. Bu organizasyonlar sayesinde, izleyicilerin alınacak kararlar karşısında tepki göstermesi ya da rıza oluşturmaya sağlanmaktadır. Rıza üretimi ve kitle iletişim araçlarının 'araçsallaştırılması' üzerine çalışmalar yapan Chomsky medyayı ekonomi politik yaklaşımı içerisinde ele almıştır.

1.5. Medyanın Ekonomi Politikası ve Propaganda

Zaman içinde hükümetlerin, halkın bilincini biçimlendirmesi düzenli görevlerinden biri haline gelmiştir. Altschull'un bahsettiği gruplar da bu bilinç biçimlendirmesinin ayaklarından biridir. Yaptıkları finansal destek sayesinde kendi 'ideolojilerini servis eden' medya organını dolaylı olarak sahiplenmekte ve odaklandığı kitleyi kendi rızaları ile yönlendirebilmektedir. Walter Lippmann'a göre, demokrasi çağında toplumların rızasını oluşturmak bir devrimdir. Bu rızayı oluşturmak için birbirinden kesin çizgilerle ayrılan iki politik role ihtiyaç vardır. Önce uzmanlar sınıfına verilecek bir rol vardır. Bu uzmanlar "içeridekilerdir", "sorumluluk duygusu taşıyan insanlardır". Bilgiye ulaşma ve anlama şansına sahiptirler. Toplumun problemlerini çözebilmek için tutarlı kriterlerle donatılmalıdırlar. Bu kriterlere ne ölçüde uyulduğunu gözlemlemek ve siyasi kararlarla insanların çıkarlarını uzlaştırmak

bu insanların görevidir. Halk adamlarının görevleri arasında kanaat önderliği yapmak ve tutarlı siyasi görüşlerin oluşmasında sorumluluk almak da vardır. Lippmann’a göre, ikinci politik rol, “halkın güvenliği” başlığı altında özetlenebilir ve çok sınırlı bir roldür. Buna göre halkın ince düşünmesi, dünyanın meselelerini dert edinmesi gerekmez. Kendisinden çözüm beklenmez. Üzerine düşen görev, seçkinlerden oluşan gruplardan birine taraf olmak ve o gruba destek vermektir. Halk, partizan olarak niye taraftarı olduğunu bile bilmediği partisini, gerektiğinde canı pahasına savunmalıdır. Zora düştüğünde sabır göstermelidir. Bu nedenledir ki, yerine konması, haddini bilmesi, seçkinlerin işine karışmaması gerekir (Aktaran Yıldız, 2022, s. 23). Toplumların rızası oluşturma konusunda en çok tekniğe sahip ülkeler başında ABD ve ABD’li düşünürler gelmektedir.

Amerikalı düşünürler Herman ve Chomsky, konuyla ilgili çok dikkat çekici çalışmalar sunmaktadır. Herman ve Chomsky’ye göre medya, kitlelere bazı mesajların verilmesinde bir sistemdir. Onları eğlenceye sevk etmek, uyutmak, bazı bilgilerin verilmesini sağlamak ve fertleri topluma dâhil eden inanç ve davranış modellerini işlemek medyanın görevleri arasındadır. Gücün devletin bürokrasisi altında olduğu ülkelerde, medyanın devlet sansürüne uğraması ve denetimi medyanın seçkinler ve egemen güçlerin menfaatlerine çalıştığını gösterir. Medyanın, özel sektörün elinde olduğu ülkelerde ise propagandanın işleyişini anlamak daha zordur (Yıldız, 2022, s. 31). Özellikle her ülkede var olan uluslararası basında bu durum daha da zorlaşmaktadır. Emperyalist hükümetler her ülkede kendi medya temsilcilerini bulundurmaktadır. Bu uluslararası medya organları, bulundukları ülkenin politik durumunu kendi ülkesinin ideolojik süzgecinden geçirip aktarıyorken, bulunduğu ülkede kendi devletini temsil etmektedir. Dolayısıyla propaganda modeli medya organların ekonomik olarak kime bağlı olduğunu, egemen güçlerin ne şekilde belirli haberleri uygun görüp servis edilmesine karar verdiğini, iktidarın ve finansın mesajlarının halka iletildiğini, muhalif olanların marjinal hale dönüştürüldüğünü apaçık göstermektedir. Herman ve Chomsky’ye göre, ekonomik güç alanına hâkim olan sermaye sahipleri kendi kamusal enformasyon akışlarının kendi menfaatleriyle uyumlu bir şekilde hareket etmesini güvence altına alma kaygısını taşımaktadır. Aynı şekilde güç ve iktidar sahipleri de kitle iletişim kurum ve araçlarının kendi menfaatleri

doğrultusunda hareket etmesini istemektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak toplum içerisinde yaşayan, hareket eden kişi ya da grupların yaşamsal faaliyetleri, düşünceleri ve söylemleri kitle iletişim araçlarına hâkim olan zümreler tarafından yönlendirilip şekillendirilmek istenmektedir. Herman ve Chomsky bu noktadan hareket ederek çözümleme yapabilmek için propaganda modeli adını verdikleri modeli geliştirmişlerdir. Bu model ile siyasal ve ekonomik güce hâkim olanların söylemlerinin öncüllerini saptarlar (Güngör, 2018, s. 150).

Propaganda modelini geliştirilirken Chomsky, medyanın bireyleri bilgilendirme, eğitime, eğlendirme gibi işlevlerine yeni bir boyut katarak kitle iletişim araçlarının toplumda inanç ve davranış kodlarını, sınıf ilişkilerini ve bu rollerin nasıl dağıtıldığının öğretilmesinde, buna uyum sağlamada da aktif olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. Chomsky ve Herman'a göre medyanın ekonomi politik yapı içinde varlığını sürdürebilmesi için rekabetçi piyasa yapısı ve ifade özgürlüğüne ihtiyacı vardır. Bu iki temel koşul sağlandığında medya kitlelerin de çıkarlarını aktarabilme sorumluluğunun üstlenecektir (Şimşek, 2022, s. 396).

Herman ve Chomsky'e göre kitle iletişim medyası belirli bir sistem oluşturarak mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir araç olarak hizmet etmektedir. İnsanları eğlendirmek, enformasyon sağlamak ve insanları toplumun bütününe eklemleneyen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılama görevleri arasındadır. Elbette bu o kadar kolay bir iş değildir dolayısıyla sermayenin belirli grupların elinde olduğu ve önemli çıkar çatışmalarının olduğu bir dünyada bu görevi yerine getirmek sistemli bir propagandayı gerektirmektedir (Herman & Chomsky, 2012, s. 72). Herman ve Chomsky'nin geliştirdikleri propaganda modeli, temelde serveti elinde bulunduran seçkin sınıf ile sıradan insanlar arasında oluşan güç eşitsizliğine ve gücü elinde bulunduranların kitle medyasının seçimleri ve çıkarları üzerindeki çok boyutlu etkisine odaklanır. Kitle medyasına hâkim olan iktidar grupları, medyanın gücünü kullanarak haberleri kendi süzgecinden geçirerek istediği gibi kamuya yansıtılmasını amaçlar. Bu süzgeçten geçen uygun haberlerle muhalif grupları marjinalleştirirken var olan iktidarların ve hâkim güç gruplarının mesajlarını topluma ileterek olumlu imaj yaratılmak istenir.

Herman ve Chomsky'nin geliştirmiş oldukları propaganda modelinin ana bileşenleri ya da haber süzgeçlerini oluşturan unsurlar şu başlıklar altında değeriendirilmektedir. Propaganda modelinin ilk süzgeci, kitle medyasının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti, sahibinin serveti ve kâr yönelimi. Bu demek oluyor ki kitle medyasının var olabilmesi için belirli bir sermaye ortaya koyması gerekmektedir. Medya şirketleri genellikle medya piyasasından büyük kar elde etmek isteyen zengin kişiler veya bu kişilerin belirlediğı yöneticilerden oluşmaktadır. Örneğın, bir iş insanı belli başlı bir yöneticiyi medya şirketinin başına getirirken onun ideolojik yapısını değil pastadan ne kadar büyük dilim alabileceğini öngörmektedir. Yönetici ise finansal yatırım yapanlara kar getirecek ama aynı zamanda kendi ideolojik çıkarlarını da tatmin edecek çıkar ilişkisini kurmaktadır. Büyük medya patronları bankalar ve hükümetler ile çok yakın ilişki kurarak ortak çıkarlara ulaşmaya çalışmaktadır. “Holdingleşme Ekseninde Türk Medyasında Tekelleşme Sorunu” çalışmasında Bulunmaz (2011), hükümetin ve medya patronlarının sıkı çıkar ilişkisinin, beraberinde medyada tekelleşmeyi getirdiğini öne sürmektedir. Dolayısıyla devletin kitle iletişim araçlarının büyük çoğunluğu tek elde tutularak kitlelerin dikkatini finansal destekçisinin daha çok kar ettiğı yöne çevirmektedir (Bulunmaz, 2011, s. 239).

Chomsky'nin Propaganda modelindeki ikinci süzgeç reklamlardır. Artık kimse için sır değil ki kitle iletişim araçları ilk ortaya çıktıkları günden itibaren ayakta kalabilmek adına belirli bir finansal desteğe sahip olmak zorundadır. Günümüz medyasının oluşmasındaki ve ayağı kalkmasının temel taşlardan biri reklamlardır. Reklamlardan faydalanan işletmeler rakipleri karşısında güçlü konuma erişir ve onları zayıflatma şansını ele geçirmektedir. Temel ekonomik getirisi olmayan medya kuruluşlarının ayakta durma ihtimalleri çok düşüktür. Dolayısıyla reklam veren kuruluşlar medya üzerinde etkili bir güçtür. Zira bu kişiler programları satın alırlar ve parasını öderler; onlar medyaya parasal destek sağlayan “patronlar” haline gelmektedir. Örneğın çoğı gelişmekte olan ülkelerde hükümetler, medya şirketlerinin ayakta kalmalarını sağlayacak kadar reklam vermektedir. Bu oranlar Chomsky'nin de dediğı gibi hükümeti otomatik olarak ‘dolaylı patron’ haline, medya organı haline getiriyorken medya şirketlerini birer ‘ideoloji temsilcisi’ haline getirmektedir.

Propaganda modelinin üçüncü süzgeci haber kaynaklarıdır. Chomsky'ye göre medya şirketleri genellikle çok kar elde edip bunun karşılığında minimum harcama yapmayı sıkça kullanmaktadır. Bunun en etkin yolu ise haber alma masraflarını azaltmaktır. Bu sebepten dolayı medya kuruluşları en kısa ve kolay yoldan haber elde etmeye çalışmaktadır (Aktaran Çakmak, 2021, s. 50). Örneğin, günümüz medya sektörleri haber ajansları ile anlaşma yaparak çok az sayıda elemanla çalışmaktadır. Sosyal medyanın etkin hale gelmesi ile medya çalışanları, Twitter gibi uygulamalar sayesinde anında meydana gelen olaylardan haberdar olarak alınan bilgileri haberleştirme şansına sahiplerdir. Aynı zamanda medya şirketleri finansal olarak bağlı oldukları haber ajanslarının ve hükümetin haberlerini paylaşma ve onların görüşlerini servis etme zorunluluğunu da yaşamaktadır (Shoemaker & Reese, 2014, s. 111).

Propagandanın dördüncü süzgeci: Medyayı disiplin altına alan bir araç olarak tepki üretimidir. Herman ve Chomsky'ye göre bu süzgeç bir anlamda üçüncü süzgecin işlevini gerçekleştirip, medyaya kaynak sağlar. Fakat buradaki kaynaklar genellikle belirli konu (yapay, doğal) üzerine tepki koyma sonucunda gerçekleşmektedir. Tepki ortaya koyma yolları 20. yüzyılda telgraf, mektup ya da yüz yüze gerçekleşirken günümüzde sosyal medya, telefon gibi araçlarla gerçekleşebilmektedir. Tepki yaratan odaklar birbirlerinin gücüne güç katar ve siyasi otoritenin haber yönlendirme faaliyetlerindeki egemenliği pekiştirirler. Hükümet, başlıca tepki üretme odaklarından biridir. Hükümetler, kurulu düzenin çizgisinden sapan medyayı, düzenli saldırı, tehdit ve düzeltmeler yoluyla hizaya sokmaya çalışmaktadır. (Aktaran Çakmak, 2021, s. 50).

Beşinci süzgeç ise ulusal bir din ve denetim mekanizması olarak “anti-kominizm”dir. Bu bileşenler birbirleriyle etkileşime girer ve birbirleriyle uyumlu hareket eder (Herman & Chomsky, 2012). Güngör, Kitle iletişim kurumlarının haber üretim sürecinin Herman ve Chomsky'nin ortaya koyduğu bu haber bileşenlerinin dikkate alınarak süzgeçten geçirildiğini ifade etmektedir (Güngör, 2018, s. 51).

Schiller, haberler noktasında yerel ve uluslararası haberlerde var olması gereken fikir çeşitliliğinin medyada neredeyse görünür olmadığına dikkat çekerek bunun sebebini iletişim endüstrisinin tekeli bir yapıda bulunmasından ve sahiplerinin çıkar ve ideolojilerinin çakışmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Schiller, 2018, s.

37). Aynı şekilde Herman ve Chomsky'de ABD medyasına odaklanarak çizmiş olduğu o çerçeveye göre, medyanın diğer birçok özelliklerinin yanında kendisini denetleyen, ekonomik olarak besleyen güçlü toplumsal grupların çıkarlarına yönelik birtakım propaganda faaliyetleri yürütmekte olduğunu ifade etmektedir. Bu çıkar gruplarının oluşturmak istedikleri gündemin ve politikaların dayatılması noktasında, medyanın önemli bir etkisi vardır. Medyanın bu etkisinin daha güçlü kullanılabilmesi için medya çalışanlarının da şirket politikalarına uygun hareket etmesi gerekmektedir (Herman & Chomsky, 2012, s. 15). Özellikle bu noktada Türkiye örneğine baktığımızda 2018 yılına kadar Türkiye'nin en büyük medya tekellerinden olan Aydın Doğan'ın medya sektöründen çekilerek medya gruplarını Demirören ailesine devretmesiyle birlikte bir kabuk değişikliğine gidilmiş ve yayın politikasında bir değişim yaşanmaya başlanmıştır. İktidar ile zaman zaman çekişmeye düşen ve karşısında yer alan Aydın Doğan'ın yerine gelen Demirören ailesinin iktidar ile yakın ilişkiler yürütmesi ve diğer alanlarda devlet ile iş yapması açık bir şekilde yayın politikalarına yansımıştır. Yaşanan bu politika değişimi ile medya grubunun bünyesinde çalışanların profillerinde değişim yaşanmış ve işten çıkarılmalar gerçekleşmiştir. Özellikle 25 Ekim 2019 tarihinde muhalif olarak görülen 45 basın mensubunun hiçbir gerekçe gösterilmeden işten çıkarılması büyük tepkilere yol açmış ve bu duruma tepki olarak bazı köşe yazarları da istifa etmiştir. Tüm bu olaylar Herman ve Chomsky'nin bahsetmiş olduğu medya çalışanlarının medya politikaları ile uygun hareket etmesi gerektiği tespitine işaret etmektedir.

1.6. Propaganda Aracı Olarak Medyanın Kullanımı

İletişim bilimci Schiller, hükümetleri değerlendirirken onların enformasyon yapıcıları olduğunu ifade ederek aynı zamanda birçok görevin doğal yan ürünü olarak bilgi ürettiklerini belirtiyor. Schiller, Bir yerde hükümetlerin faaliyet alanları geliştiğinde o yerde hükümetin enformasyon ürünlerinde artış olduğunu söylüyor (Schiller, 2018, s. 53). Bu minvalde bakıldığında, gelişmiş birçok emperyal ülkenin kendi sınırları dışarısında birçok ülkede uluslararası yayıncılık faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. Özellikle bu emperyal devletler gerek kamu yayıncılığı ile gerekse özel

medya yapıları ile diğer devletlerde medya/enformasyon faaliyetleri yürütmektedir. Genel itibariyle bu yayımları o ülkelerin yerel dillerinde yapmaktadır. Çalışan muhabir, gazetecilerde çoğunlukla o ülkenin vatandaşlarından oluşmaktadır. Örneğin, Birleşik Krallık merkezli yayıncılık yapan BBC, Türkçe servisi dahil olmak üzere 32 dilde yayın yapmaktadır. Dünya genelinde 50'ye yakın merkezde habercilik faaliyetleri yürüten BBC, halktan toplanan ruhsat parası ile mali kaynaklarını oluştururken BBC Dünya Servisi, bütçesini Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile devlet bütçesinden sağlamaktadır (BBC News Türkçe, t.y.). Yine başka bir uluslararası yayıncılık faaliyeti yürüten Amerika'nın Sesi, Amerika Birleşik Devletleri federal hükûmeti tarafından finanse edilmektedir ve haber sitesinde herhangi bir reklam yayımlamamaktadır. 45'ten fazla dilde 1500 saat yayımla dünya genelinde 150 milyona yakın kişiye ulaşan VOA (Amerika'nın Sesi) Türkiye'de 1942 yılından beri Türkçe yayın yapmaktadır. 1945- 1949 yıllarında kısa bir süreliğine kesilen Türkçe yayınlar ise hala devam etmektedir (VOA Türkçe, t.y.). Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra Putin iktidarı ile birlikte yeniden yayılcı bir politika izleyen Rusya, özellikle basın yoluyla birçok ülkede faaliyet yürütmektedir. Özellikle Rossiya Segodnya Uluslararası Haber Ajansı'na ait olan Sputnik birçok ülkede Türkçe dahil yaklaşık 30'dan fazla dilde medya faaliyetleri yürütmektedir (sputniknews, t.y.). Bu medya kuruluşları gibi farklı ülkelerde farklı dillerde yayıncılık yapan birçok gelişmiş ülke bulunmaktadır. Özellikle ABD özelinde uluslararası yayın yapan medya kuruluşlarının geniş coğrafyalara yayılarak birçok ülkede yayıncılık faaliyetleri yürütülmesinin altında yatan ana sebebi Schiller (2018), şöyle açıklamaktadır: “ABD hükümetinin ilgili olduğu alanların tamamında inanılmaz boyutlarda ve her türden enformasyon akışı olmaktadır. Söz gelimi toplum, üretim, doğal kaynaklar, uluslararası ilişkiler ve bu türden daha başka enformasyon kategorilerinde sayılamayacak kadar çok miktarda veri vardır. Hükümeti ilgilendiren konuların çeşitliliği ve detaylarının çokluğu, sayısal ölçeklerle ifade edildiğinde, işin içinden çıkılmayacak bir hal almaktadır”. Schiller, *“Enformasyonun üretim ve toplanması sürecini tamamlayan şey, enformasyonun yaygınlaştırılmasıdır. ABD’de enformasyon üretimini etkileyen ve biçimlendiren faktörler, aynı şekilde, enformasyon dağıtım sürecinde de gözlemlenebilirler. Devlet kapitalizminin yaygın olduğu ekonomik sistemde, iş çevrelerinin ağır basan çıkarları,*

enformasyon akışının hem niteliğini hem de onun nasıl denetleneceğini belirler. Bunun kanıtı ise enformasyonun yaygınlaştırılması işleminin, ulusal hükümet seviyesinde gerçekleştirdiği üç alanda açıkça görülebilir: birincisi hükümetin uluslararası alanda propagandacı rolü üstlenmesi, ikincisi yurt içinde halkla ilişkiler birimi olarak çalışması, üçüncü ve en önemli unsur olarak kullanıma sunulan büyük miktardaki enformasyon arzının denetleyicisi ve yönlendiricisi olarak işlev görmesidir...” (Schiller, 2018, s. 70-71).

Schiller, aslında medyanın uluslararası boyutuna değinerek Amerikan kapitalizminin sürdürülmesi noktasında medyanın önemine vurgu yapmaktadır. Amerika, dünyaya teknolojiyle birlikte içerik aktarımı da yapmaktadır. ABD'den başlayarak dünyaya yayılan her türlü dizi, film, haber yayınları ve programlar dünyada mutlak otorite olmak isteyen Amerikan askeri gücüne ve endüstriyel emellerine hizmet etmektedir.

Temelde ABD gibi gelişmiş emperyalist yayılmacı ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru olan haber ve enformasyon akışı, geri kalmış toplumların kapitalizme olan bağlılığını artırır. Çünkü teknolojiyi belirleyip transfer eden Amerika, içeriği de aktararak kapitalizm propagandası yapar (Budak, 2018, s. 346). Genel itibariyle enformasyon araçlarına sahip olan gelişmiş ülkeler bu araçlar sayesinde az gelişmiş olan ülkelere bilgi aktarımı yaparken aynı zamanda ideoloji ve kültür aktarımı da yapmaktadır. Enformasyon araçlarına sahip olan ülkeler bu sayede enformasyon aktarılan ülkelere etki alanlarını genişleterek siyasal ve ekonomik kazanımlar elde etmektedir. Bu kazanımlar o ülkedeki iktidarları ve yöneticileri baskı altına alabilecek, onları yönetebilecek ve toplumun hassas uç noktalarına temas ederek geniş çaplı kitlesel hareketlere yol açabilecek bir noktadadır.

Enformasyon araçlarını elinde tutan devletler, güç odakları ve sermaye sahipleri uluslararası medya yatırımları sayesinde dünyanın birçok ülkesine yatırımlar yaparak dünyayı adeta enformasyon ağları ile sarmaktadır. Schiller, National Geographic dergisini örnek göstererek bu derginin ABD'de doğup büyüyen bir çocuk için eğitiminin vaz geçilmez bir parçası olduğunu belirtiyor (Schiller, 2018, s. 131). Bu derginin neredeyse bulunmadığı okul ya da kütüphane olmadığını belirten Schiller,

National Geographic dergisinin bu kadar geniş yatırımlar yapmasını New York Times'da Tom Buckley'in National Geographic dergisi hakkındaki yazısını aktararak gözler önüne seriyor. *“Bu yatırımlar sayesinde siyasi gerilim yaşanan ülkelerde ya da çıkar çatışması yaşanan ülkeleri hem içeriden hem de dışarıdan enformasyon ağırları ile kuşatarak ülke içerisinde halk hareketlerini, sokak eylemlerini tetikleyebilir hem de dünyaya o ülke hakkında olumsuz dezenformasyon haberler aktararak olumsuz imaj yaratılmasına neden olabilir. Bu durum o ülkelerin hem imaj kaybına hem de ekonomik kayıplarına neden olmaktadır”* (Schiller, 2018, s. 132-133).

Uluslararası medya yatırımları sadece gelişmiş ülkelere göre değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelere diğer gelişmiş ülkelere doğrudan yapılmaktadır. Bu yatırımlar sayesinde o ülkelere yaşayan kitlelere, azınlıklara, farklı etik gruplara yönelik kışkırtıcı, yanıltıcı enformasyonlar üreterek toplumsal kutuplaşmalara zemin hazırlanabilmektedir. Bunun en yakın örneği Almanya Radyo ve Televizyon Düzenleme Kurumu MABB'ın Aralık 2021 tarihinde yayın hayatına başlayan Russia Today'in (RT) Almanca kanalı RT DE'yi Avrupa genelinde yayından kaldırmasıyla yaşandı. Gerekçe olarak Rusya'nın sık sık Almanya hakkında yalan ve dezenformasyon haberler ile kampanyalar yürütmesi gösterilmektedir. Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi (EAD) tarafından yayımlanan bir raporda, Almanya'nın diğer tüm birlik üyesi ülkelere çok daha fazla Rusya kaynaklı dezenformasyon kampanyalarına maruz kaldığını gösteriyor (Deutsche Welle, 2021). Özellikle küresel ölçekte güçlü olan gelişmiş ülkeler, uluslararası medya yatırımları vasıtasıyla siyasal gerilim yaşadığı ve ekonomik sorunlar yaşadığı ülkelerle yanlı ve dezenformasyona dayalı enformasyonlar aktararak rekabet etmektedir. Medyanın sunmuş olduğu bu güç sayesinde kriz yaşanan ülkelerin gündemine legal olarak, doğrudan veya dolaylı bir müdahalede bulunmaktadır. Rusya'nın dezenformasyona dayalı haberler yaptığını belirterek kapatılmasını savunan aynı Alman medyası, Türkiye'de faaliyet gösteren medya yapılanmaları ile Türkiye'nin hassas olduğu konularda kışkırtıcı ve toplumda ayrışmaya yol açabilecek haberleri sıklıkla yaparak ülke gündemini etkilemeye çalışmaktadır. Örnek enformasyonlara baktığımızda Türkiye'de yaşayan Çerkes halkı ile ilgili kışkırtıcı bir enformasyon akışı sağlayan DW medya kuruluşu, BBC, F24 ve VOA gibi kamu yayıncıları ile ortak içerik hazırladığı Youtube kanalı +90 'da Türkiye

de yaşayan azınlık grupları ve farklı kültürel gruplar hakkında yanlış, kışkırtıcı haberler yapmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

S-400 KRİZİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ

Tezin bu bölümünde Türkiye’nin ABD ile karşı karşıya kaldığı ve bir güç gösterisi haline gelen S-400 krizi ele alınırken iki ülke arasında yaşanan bu krizin temel nedenleri tarihsel süreç ve bu süreçte meydana gelen krizler üzerinden incelenmek istenmektedir. Yaşanan S-400 krizi, Türk-Amerikan ilişkilerinde geçmiş dönemlerde yaşanan diğer krizleri akıllara getirirken iki ülke arasındaki ilişkilerin ne boyutta ilerlediğini anlamlandırma noktasında önemli bir ışık tutmaktadır.

2.1. Osmanlı Dönemi Türk-Amerikan ilişkileri

Türk-Amerikan münasebeti köklü bir geçmişe sahiptir. İki müttefik ülkenin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı diplomatik ilişkiler, anlaşmalar, birliktelikler ve çatışmalar bugünkü krizi anlama noktasında önemli veri sağlamaktadır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıç noktası tarihsel olarak 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin “Dağılma Dönemi”ne girdiği yıllara denk gelmektedir. Asırlar boyunca 3 kıtaya hakimiyet kuran Osmanlı Devleti gittikçe güç kaybederken, 1783 yılında Büyük Britanya’ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinden zafer ile çıkan Amerika Birleşik Devletleri’nin yolu ilk olarak dolaylı yoldan Akdeniz’de kesişmiştir. Bağımsızlığını yeni kazanan ABD kısa bir zaman içerisinde kendine münhasır bir sistem oluştururken, deniz aşırı ticari faaliyetlere ciddi anlamda önem vermiştir. Bu bağlamda dünyanın birçok bölgesinde aktif bir ticaret rotası çizen ABD’nin faaliyet alanlarından birisi de o dönemde büyük bir pazara sahip olan Akdeniz olmuştur (Güler, 2005, s. 230). Özellikle de ticaret için Akdeniz’de ticari faaliyet göstermeye başlayan Amerikalıların, Berberi korsanlarla temasa geçmesi ve 1797 tarihinden beri ABD’li ticaret gemilerinin İzmir Limanına uğraması iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin başlangıç noktası olarak kabul görmektedir (Kurat, 1967, s. 282).

Özellikle Akdeniz’de yoğun bir ticari faaliyete giren Amerikalıların İngiliz semsiyesi altından çıkması ve Akdeniz ülkeleriyle kurmuş olduğu ilişkiler zamanla resmiyete dökülmüştür. Yapılan anlaşmalardan birisi de Türkiye tarihi açısından da büyük bir önem taşıyan ABD ile Cezayir arasında 1795 yılında imzalanan Trablus Anlaşmasıdır. Bu anlaşma, Türkçe olarak düzenlenip imzalanırken, ABD tarihinde kendi dilleri dışında imzalandıkları ilk ve tek resmi anlaşma olarak kayıtlara geçmiştir.

Cezayir’le 1795 yılında imzalanan bu anlaşmaya göre, Amerikalılar haraca bağlanırken yıllık, 12.000 bin altın (21.000 dolar) vergi vermek mecburiyetine bırakılmıştır. Tarihlerinde ilk kez bir ülkeye haraç veren ABD, bu ödemelere 1816 yılına kadar devam etmiştir Özellikle de 1800 tarihinde Osmanlıya bağlı olarak hareket eden Cezayir Dayısının, vergi getiren ABD’ye ait “George Washington” gemisini zoraki olarak İstanbul’a göndermiştir. Bu durum ABD ile Osmanlı Devleti arasında başlangıçta olumsuz etki oluşturmuştur (Gök, 2014, s. 219). İki ülke arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti ile başlarken günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir. Başlangıçta Osmanlı üstünlüğü ile başlayan süreç zamanla ABD lehine geçmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler tarihsel süreç içerisinde karmaşık bir seyir izlemiştir. Mehmet Emin Satır’a göre iki ülke arasındaki ilişkilere odaklanıldığında iki farklı paradigmanın olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde Osmanlı Devleti döneminde Türk-ABD ilişkileri ile Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Türk-Amerikan ilişkilerini birbirinden farklılaşmaktadır. ABD’nin her iki devlet ile kurmuş oldu ilişkilerin temelinde benzer bir şekilde ekonomik ve siyasal kazanımlar önemli unsur olarak dikkat çekilmektedir (Satır, 2022, s. 66).

Özellikle Osmanlı Döneminde her iki ülkenin kurmuş olduğu ekonomik ve siyasal ilişkilerine bakıldığında ABD, Osmanlı ile uzun yıllar boyunca resmi anlaşma yapmak için zemin aramıştır. Nitekim bu amaçla Osmanlı’ya iyi niyet ziyareti olarak Amiral John Rodgres’in komuta ettiği Akdeniz Filosunu göndermiştir. 20 Ağustos 1825 tarihinde İzmir’de limana yanaşan bu gemi, Osmanlı ile Rumlar arasındaki savaştan dolayı Osmanlı donanması ile buluşamamıştır. O dönemde Mora İsyanı ile uğraşan Osmanlı, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi dönemin güçlerini de karşısına

alırken Amerika'nın izlediği tarafsız tutum Osmanlı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim ABD'nin bu hareketi ilerki zamanlarda meyvesini vermiştir. Sonuç olarak iki ülke arasındaki ilişkiler gelişirken ABD'nin uzun yıllardır arzuladığı anlaşma nihayet gerçekleşmiştir. 7 Mayıs 1830'da "Seyr-i Sefain ve İcra-yı Ticarete Dair Muâhede-i Hümâyûn" (Ticaret ve Dostluk Anlaşması) iki ülke arsında mutabakata varılarak imzalanmıştır (Gök, 2014, s. 221). Kurat, iki ülke arasındaki ticaret faaliyetlerine ilişkin olarak ABD'nin izlemiş olduğu yalnızlık politikasının ticari ilişkilere yansıdığına dikkat çekerek tam manasında gelişemediğinden bahsetmektedir. Özellikle bir başka konuya değinen Kurat, ABD'nin izlemiş olduğu misyonerlik çalışmalarına dikkat çekerek 1863 de İstanbul'da faaliyete geçen Robert Kolejini örnek olarak göstermektedir (Kurat, 1967, s. 283). Nitekim ABD'den gelen fonlarla misyonerlik faaliyetleri yürüten bu kurum, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra misyoner okullarının kapatılmasıyla birlikte kurumsal olarak değişikliğe gitmiştir (Erken, 2023, s. 568).

Osmanlı döneminde Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında, genel hatlarıyla ekonomik temelli bir zeminde gerçekleştiği göze çarpmaktadır. Günümüzde kapitalizmin beşiği olan ABD, o yıllarda deniz ticaretinde güçlü imtiyazlar sağlamak adına Osmanlı ile resmi bir anlaşmaların yapılması için yoğun mesai harcamıştır. İki devlet arasındaki ekonomik temelli ilişkiler Osmanlı Devleti'nin modernleşme adımlarını attığı III. Selim ve II. Mahmud'un saltanatta olduğu dönemlerden başlayarak 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Özellikle, Amerikan üretimi silah, mühimmat ve savaş gemilerine duyulan büyük ilgi, iki devlet ilişkilerini daha da yakınlaştırmıştır (Erhan, 2015, s. 176).

Osmanlı Devleti, her ne kadar modernleşme için ciddi adımlar atsa da devlet içinde yaşanan karışıklar ve uzun süren istikrarsızlıklar ciddi bir güç kaybına yol açmıştır. Bu durum ciddi bir zafiyet yaratırken, Amerikalılar bu durumu kendi lehine kullanmak için fırsat görmüştür. İç karışıklıkları fırsat bilen ABD, Osmanlı Devleti'ne karşı tutum değişikliğine giderken, vilayetten uzakta görev yapan memurların davranışlarından sıklıkla şikayetlerde bulunmuştur (Güler, 2005, s. 235). Başlangıçta Osmanlı lehine işleyen ilişkiler, Osmanlı'nın gittikçe güç kaybetmesi ve Amerika'nın

ise daha fazla güç kazmasıyla işler tersine döndürmüştür. Osmanlı-Amerikan ilişkileri 1870’li yıllara kadar yani genel hatlarıyla ABD’nin Osmanlı’nın iş işlerine karışmadığı döneme kadar makul seviyede sürerken, ABD’nin tutum değiştirerek yayılmacı politikalar izlemesi ve uzaktan da olsa Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmaya başlamasıyla yeni bir sürece geçmiştir (Erhan, 2015, s. 358).

Türk-Amerikan ilişkileri ekseninde Osmanlı’nın son evresine bakıldığında, iki ülke arasında sıkıntılı süreçler daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı’nda farklı saflarda yer alan iki ülkenin ilişkileri eskisinden daha karanlık bir döneme girerken diplomatik ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Nitekim 1831 yılında David Porter’ın maslahatgüzar olarak atanmasından itibaren aralıksız süren diplomatik ilişkiler son bulmuştur. Fakat Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile iki ülke arasında yeni sayfa açılırken 1927 yılında eş zamanlı olarak iki ülke karşılıklı olarak büyükelçi ataması gerçekleştirmiştir (Erhan, 2015, s. 392).

2.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uluslararası Tehditler

Çalışmada Türkiye’nin karşı karşıya kalmış olduğu S-400 Krizinin daha net anlaşılabilmesi için Türkiye, Rusya ve ABD arasındaki ilişki üçgeninin iyice irdelenmesi gerekmektedir. Türkiye’nin müttefiki olduğu Batı Bloğu ile arasının açılmasındaki sürecin fotoğrafını iyi analiz edebilmek adına bu üç ülkenin birbirleri ile kurmuş olduğu ilişkileri tarihsel süreci göz önüne alınarak incelemek, Türkiye’nin bugünkü tavrının daha iyi anlaşılabilmesi için önemlidir.

Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Öyle ki bir yüzü Asya’ya bakarken bir yüzü Avrupa’ya bakmaktadır. Bu durum iki kutuplu bir dünyada güçlü ve bağımsız politikalar izlemek isteyen Türkiye’yi zorunlu olarak bir seçim yapmaya itmektedir. Özellikle asırlardır üç kıtaya hüküm sürmüş Osmanlı Devleti’nin mirasını sahiplenilen genç Türkiye için bağımsızlık milletin kaderi ile özdeşleşmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün, vurguladığı "Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir" sözü yeni kurulan

devletin güçlü ve müreffeh seviyelere ulaşabilmesi adına rehber olmuştur. Bu çerçevede hareket eden Türkiye, başta komşu ülkeler olmak üzere ulus devletlerle siyasal ekonomik ilişkilere büyük önem vermiş ve aynı zamanda o ülkelerden gelebilecek tehditlere karşı da hiç çekinmeden caydırıcılığını göstermiştir. Atatürk'ün öncülüğünde başlayan yurttan ve dünyada barış politikası ile yeni kurulan devletin kendi içinde birlik ve bütünlüğünün koruması hedeflenirken dış ilişkilerde ise Türk devletini saygın ve güvenilir bir konuma taşımak temel düstur olmuştur. Bu politika ile başka ülkelerin işlerine karışmadan saygı çerçevesinde ilişki kurulması amaçlanırken diğer taraftan ise Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda milli karakterini yansıtabilecek istikrarlı ve caydırıcı güç olmak hedeflenmiştir (Talas, 2004, s. 346). Türkiye, yeni bir devlet hüviyetinde hızlı adımlar atarken siyasal ve ekonomik alanlarda istikrarlı bir büyüme modelini hayata geçirmeyi hedeflemiştir. Fakat savaş sonrası kurulan ve yeni düzenden memnun olmayan devletler, siyasal hırs ve ikbal peşinde koşarak hızla faşizmin yükseldiği devletlere dönüşmüştür. Savaş sonrası yaşanan gelişmeler faşizm hareketlerini hızlandırırken, Almanya'da Adolf Hitler'in, İtalya'da ise Mussolini'nin iktidara gelmesine yol açmıştır (Başaran, 2020, s. 88). Türkiye, Atatürk'ün cumhurbaşkanı olduğu dönemleri kapsayan 1923-1938 yılları arasında, başta İngiltere ve Fransa gibi daha önceleri düşman olduğu devletlerle ilişkilerini normalleştirirken, Millî Mücadele döneminde diğer devletlere nazaran daha makul ilişkiler yürütülen İtalya ile Türkiye arasında güvensizlik hâkim olmuştur (Çelebi, 2015, s. 104). Özellikle Türkiye, 18 Temmuz 1932'de girdiği Milletler Cemiyeti'nde mevcut durum dahilinde, boğazların askersizleştirilmesi, Hatay mevzusu gibi stratejik sorunları barışçıl yöntemlerle çözmeyi amaçlarken 1933 ve 1934 yıllarında Akdeniz'de, İtalya'nın kışkırtıcı hareketleri Türkiye için ciddi bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, İtalya'ya karşı caydırıcı hamleler arayışı içine girerek bir taraftan Sovyetler Birliği ile dirsek teması kurarken öbür taraftan da yeni savunma çareleri aramıştır (Soysal, 1981, s. 96).

Aslında İtalya'nın saldırgan politikası sadece Türkiye'yi değil diğer batılı devletleri de rahatsız etmekteydi. Özellikle İtalya ve Almanya'da iktidara gelen faşist rejimlerin izlediği saldırgan politikalar bütün dünyayı tehdit eden bir boyuta gelmiştir. Nitekim bu tehditler birinci dünya savaşının yarasını henüz saramamış milletler için

yeni bir dünya savaşına giden yolu açmıştır. 1939 yılına gelindiğinde dünya yeniden kanlı bir sürece girerken Türkiye, bulunduğu şartlar gereği başta İngiltere, Fransa, ABD, Sovyetler Birliği gibi ülkelerin oluşturduğu Müttefik Devletler safında yer alarak anlaşmalar imzalamıştır (Çelebi, 2015, s. 115).

Yukarıda bahsedilen süreçler aslında, Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde izlenen dış politikanın reel bir zeminde gerçekleştiğini göstermektedir. Türkiye'nin dış politikasında bir yandan barışçıl bir tablo çizilirken diğer yandan da var olan tehditlere karşı farklı ittifaklara girilmekten çekinilmediği net olarak görülmektedir.

Yeni bir dünya savaşının yaklaştığını hisseden Türkiye, savaş kapıya dayanmadan önce birtakım uluslararası antlaşmalarla kendini güvence altına almak istemiştir. Bu doğrultuda İngiltere ile iş birliği yapmak isteyen Türkiye, 12 Mayıs 1939 tarihinde imzalanan Karşılıklı Yardım Deklarasyonu ile Türk- İngiliz yakınlaşmasını resmiyete dökmüştür (Kiraz, 2018, s. 423).Yapılan bu antlaşma çerçevesinde iki ülke belirli durumlar karşısında iş birliği yapmayı ve yetkileri dahilinde birbirlerine yardım etmeyi taahhüt altına almışlardır. Aynı şekilde Fransız hükümetiyle yapılan istişareler neticesinde 19 Ekim 1939 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Fransa'dan oluşan Üçlü İttifak kurulmuştur (Begüm, t.y.).

Yeni kurulan Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konum itibariyle birçok tehditle karşı karşıya kalma potansiyeline sahip olmuştur. Başta Akdeniz'de İtalya'nın yayılmacı ve saldırgan politikaları büyük tehdit oluştururken Batı'dan ise Almanya'nın Trakya bölgesinden Türkiye'yi işgal etme riski, Türkiye'yi farklı ittifaklar yapmaya itmiştir. Tüm bu tehditlerin yanında, Sosyalist Sovyetler Birliği'nin güven vermeyen politikaları Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Özellikle SSCB'nin gözlerini Türk Boğazlarına dikmesi ve Karadeniz'in güvenliğini bahane ederek Türkiye'yi işgale kalkışması Türk dış politikasında dikkate alınan konulardan biri olmuştur. SSCB'nin güven vermeyen tavırları karşısında İnönü, dostunu yakın tut düşmanını daha yakın tut düsturu ile hareket ederek Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu bir anlaşma yapması adına Moskova'ya göndermişti (Kiraz, 2018, s. 430). 3 gün olarak planlanan Moskova görüşmeleri tam 23 gün sürerken bu görüşmeler neticesinde Türkiye istediği sonucu alamamıştır. Bu görüşmeler Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun

tabiriyle “daha ziyade bir boğuşma” görüntüsünü vermiştir. Nitekim görüşmenin başarısız olduğu haberi Türkiye’ye geldiğinde zaten hazır olan Üçlü İttifak Antlaşması 19 Ekim 1939 günü imzalanarak işleme konulmuştur (Aydın, 2009, s. 422).

Görüşmelerin başarısız sonuçlanmasının nedenlerine bakıldığında, gözlerini boğazlara ve Karadeniz’e diken SSCB’nin, boğazların ortaklaşa savunulması ve Montreux Sözleşmesi’nin değiştirilmesi gibi Türkiye’nin çıkarlarına ters talepler öne sürmesi etkili olmuştur (Özçelik, 2010, s. 257).

İkinci Dünya Savaşı döneminde denge politikası yürütmeye çalışan Türkiye, bu süreci savaşa girmeden en az hasarla tamamlamak istemiştir. Savaşın her iki tarafı için stratejik bir konumda olan Türkiye’nin, özellikle Tahran Konferansı’ndan sonra İngilizlerin artan ilgisiyle birlikte savaşa dahil olması için bir talep oluşmuştur. Bu durum neticesinde İsmet İnönü Kahire’deki konferansa davet edilirken, bu gelişme Sovyetler tarafından pek hoş karşılanmamıştır. ABD Başkanı Roosevelt, bunun sebebi olarak Rusların savaş sonrasında oluşacak yeni dünya düzeninde Türkiye’nin söz sahibi olmasını istemediğinden kaynaklandığı görüşünü öne sürmektedir (Eyüboğlu, 2008, s. 176).

Nitekim savaş dönemi Türk dış politikası, genel hatlarıyla ekonomik ve askeri kapasitesi kısıtlı olan Türkiye’nin savaşa girmesi durumunda ciddi problemlerle karşılaşabileceğini ön görmekteydi. Türkiye, olası bir savaşa girme durumunda Sovyetlerin kendisine saldırmaması adına, İngilizler ve Amerikalılardan güvence almak istemiştir.

Savaşın sonlarına doğru SSCB’nin Türkiye’ye karşı takınmış olduğu tavır daha da sertleşirken Türkiye için İngiliz ve Amerikalı müttefiklerinin kendisine sırt çevirebileceği endişesi gittikçe ağır basmıştır. Nitekim İngiltere Başbakanı Churchill’in 9 Ekim 1944’teki Moskova görüşmelerinden sızan bilgiler Türkiye’nin endişelerinin boşa olmadığını kanıtlar nitelikteydi. “Üç Büyükler” olarak tanımlanan müttefik devletler için Türkiye’nin savaşa katılıp katılmaması eskisi kadar önem taşımadığı görüşü ciddi anlamda öne çıkmıştır. Hatta SSCB’nin savaş sonunda

Türkiye'nin güvencesi olan Montreux'nün değiştirilmesi talebi Churchill tarafından prensip olarak kabul görmüştür (Ertem, 2010, s. 265).

2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türk-Amerikan İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş iklimiyle birlikte Türkiye ile ABD, ortak tehdit olarak algılanan SSCB'ye karşı yakınlaşmıştır. Özellikle savaş sonrasında SSCB ile güç mücadelesine giren ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı güçlü bir savunma kurmak hem de komünizm tehdidine karşı koyabilmek adına Türkiye'ye stratejik önem vermiştir. Türkiye açısından olaya bakıldığında ise Sovyet tehdidi yakından hissedilirken, Türkiye'nin, izlediği Batı yanlısı politika hem de ABD'den gelebilecek askeri ve ekonomik desteklere gereksinim duyulması hasebiyle yakınlaşmak stratejik bir karar olmuştur (Doğan, 2019, s. 134). Savaş sonrası dönemde iki kutuplu bir dünyanın sınırları keskin hatlarla çizilirken ABD ve Sovyetler Birliği'nin başını çektiği gruplaşma neticesinde her iki devlette askeri ve psikolojik yönden birbirlerine meydan okumuştur. Bu meydan okuma sonucunda gerek kendileri açısından gerekse müttefiklerini koruyabilme adına yeni yöntemler geliştirmişlerdir (Gülmez & Tahancı, 2014, s. 256).

Türkiye, kendisini Batı'ya doğru konumlandırırken izlediği politika gereği 1949 yılında faaliyete geçen NATO'ya (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) girebilmek adına birtakım politikalar izlemiştir. Fakat Türkiye'nin bu ısrarlı tutumu İngiltere engeline takılırken, bu engelin başlıca sebebi İngiltere'nin Ortadoğu'da kurmayı planladığı farklı bir savunma örgütünde Türkiye'nin de yer alması planlarından kaynaklanmaktadır. Nitekim CHP iktidarı ile başlayan Batı yanlısı politikalar Demokrat Parti döneminde daha da güçlenirken Türkiye'nin NATO'ya girme hedefleri 1952 yılında gerçeğe dönüşmüştür (Çelik, 2019, s. 476).

Türkiye ve ABD ilişkilerinin tarihsel olarak yapısal sorunları olduğunu ifade eden Barış Doster'e (2020) göre bu sorunun altında yatan ana nedenler iki ülkenin arasındaki kapasite farkından kaynaklanırken ABD'nin emperyalist yayılımcı özelliğinden, Türkiye'ye karşı yaklaşımından ve her iki devletinde, çıkar, hedef ve

tehdit tanımlarının birbirinden farklı olmasından kaynaklandığını söylemektedir (Doster, 2020, s. 289). Doster'in ifade ettiği şekilde iki ülke arasındaki ilişki, temelde farklı çıkarlara göre şekillenirken Türkiye'nin ekonomik olarak sıkıntılı süreçlerden geçmesi ve ABD'nin vadettiği yardım destekleri, Türkiye'nin izleyeceği adımlarda ABD'nin etkisi altına girmesine neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya siyasetine yön vermek isteyen ABD, kendisine rakip olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne karşı stratejiler gerçekleştirmek ve Sovyetlerin yayılmacı politikalarını önlemek adına birtakım politikalar izlemiştir. Özellikle 1947 yılında ilan edilen ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Truman Doktrini ile Sovyet yayılmacılığı ve komünizm tehdidi ile karşı karşıya kalan ülkelere yardım edileceği ifade edilerek 22 Mayıs 1947 yılında Yunanistan'a 300, Türkiye'ye ise 100 milyon askeri yardım yapılmıştır (Akbay & Şahin, 2022, s. 13). Türkiye'ye yardım edilmek istenmesinin nedenleri arasında Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle bağımsız bir devlet olarak kalabilmesi ve Türkiye'nin ekonomik anlamda güçsüz olması temel etmenlerdendir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'ye destek veren İngiltere'nin eski gücünün olmamasından dolayı oyun kurucu rolüne talip olan ABD'nin bu görevin kendisine düştüğünü düşünmesinden kaynaklanmıştır (Özdamar, 2022, s. 54). Türkiye izlediği politikalar gereği yüzünü hep Batı'ya çevirirken ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar gereği kendisini ABD'den alabileceği yardımlara ve düşük faizli kredilere mahkûm etmeye yöneltmiştir. ABD'nin savaştan dolayı ekonomik anlamda kriz yaşayan ülkeleri SSCB'nin etkisinden koruyabilmek adına hayata geçirdiği Marshall yardımlarından yararlanmak isteyen Türkiye, ABD'nin kapısını çalmıştır. İlk başlarda istediği sonucu alamayan Türkiye, ısrarları sonucunda yardımdan yararlanabilmiştir. Türkiye'nin Marshall Planı'na dahil olmasıyla birlikte ABD'nin Türkiye üzerinde kurmuş olduğu tahakküm gittikçe artarken gerek siyasi gerek ekonomi politikalarında Amerikalı uzmanlardan oluşan heyetlerin önerileri dikkate alınmıştır (Yücel İ. , 2018, s. 10-11).

Türkiye, Marshall yardımlarından yararlanmak için ABD ile anlaşma yaparken yeterince söz hakkına sahip değildi. Gerek kamuoyunda gerekse Demokrat Parti'nin sıkı muhalefeti, iktidarda olan CHP'yi, Marshall Planları'na dahil olmasını elzem

kılmıştır. Özellikle Paris Konferansı'nda Türkiye'nin yardım alan ülkeler içinde olmaması Demokrat Parti tarafından mecliste gündeme gelmiştir (Çınar, 2018, s. 337).

Doster, Türkiye ile ABD arasındaki bu münasebeti değerlendirirken Marshall yardımları ve Truman Doktrini'nin kısa bir zamanda etkisini gösterirken Türkiye'nin adeta bir kısılcacın içine alındığını belirtmektedir. Ayrıca ABD'den gelen sivil ve askeri heyetlerin Türkiye'deki muhatapları ile çalışırken onları etkilediğini ve bu sayede istihbarat sağladıklarını ifade etmektedir (Doster, 2020, s. 298). Yaşanan tüm bu süreç Türkiye'nin bağımsız bir politika izlemesinin önünü keserken Türkiye'nin ABD'nin ileri karakolu gibi görüldüğü bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. ABD, Marshall Planı ile birlikte savaştan yeni çıkmış yorgun bir dünyada yeni bir nizam kurmak isterken başta komünizm tehdidini bir koz olarak kullanmıştır. Bu doğrultuda yeni kurulan dünya nizamında her devlete belirli roller çizilmiştir. Marshall Planı'na dahil olan Türkiye'ye çizilen rolde ise birtakım faktörler öne çıkmıştır. Özellikle o güne kadar genel olarak devletçi bir ekonomi politika izleyen Türkiye, uluslararası arenada yeniden yapılanma yoluna giden kapitalizmin yani ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu göreve göre hareket etmiştir. Nitekim bu durum Türkiye'deki sermaye sahiplerinin istekleriyle de örtüşmektedir (Tören, 2006, s. 125). ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu destekler yapılan propagandalarla birlikte gerek siyasi gerekse halk nezdinde olumlu karşılanırken birtakım tepkilerin de odağı olmuştur. Özellikle Türkiye ekonomik olarak sıkıntılı süreçler geçiriyor olsa da başta sanayi alanında olmak üzere gerek yerli ve milli silah üretimi gerekse yerli uçak üretimi gibi yüksek katma değere sahip aynı zamanda da yüksek mühendislik isteyen sanayi ürünlerini üretmekteydi. Ancak ABD'nin Türkiye'ye çizmiş olduğu rol Türkiye'nin sanayi atılımlarını baltalayan, üretmekten çok tarım ve montaj sanayisine hapsetmekten ileri gitmemiştir. Bu noktada Doster, bu dönemi ifade ederken Türkiye'nin politik olarak montaj sanayicilerinin temsilcilerine, iktisadi olarak da ABD yatırımlarına alıştığını ifade ederek her alanda Türkiye'nin sömürüldüğüne dikkat çekmektedir (Doster B. H., 2014, s. 33).

2.4. Türk-Amerikan İlişkilerinde Krizler

ABD, gönderdiği yardımlar ile Türkiye'yi kendisine bağımlı hale getirirken Türkiye'nin bağımsız bir politika izlemesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. ABD, Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda atacağı adımların, kendi çıkarlarına ters düştüğü anda yaptırımlarla yıldırma politikası izlemekten geri durmamıştır. Özellikle 1957 yılında iki kutuplu dünyanın iki aktörü, ABD ile Sovyetleri karşı karşıya getiren Küba Krizi, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sürekli karşı karşıya gelen iki oyun kurucu devlet, Füze Krizi ile tekrar karşı karşıya gelmiştir. Silahlanma yarışına giren ABD ile SSCB birbirlerine üstünlük kurmak adına farklı adımlar atarken Sovyetlerin geliştirmiş olduğu kıtalararası balistik füzeler ABD'nin çıkarlarına ciddi tehdit oluştururken misilleme olarak ABD tarafından Avrupa'ya orta menzilli füze yerleştirmek için harekete geçilmiştir (Ekmen, 2021, s. 92). Fakat ABD'nin silah konuşlandırma isteği çoğu NATO ülkesi tarafından çeşitli bahanelerle kabul edilmezken sadece İtalya, İngiltere ve Türkiye bu teklifi kabul etmiştir. 1957 yılında Türkiye ile ABD arasında yapılan anlaşma gereği 15 adet Jüpiter füzesinin konuşlandırılmasına karar verilmiştir. Nitekim bu durum SSCB'nin gözlerini Türkiye üzerine çevirmesine neden olmuştur (Sever, 1997, s. 648).

SSCB, Türkiye'ye konuşlandırılan orta menzilli füzelerin durumundan rahatsızlığını açık bir şekilde dile getirirken ABD'nin bu hamlesine karşılık 1962 yılında, SSCB lideri Krusçev tepkisini ortaya koyarak karşılık vermekle tehdit etmiştir. Nitekim misilleme olarak Küba'ya SSCB füzelerinin yerleştirilmesi kartını öne sürmüştür. Bu durum ABD için endişe kaynağı oluştururken SSCB, Jüpiter füzelerinin Türkiye'den geri çekilmesini öne sürmüştür (Erhan, 2009, s. 682). Sovyetlerin lideri Krusçev, yaşanan krizin aşılması için ABD Başkanı Kenedy'e yazdığı 26 ve 27 Ekim tarihli iki ayrı mektubunda Amerika'nın olası Küba işgaline girişmemesi karşılığında Küba'ya silah sevkiyatını durduracağını ve buna karşılık olarak da Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin çekilmesini talep etmiştir (Sever, 1997, s. 652). Sovyetlerin bu talebi olası bir savaş çıkmasını istemeyen ABD tarafından olumlu karşılanırken ikili ülke arasında görüşmeler başlamıştır. Gizli görüşmelerin

neticesinde füzelerin geri çekilmesi taahhüt edilirken 1963 tarihinde Jüpiter füzeleri sökülüştür. Bu noktada Türkiye'ye silahların yetersiz ve eski olduğu bahanesi öne sürülürken Jüpiter füzelerinin yerine denizaltılardan fırlatılabilen Polaris füzelerinin Türkiye'yi korumak için görev yapacağını söylemişlerdir (Ergin, 2022). ABD ile müttefiklik ilişkilerine büyük önem veren Türkiye başlarda ABD'nin güvenilirliği konusunda ciddi endişeler duymazken yaşanan füze kriziyle birlikte çekincelerini daha net ortaya koymuştur. İsmet İnönü'nün, 21 Ocak 1970 tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında Türkiye'nin gizli kapılar ardında yapılan pazarlıklar neticesinde müttefik ABD tarafından nasıl rahatlıkla gözden çıkarılabileceğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

İnönü (1970) meclis konuşmasında: *“Küba'da Ruslar mukabil üsler yaptılar. Ruslarla Amerikalıların harbe tutuşması ramak haline geldi. Hemen tutuşacaklar gibi bir vaziyet hâsıl oldu. O anda evvelâ aralarında gizli anlaşmalar, bunu sonraki neşriyattan öğreniyoruz.”* İfadeleriyle ABD ile SSCB arasında Türkiye'nin haberi olmadan gizli kapaklı işlerin döndüğünü ifade etmiştir. Nitekim, İnönü bu olayın neticesinde, ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ederek Türkiye'nin savaşa girme tehlikesini önemsiz görmesine engel olunması gerektiğini ifade etmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1970).

2.4.1. Kıbrıs Meselesi ve Johnson Mektubu

Savaş sonrası oluşan iklimde batı ile yakın ilişki kurmak için yoğun mesai harcayan Türkiye, özellikle ABD ile kurduğu ilişkilere büyük önem verirken, ABD'den gelen her türlü siyasal, ekonomik, teknolojik unsurlara angaje olmuştur. Başlarda geniş kitlelerce olumlu görülen bu hava, zamanla kendini çekince ve endişelere dönüştürmüştür. Bu endişelerin dile getirilmesiyle birlikte ABD'nin Türkiye'ye karşı tavrı sertleşirken iki ülke arasında siyasal krizlerin yaşanmasına meydan vermiştir. Bu durum Türk vatandaşları arasında da ciddi anlamda Amerikan karşıtlığını doğurmuştur. Özellikle 1963 yılında Türkiye'nin milli meselesi olarak gördüğü Kıbrıs'ta meydana gelen çatışmalarda, Amerikalıların Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesine karşı izlediği politikalar ve sergilediği tutum ciddi tepkilere yol açarken kitlesel protestoları da beraberinde getirmiştir (Uslu, 2000, s. 216). Kıbrıs

meselesini tırmandıran olayların başında Makarios ve Rum çetecilerinin işledikleri katliamlar gelirken bu durum Türkiye'yi harekete geçmeye zorlamıştır. 20 Aralık 1963'ü 21'ine bağlayan gece meydana gelen Kanlı Noel olayı ve 24 Aralık 1963 tarihinde Rum çetecilerin saldırıları sonucunda 24 Türk'ün şehit olması nedeniyle Türkiye harekete geçerek, Türk jetlerini ve 650 kişilik Türk ordusunu bölgede yaşayan Türkleri korumak için Lefkoşe'ye çıkarmıştır (Armaoğlu, 2022, s. 591).

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler neticesinde Türkiye; İngiltere, ABD, Yunanistan gibi ülkelerle mekik diplomasisi yürüterek bir dizi anlaşmalara varmış olsa da bu anlaşmalar istenen neticeleri vermemiştir. Kıbrıs'ta yaşayan Türk nüfusunun sistematik şekilde soykırıma uğramasının önüne geçilememiştir. Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde takındığı tavrı ABD'lilerle görüş birliği içerisinde izlediğine dikkat çeken Toker'e (1964) göre: Türkiye'nin krizin en başından beri Washington tarafına atacağı her adımı bildirdiğini ve ABD tarafının konunun Birleşmiş Milletler'e taşınması önerisi dahil birçok tavsiyesi dikkate alındığı ifade edilmektedir. Nitekim Türkiye, ABD tavsiyelerine güvenerek attığı adımların Makarios tarafından kabul görmeyeceğinden emin olduğu halde bu politikasına devam etmiştir (Toker, 1964, s. 7).

Sonuç olarak Türkiye'nin ortaya koyduğu endişeler çok geçmeden gerçekleşmiştir. Meselenin BM'ye taşınması ve ardından Kıbrıs'taki yükselen tansiyonu düşürmek için Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün göreve başlaması ilk başlarda olumlu sonuçlar doğursada Yunanistan'ın desteği ile Makarios'un 4 Nisan 1964'te, İttifak Antlaşmasından çıkması, akabinde ise Kıbrıs'taki Rumların zorunlu silah altına alınması ve silahlandırılması, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini elzem kılmıştır (Eroğlu, 2002, s. 749-750). Türkiye'nin müttefik olarak gördüğü ABD'nin Kıbrıs meselesinde izlemiş olduğu politikalar, Türk kamuoyunda da ciddi tartışmalara neden olmuştur. ABD'ye olan güven gittikçe azalmıştır. Tüm bu süreç ABD'nin dostluğunun ve müttefikliğinin güvenilmez olduğunu ortaya koymuştur (Toker, 1965, s. 5).

Türkiye, Kıbrıs'ta derinleşen sorunlara karşı askeri hareketin mecburiyetini gözler önüne sererken ABD ise bu hareketin önünü kesmek için karşı çıkmıştır,

Karpat'a göre: ABD, tarafsız bir tutum sergilediğini iddia ederken bu durum Rum kesimine, Türklerin Kıbrıs'a müdahale etmeyeceği özgüvenini vermiştir ve Türklerin yok edilmesi için uygun koşulların olduğu düşüncesine girmelerine neden olmuştur. Rum tarafı Mısır ve Sovyetler gibi ülkelerden silah alımı için görüşmeler yaparken Türkiye ise ne komşularından ne de batılı müttefiklerinden beklediği desteği görememiş ve yalnızlığa itilmiştir (Karpat, 2015, s. 213-214).

ABD politikalarına uygun hareket etmeyi kendine şiar edinen Türkiye, Kıbrıs meselesinde bağımsız hareket etmeye karar vererek Kıbrıs'a askeri müdahale için harekete geçmiştir. Ancak 7 Haziran 1964 tarihinde yapılması kararlaştırılan harekât, ABD Başkanı Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli diplomatik temayüllere aykırı olarak kaleme aldığı skandal mektup sonrasında ertelenmek zorunda kalmıştır (Eroğlu, 2002, s. 750).

Türk-ABD ilişkilerinde derin çatlaklar oluşturan Johnson Mektubunda şu ifadeler dikkat çekmektedir: "Sayın Bay Başkan" ifadesiyle başlayan mektupta, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale edeceğinden ABD Büyük Elçisi Hare vasıtası ile haberdar olduğunu ifade eden ABD Başkanı Johnson, endişeli olduğunu dile getirerek böyle bir hareketin geniş çapta sonuçlar doğuracağı tehdidinde bulunarak öncelikle bu konunun kendileri ile istişare edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mektupta Türkiye'nin 1960 tarihli Garanti Antlaşması gereği hareket ettiği fakat henüz bu ortamın oluşmadığı vurgulanırken Kıbrıs'a olası bir askeri hareketin Türkiye ile Yunanistan'ı askeri bir çatışmaya sürükleyeceğini belirtmektedir. NATO üyesi iki devletin birbirleri ile gireceği bir çatışmada SSCB'nin de savaşa dahil olacağına dikkat çekilerek Sovyetlerin savaşa dahil olması durumunda ABD'nin Türkiye'yi korumak zorunluğunda olup olmadığının müzakere edilmediğinden dolayı yardım edemeyeceklerini bildirmektedir. Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs'ta göstermiş olduğu gayret ve çabaların Türkiye tarafından baltalanması durumunda sert bir şekilde tepki gösterileceği vurgulayarak Türkiye tehdit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin olası müdahalesinde, ABD tarafından Türkiye'ye verilen silah ve mühimmatların kullanılamayacağına dikkat çekilmiştir (Bardakçı, 2019b).

Johnson Mektubu Türk Amerikan ilişkilerinde bir kırılmanın kapılarına aralamıştır. Johnson Mektubu oluşturduğu intiba gereği Türkiye'nin gözünü açmasına neden olurken müttefik ABD'nin tavırları Türk kamuoyunda birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Mektupta Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı korunmayacağına ima edilmesi Türkiye'nin NATO'yu sorgulamasına neden olurken, Batı merkezli yürüttüğü politikalarda değişim yoluna giderek düşman ülke olarak görülen SSCB ve üçüncü Dünya ülkeleri ile düşük seviyede tuttuğu ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir (Erhan, 2009, s. 689-690).

Nitekim Türkiye, ABD'nin rahatsız edici tutum ve davranışları neticesinde iki kutuplu dünyanın diğer aktörü olan SSCB ile ilişkileri onarmak için dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'i, 30 Ekim-6 Kasım 1964 tarihlerinde Moskova'ya resmi ziyaret için göndermiştir. Bu ziyaretin sonucunda yayımlanan bildiride İkili Milli Cemaat 'in (Kıbrıs kastedilmektedir) varlığından söz edilmesi Türkiye'nin davasında kilit konulardan birisinin SSCB tarafından kabul görmesi noktasında önemli olmuştur (Armaoğlu, 2022, s. 598). Doster, yaşanan bu gelişmeler neticesinde ABD'nin güdümüne girmeyen İnönü hükümetinin 1965 tarihinde düşürülerek yerine Adalet Partisi'nin tek başına iktidara geldiğini belirtmektedir (Doster H. B., 2020, s. 321).

2.4.2. 1970-1980 Dönemi Türk-ABD İlişkilerinde Yaşanan Krizler

Türkiye yaşadığı süreç içerisinde ABD'nin takındığı tavırdan dolayı ciddi hayal kırıklığı yaşarken, dış politikada sadece Amerika eksenli hareket etmenin olası sonuçlarını canlı olarak yaşamıştır. Bu durum Türkiye'yi dış politikada yeni kararlar almaya itmiştir. En büyük göstergelerden biri olarak 1967 Arap-İsrail Savaşı yaşanırken ABD'nin İncirlik'te bulunan askeri üssü kullanmasına izin verilmemesi gösterilmektedir. 1970'li yıllarda ise bu sefer Filistin davasına destek çıkılarak gösterilmiştir (Savcı, 2021, s. 32-33).

Bu dönemde Türkiye ile ABD arasındaki ilişki inişli çıkışlı bir süreç içinde devam ederken Türkiye uluslararası politikalarda tek merkezli hareket etmek yerine daha esnek davranma yoluna gitmiştir. Özellikle ABD karşıtlığı Türkiye'de iyice

yükselirken öğrenci hareketleri geniş çaplı protestolar düzenlemiştir (Karpaz, 2015, s. 215).

1970'li yıllara girilirken Türkiye ile ABD arasında yaşanan krizlerin başında haşhaş meselesi önemli bir yer tutmuştur. ABD başkanlık seçimlerini kazanan Richard Nixon uyuşturucu ile mücadelede kapsamında ülkeye kaçak yollardan gelen uyuşturucuyu engellemek için gözünü afyon ve haşhaş üretiminin yasal olarak yapıldığı Türkiye'ye çevirmiştir. Ancak ABD'ye kaçak yollardan gelen uyuşturucu "Altın Üçgen" olarak anılan (Tayland-Burma-Laos) bölgeden gelirken bütün olayın sorumluluğu derinlemesine araştırma yapılmadan Türkiye'ye ihale edilmiştir. Amerika'da, başta basın eliyle başlatılan kampanyalarla Türkiye suçlu gösterilmiştir (Erhan, 2009, s. 701-702).

Türkiye'ye yıkılan ihale neticesinde, Amerikan gençliğinin zehirlenmesinin müsebbibi Türkiye gösterilirken Türkiye'nin haşhaş ekimini durdurması için ciddi baskılar yapılmaya başlanmıştır. Yoğun baskılar neticesinde Türk hükümeti tarafından haşhaş ekimine sınırlama getirilmiştir (Uslu, 2000, s. 217). Amerikalıların baskı ve tehditleri neticesinde 30 Haziran 1970 tarihinde yayımlanan kararname ile haşhaş ekimine sınırlama getirilmesine rağmen bu karar ABD'li yetkililer tarafından yeterli görülmeyip daha da agresif politikalar izlemelerine sebep olmuştur (Okumuş, 2018, s. 111). ABD'liler ellerinde yeterli argüman olmadan Türkiye ekonomisi için gelir kaynağı olan bu ürününün tamamen yasaklanmasını isteyerek, karşılığında askeri mühimmat, cephane yardımlarında bulunulacağını taahhüt ederken bu talepleri Türkiye tarafından reddedilmiştir. ABD'liler Türkiye'nin bu davranışının temelinde ekonomik kaygılardan ziyade siyasi ikbal kaygılarının olduğunu düşünmekteydiler. Amerikalıların temel çıkarımları doğru olmakla birlikte Türkiye'deki çiftçiler ektikleri haşhaşın yağından, tohumundan, sapına kadar faydalanarak gelir sağlamaktaydı. Çiftçiler için gelir kapısı olan bu ürünün yasaklanması ciddi tepkilere yol açacağından dolayı siyasiler bu krizi göğüs germekten çekinmişlerdir (Erhan, 2018, s. 83-84).

Nitekim Demirel hükümetinin çekinceleri gerçeğe dönüşerek 12 Mart Muhtırası ile iktidardan düşürülmüştür. 12 Mart 1971 yılında düşürülen Demirel hükümetinin yerine askeri destekli teknokrat bir hükümet getirilmiştir. CHP Milletvekili Nihat

Erim'in başa getirildiği bu teknokrat hükümet, ABD'nin yasaklanması için yoğun çaba harcadığı haşhaş ve afyon ekimini 29 Haziran 1971'de taviz verilmeyecek şekilde yasaklamıştır (Örmeci, 2020, s. 71). Demirel hükümeti zamanında yasaklanmaması için direnç gösterilen haşhaş ve afyon ekimi hızlıca yasaklanmasından sonraki süreçte, Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil verdiği bir röportajında, “12 Mart'ın arkasında afyon vardır, başka da bir şey yoktur” ifadelerini kullanırken ABD'nin istediği sonuçları alamayanınca Türkiye'de iktidarı değiştirmeye yoluna gittiği net olarak görülmüştür (Erhan, 2018, s. 117-118).

Doster, 1970'li yılların Türk-ABD ilişkileri açısından geçmiş dönemlere göre daha sıkıntılı olduğunu ifade ederek, 12 Mart muhtırasına ABD tarafından verilen destek, sol-sağ çatışmaları ve ekonomik sıkıntıların Türkiye'yi istikrarsızlığa sürüklediğini, 1974 Kıbrıs Harekâtı ve haşhaş ekiminin yeniden serbest bırakılması gibi iki ülke arasındaki krizleri alevlendiren gelişmelerin yaşandığına dikkat çekmektedir (Doster, 2020, s. 65)

2.4.2.1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Yaşanan Krizler

1973 yılında başa gelen Ecevit-Erbakan koalisyonu, kendisini birtakım krizlerin içinde bulmuştur. Başta haşhaş meselesi ve Kıbrıs meselesi gibi can alıcı konular koalisyon hükümetini derin çıkmazlara ve zor koşullarda zor kararlar almaya itmiştir. Özellikle Kıbrıs meselesi noktasında Türk hükümeti, fonksiyonel federatif sistemi benimserken Rum kesimi bu görüşün karşısında durmuştur. 1974 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı anlaşmazlığı yaşanırken, Rum kesiminin başındaki Makarios ile Yunanistan arasında da ciddi gerilimler yaşanmıştır (Armaoğlu, 2022, s. 604). Takvimler 15 Temmuz 1974'ü gösterdiğinde Yunanistan'ın, Kıbrıs'ı işgal için hareket geçmesiyle birlikte Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını muhafaza etmek adına 1960 Garanti Antlaşmasından doğan hükümler gereği harekete geçmiştir. Öncelikle diplomasi yoluyla netice almak istendiyse de İngiltere'den beklenen cevabın gelmemesi neticesinde Türkiye, harekât kararı almıştır (Dolanbay, 2019, s. 852).

Türkiye Kıbrıs'a girmek için kararlı bir tutum sergilerken ABD'nin en kilit adamlarından Kissinger Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir savaşı önlemek için diplomasi yolunu önerirken bu diplomasi trafiğinden bir netice çıkmamıştır. Nitekim takvimler 20 Temmuz 1974 yılını gösterirken dönemin Başbakanı Ecevit dünya kamuoyuna Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkardığını duyurmuştur (Fırat, 2009, s. 742). Türkiye'nin bu harekâtı gerçekleştirmesi ABD ve İngiltere tarafından çok büyük bir tepki ile karşılanmazken, SSCB ise Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunması koşuluyla hareketin gerçekleşmesine karşı çıkmamıştır. ABD, İngiltere ve Rusya gibi çok denklemlili politika izleyen bu devletlerin Türkiye'nin harekâtına aşırı tepki vermemelerinin nedeni Yunanistan'daki cunta hareketinin davranışlarının bu ülkeleri bile rahatsız etmesinden kaynaklanmaktadır (Hale, 2003, s. 163). 20 Temmuz'da başlayan birinci harekât 22 Temmuz tarihinde ateşkes ilan edilmesiyle son bulurken, 14 Ağustos'ta İkinci Kıbrıs Harekâtı başlatılmıştır. Yeni bir hareketin başlatılmasında Rum kesiminin Cenevre Protokollerine uymaması Türkiye'yi yeni bir harekâta zorunlu kılmıştır. İkinci harekât ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırları hemen hemen günümüzdeki sınırlarını netleştirmiştir (Eroğlu, 2002, s. 759).

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda izlediği yol müttefik ABD'nin ciddi tepkileriyle karşılanmıştır. Özellikle ilk harekatta Türkiye'ye zorluk çıkarmayan ABD, Türkiye'nin ikinci harekâtının karşısında olmuştur. Bu durum Türk-ABD ilişkilerinde yeni bir krizin kapılarını aralamıştır. Doster'e (2020) göre, Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte Türkiye dış politikada yalnız kalırken, bu durumun istikrarsızlık oluşturduğunu ve özellikle Türkiye'nin ABD tarafından cezalandırılmak suretiyle ücretini dahi ödemediği silahları teslim alamayarak zor duruma düşürüldüğüne dikkat çekmektedir (Doster, 2020, s. 324). Sander'e (2006) göre ise 1975-1978 arası tarihlerde Türkiye'ye uygulanan ambargonun başlıca sebeplerinden biri olarak Türkiye'nin askeri gücünün Yunanistan'a göre daha önde olması ABD için sorun teşkil ederken bu dengeyi Türkiye'ye silah mühimmat ve ekonomik ambargolarla sağlama düşüncesinden kaynaklanmıştır (Sander, 1979, s. 70).

Türkiye'ye uygulanan ambargo kararında ABD'de yaşayan Yunan lobilerinin de ciddi etkisi olmuştur. Yunan lobisi, Türkiye'ye askeri mühimmatların satılmasını

engelleyen bir kararın ABD Senatosundan çıkması için yoğun çaba harcanmıştır. Nitekim amacına ulaşan Yunan lobisinin baskılarıyla 5 Şubat 1975'te Türkiye'yi zora sokacak karar ABD Senatosundan çıkarken Türkiye'de bu duruma karşılık NATO üsleri hariç ABD üslerini kapatarak cevap vermiştir (Hale, 2003, s. 167).

2.4.3. 2000'li Yıllar ve Krizlerle Geçen Türk-ABD İlişkileri

Türk-Amerikan ilişkileri 2000'li yıllardan itibaren en hareketli dönemlerini yaşarken müttefiklik ilişkileri Türkiye açısından iyice sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında daha agresif bir yapıya bürünen ABD'nin orta doğu politikaları, Türkiye'yi yakından etkilemiştir. ABD'nin terörü bahane ederek Irak'ı işgal etmek istemesi, bulunduğu jeopolitik konum nedeniyle Türkiye ile daha yakından siyasi ve askeri ilişkiler kurmasını gerektirmiştir. ABD'nin Irak'ı işgal etme planları Türkiye'yi derin bir çıkmaza itmiştir. Türkiye'nin yanı başında çıkacak herhangi bir savaş hem ekonomik anlamda hem de sosyolojik açıdan birçok krizin tetiklenmesini anlamına gelmektedir. Nitekim bu noktada Türk-Amerikan ilişkileri, tarihe 1 Mart Tezkeresi olarak geçen ve iki ülke arasında ciddi krizlere yol açan bir sürecin içerisine girmiştir.

Seçimden yeni çıkan Türkiye'de, Batı ile sıcak ilişkiler kurmak isteyen Ak Parti hükümeti iktidara gelirken ABD'nin 1 Mart tezkeresine olumlu yaklaşmıştır. Yoğun tartışmalar içerisinde meclise gelen 1 Mart tezkeresi ABD ve Ak Parti hükümetinin yoğun çabalarına rağmen meclisten geçmemiştir. Nitekim meclisteki oylamalarda 533 milletvekili katılırken 250 ret, 264 kabul, 19 çekimser rey kullanılmıştır (Türkmen, 2021, s. 190). Özellikle tezkerenin geçmesi için yoğun mesai harcayan iktidar partisi, Türkiye'de üs ve limanların Amerikalıların kullanımına açılması için yapılan oylamalarda 14'ü ret olmak üzere 53 fire vermiştir (Babacan, 2018, s. 26). Tezkerenin meclisten geçmemesi ABD'yi hayal kırıklığına uğrattırken, Türkiye'nin bu hamlesine karşılık 4 Mart tarihinde Irak Süleymaniye'de görev yapmakta olan Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin başına çuval geçirerek cevap vermiştir (Doster B. ,

2021).Yaşanan bu elim hadise Türk basınında geniş yer bulurken Türkiye’de ABD karşıtlığını iyice artırmıştır (Örmeci, 2020, s. 76).

Doster (2020), 1 Mart teskeresinden sonra Türk- ABD ilişkilerinde yaşanan gelişmelere dikkat çekerek özellikle; ABD’nin bölgede bir Kürt devleti kurmak istemesi, PKK terör örgütüne verilen desteğin artırılması, bölgedeki sınırların ve var olan rejimlerin değiştirilmek istenmesinin Türkiye’yi endişelendirdiğini vurgulamaktadır (Doster, 2020, s. 73).

2009 ABD başkanlık seçimlerinden zaferle ayrılan Obama’nın başa geçmesiyle birlikte ABD, dünyada zarar gören imajının düzeltmek için demokrasi söylemine vurgu yaparken Türkiye’de de ikili ilişkilerin gelişmesine yönelik iyimser bir hava hâkim olmuştur. Nitekim ABD’nin ilk siyahi lideri seçilen Obama, tüm dünyanın ilgi odağı olurken özellikle de ABD’nin Afganistan ve Irak gibi ülkeleri işgal etmesinden dolayı Müslümanlar arasında oluşan kötü imajın silinmesi için basında sık sık Obama’nın Müslüman bir aileden gelmesine dikkat çekilmiştir. Yeni seçilen başkanın göreve başlayarak ilk deniz aşırı ziyaretini Türkiye’ye gerçekleştirmesi de ikili ilişkiler açısından önemli mesaj taşımıştır. Bush’un başkanlığı döneminden miras kalan politikayı reddederek imaj çalışmasına koyulan Obama yönetimi, Türkiye ile ilişkisini yeniden tanımlayarak model ortaklık kavramını kullanmaya başlamıştır. Ancak İsrail’in Türk vatandaşlarının da bulunduğu Mavi Marmara gemisine düzenlediği baskın ile Türkiye-İsrail ilişkilerinin krize girmesi ve ABD ile İran arasındaki nükleer program krizinde de Türkiye’nin tutunduğu tavır iki ülke arasındaki ilişkileri daha derin çıkmazlara sokmuştur (Kurtbağ, 2015, s. 191).

2.5. S-400 Krizi

2010 yılında Tunus’ta başlayarak Afrika coğrafyasına hızlı bir şekilde yayılan Arap Baharı olayları birçok ülkede iktidarların değişmesine, ülkelerin bölünmesine, iç savaşlara ve kitlesel göç hareketlerine neden olmuştur. Bölgede domino etkisi yaratan bu kitlesel eylemler geri dönülmesi mümkün olmayan büyük problemlere yol açmıştır. Yaşanan tün bu olaylar genel itibariyle dünya siyasi konjonktüründe birçok siyasi,

ekonomik ve askeri gerilimlere, kırılmalara neden olmuştur. Özellikle Arap Baharı ile başlayan bu krizlerin Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'ye sıçraması ve bir iç savaşa dönüşmesi Türkiye'yi siyasal krizler, terör örgütleri ve düzensiz göç gibi sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır.

Jeopolitik ve stratejik olarak önemli ve bir o kadar da hassas bir bölge yer alan Türkiye gerek Osmanlı bakiyesi olması gerekse de sınır komşusu olması hasebiyle Suriye İç Savaşına siyasal, askeri ve insani yardımlar ile müdahil olmuştur. Özellikle Suriye'de başlayan iç savaş ve karışıklıklar birçok terör örgütleri ve oluşumların doğmasına neden olmuştur. Türkiye için tehdit oluşturan bu terör örgütleri sık sık Türkiye'nin sınır bölgelerine saldırılar yaparak insanların can ve mal güvenliğini tehlikeye atmıştır. Özellikle terör örgütlerinin dışında, Türkiye'nin meşru olarak görmediği Esad iktidarı ile yaşanan siyasi ve askeri gerilimler Türkiye'yi başta askeri ve siyasal birtakım aksiyonlar almaya itmiştir.

Suriye'de yaşanan gelişmeler Türkiye'yi birinci dereceden tehdit ederken iç savaş nedeniyle yoğun ve düzensiz göç ile karşı karşıya kalan Türkiye, başta ABD olmak üzere batılı devletler ve Rusya ile yoğun diplomasi trafiğine girmiştir. Yoğun bir tempoda mekik diplomasisi yürüten Türkiye gerek sınır güvenliği gerekse Suriye'de ortaya çıkan terör örgütleriyle kapsamlı mücadele edebilmek adına NATO üyesi bazı ülkelerin envanterinde bulunan Patriot hava savunma sistemlerine ihtiyaç duymuştur.

2.5.1. Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi

Türkiye'nin Rusya ile 2017 yılında imzaladığı S-400 anlaşması Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir sürecin doğmasına neden olmuştur. Geline bu süreç NATO üyesi olan iki müttefik ülke arasında siyasi, bürokratik, askeri ve özel şirketler seviyesinde birçok gelişmeye gebe olmuştur. Özellikle NATO'nun çıkarları, ABD'nin Rusya ile mücadelesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan diğer gelişmeler ve ABD'li savunma şirketlerinin ekonomik çıkarları ABD'nin S-400 hava savunma sistemlerine olan bakış açısında önemli bir etken olmuştur (Yücel H. , 2020, s. 7). Türkiye'nin bulunmuş

olduğu coğrafyadaki istikrarsızlıklar, krizler, iç karışıklıklar, terör olayları ve bölgede gelişen silahlanma faaliyetleri Türkiye'yi gelişen risk ve tehditlere karşı önlem almaya sevk etmiştir. Bu doğrultuda hareket eden Türkiye, silahlı kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu füze savuma sistemlerini batılı müttefiklerinden temin etmek mümkünse de bunların ortak üretimini gerçekleştirmek için girişimlerde bulunmuş ancak olumlu bir sonuç elde edememiştir. Özellikle batılı silah üreticilerinin teknoloji transferi ve ortak üretim konusundaki isteksizlikleri Türkiye'yi bu sistemlerin temini için diğer silah üreticisi ülkelere yönlendirmiştir (Molla, 2019, s. 328).

Özellikle 2010 yılında Suriye'de başlayan iç savaş bölgede birçok terör örgütünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Başta uzun yıllardır Türkiye'nin içeride ve dışarıda mücadele ettiği PKK/KCK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD/YPG ve DAESH/İŞİD gibi terör örgütleri olmak üzere bölgede yıkım ve kaos ortamına sürükleyen terör yapıları oluşmuştur.

Türkiye'nin envanterinde bu bölgelerden gelebilecek olası balistik füze saldırılarına karşı koyabilecek kabiliyette hava savunma sistemi olmadığından dolayı Türkiye gelişmiş hava savunma sistemlerini tedarik ederek envanterine katmak istemiştir. NATO müttefiki olan Türkiye'nin askeri envanterinde bulunan hava savunma sistemleri genel itibarıyla alçak ve orta irtifadan gelebilecek saldırılara karşı koyabilecek kapasiteye sahip olduğundan Türkiye'nin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamamıştır (Ongan, 2020, s. 452).

Özellikle 90'lı yılların başında patlak veren Birinci Körfez Savaşı öncesinde Irak ile Kuveyt arasındaki savaşa doğru giden kriz, Irak ile sınır komşusu olan Türkiye'yi endişeye sevk etmiştir. Saddam Hüseyin iktidarındaki Irak'ın sahip olduğu SCUD füzeleri, Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturduğundan Türk devleti, ülke güvenliği adına NATO müttefiki olan ABD menşeli "Patriot" anti balistik füze sistemine ihtiyaç duymuştur (Kıbaroğlu, 2012, s. 192).

Nitekim Patriot sistemleri, 1990 Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonraki süreçte yaşanan Birinci Körfez Savaşında Irak'tan gelebilecek tehlikelere karşı Türkiye'yi savunabilmek adına ABD tarafından gönderilmiştir

(Ergin, 2019). Irak ile Kuveyt arasındaki savaşın oluşturmuş olduğu tehditten dolayı belirli bir süre sınır güvenliğini sağlayan Patriot füze sistemleri, görevini tamamladıktan sonra geri çekilmiştir. Günümüzde ise, Türkiye'nin yanı başında Suriye'de yaşanan savaşın yaratmış olduğu tehditler artarak devam ettiğinden Türkiye'nin yüksek irtifa hava savunma sistemine ihtiyaç duyması yeniden elzem olmuştur (Ongan, 2020, s. 452).

Tunus'ta başlayarak geniş bir coğrafyaya yayılan Arap Baharı'nın 2011 yılında Suriye'ye ye sıçramasıyla birlikte başlayan çatışmalar her ne kadar bir iç savaşa dönüşmüş olsa da ilerleyen zamanlarda bu kriz sınırları aşarak küresel bir boyuta ulaşmıştır. Başta insan hakları, demokrasi ve ekonomik sorunların yanında etnik ve mezhepsel problemlerin ayyuka çıkması krizi daha da derinleştirirken iktidardaki Baas Partisi'nin kontrolü kaybetmesine neden olmuştur. Suriye'deki iktidarın güç kaybetmesiyle oluşan boşluk yeni etnik ve dinsel paramiliter unsurların oluşmasına yol açmıştır. Özellikle de Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele ettiği PKK/KCK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD/YPG gibi terör unsurları güçlenerek hareket alanı kazanmıştır. Bu durum Türkiye'nin güneyinde güvensizlik ve istikrarsızlığın oluşmasına neden olmuştur (Sandıklı & Semin, 2012, s. 198).

Tarihsel olarak Suriye ve Türkiye zaman zaman ciddi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Başta Hatay meselesi olmak üzere, 1980'lerde Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerinin statüsünü değiştirmesiyle başlayan su kriziyle birlikte Suriye hükümetinin, terör örgütü PKK'nın kurucu lideri Abdullah Öcalan'a Suriye topraklarında alan açması iki ülke arasında diplomatik krizlere yol açmıştır. 1998 Ekim ayında iki ülke arasındaki tansiyon gittikçe artarken arabulucu devletlerin araya girmesiyle birlikte savaşın ucundan dönülmüştür (Eskioğlu, 2019, s. 71).

1998 tarihinde iki ülke arasında imzalan Adana Mutabakatı sonrası ikili ilişkiler normalleşme seyrine girerken Suriye'de iç savaşın ortaya çıkmasıyla birlikte ikili ilişkiler yeniden krizle karşı karşıya kalmıştır. Savaşın ilk yıllarında 22 Haziran 2012 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin eğitim ve keşif uçuşu yapan RF-4E Phantom tipi savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi ve Suriye tarafından Türkiye topraklarına top atışları ve taciz atışlarının gerçekleştirilmesi Türk devletini harekete

geçirmiştir (Seren, 2015). Türkiye karşı karşıya kaldığı bu kriz neticesinde ülke güvenliğini sağlamak amacıyla 21 Kasım 2012 tarihinde NATO'ya başvurarak NATO anlaşmasının 4. maddesini gerekçe göstererek Türkiye'nin ulusal hava savunmasının güvence altına alınmasını istemiştir. Nitekim Türkiye'nin bu talebi karşılık görerek 4 Aralık 2012'de Brüksel'de düzenlenen Dışişleri Bakanları toplantısında kabul edilmiştir (Göksedef, 2020b).

Suriye'deki krize karşı Türkiye'nin kendi güvencesi için NATO'ya dayanak olarak gösterdiği 4. madde: *“Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır.”* (NATO, 1949). İfadelerini içermektedir. Antlaşmanın bu metni Suriye krizine açıkça dahil olmak istemeyen NATO üyesi devletlerin harekete geçmesi noktasında önemli bir etken olmuştur. Nitekim, uzun tartışmaların sonucunda Patriot sistemlerinin konuşlandırılması için belirli bir mutabakata varılmış olsa da Türkiye ile ortakları arasında fikir ayrılıklarının olduğu yapılan açıklamalara açık bir şekilde yansımıştır. Özellikle NATO Antlaşmasının 5. maddesi olan:

“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesine herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.” (NATO, 1949).

Metninin uygulanması noktasında başta ABD olmak üzere diğer NATO üyelerinin çekimser ve isteksiz yaklaşması Türk kamuoyunda ciddi tepki çekerken, NATO'nun bu tavrı Türkiye açısından hayal kırıklığına neden olmuştur. Özellikle

NATO'nun bu kararı almasında Suriye'de gerçekleşmesi muhtemel bir operasyona karşı ABD'nin takındığı tavrın etkili olduğu yorumlanmaktadır (Gözen, 2017, s. 308).

4 Aralık'ta Brüksel'de gerçekleşen toplantının ardından yapılan açıklamalarda; Türk Dışişleri Bakanlığı başvurunun “*Suriye’de devam etmekte olan krizin Türkiye’nin ulusal güvenliğine oluşturduğu tehdit ve riskler karşısında Türkiye’nin ulusal hava savunmasının müttefik hava savunma unsurlarıyla takviyesinin desteklenmesi*” amacıyla yapıldığını ifade ederken NATO Genel Sekreteri Rasmussen’de NATO üyelerinin Suriye konusundaki isteksiz tutumunu yansıtır bir vaziyette, Türk hükümetinin Patriot füze sistemlerini savunma amaçlı istediğine ilişkin bir açıklama yapmıştır (Özalp, 2012a).

Türkiye'nin Suriye'de artan risklere karşı sınır güvenliğini sağlaması için talep ettiği Patriot füze sistemleri, NATO'nun onaylamasıyla birlikte ilk olarak Patriot füze silah sistemlerine sahip olan ABD, Almanya ve Hollanda tarafından Türkiye'ye gönderilmiştir (BBC News Türkçe, 2015). Türkiye'ye gönderilerek göreve başlayan Patriot füze sistemleri Türkiye'ye karşı oluşabilecek herhangi bir saldırıya karşı caydırıcılık taşımasından dolayı önemli misyon taşımaktaydı. Sınır güvenliği için Adana İncirlik Hava Üssü içine konuşlandırılan Hollanda'ya ait Patriot bataryaları 2 yıl görev yaptıktan sonra ülkeden ayrılırken yerine bir başka NATO müttefiki olan İspanya'ya ait Patriot bataryaları yerleştirilmiştir. Aynı süreçte Almanya, görev süresi dolan silah sistemlerinin görev süresini, Türkiye'nin talebi üzerine bir yıl uzatmıştır (Dünya Gazetesi, 2022).

Türkiye'ye konuşlandırılan Patriot silah sistemleri gündeme başka bir tartışma konusunu getirmiştir. Türkiye'nin birinci tehdit olarak gördüğü Suriye'nin dışında, İsrail ile ABD'nin tehdit olarak algıladığı İran devletinin bu silah sistemlerinin kendisine karşı kullanılabilecek olmasından duyduğu çekince dünya kamuoyunu ciddi manada meşgul etmiştir. Nitekim bu çekincelerini dile getiren dönemin İran Genelkurmay Başkanı Hasan Firuzabadi, yaptığı açıklamada Türkiye'ye konuşlanması beklenen Patriot Silah sistemleri için “*her biri, dünya haritası üzerinde kara bir lekedir*” ifadelerini kullanarak Türkiye'ye gelmesi beklenen silah sistemlerinin bir dünya savaşına neden olacağı tehdidinde bulunarak Batıya mesaj

vermiştir. Bu tehdit içiren mesajın ardından açıklama yapan dönemin Türkiye Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, İran'ın bu tavrını eleştirerek, Suriye'deki Esad rejiminin sebep olduğu yıkımın durması için İran'ın Suriye rejimine “*açık ve net mesaj*” vermesi gerektiğini vurgulamıştır (Hacaloğlu, 2012a). NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen ise İran'ın açıklamalarına yanıt olarak silah sistemlerinin Türkiye'yi tehdit eden Suriye'nin olası saldırılarına karşı savunmak maksadıyla orada olduğunu ifade ederek herhangi bir saldırı niyetinin olmadığını vurgulamıştır (Özalp, 2012b).

Patriot sistemlerinin konuşlandırılmasıyla ilgili bir diğer tartışma ise bu silah sistemlerinin Türkiye'yi korumak amacından ziyade, İsrail'in korunması için gönderildiğine ilişkin söylemlerin ön plana çıkmasıyla yaşanmıştır. Özellikle de Türkiye ile İsrail'in arasında Davos'ta yaşanan kriz ve akabinde İsrail tarafından, Türk vatandaşlarının da içinde bulunduğu Mavi Marmara gemisine düzenlenen baskınla iki ülkenin arası iyice açılmışken ortaya atılan bu iddialar gündemde tartışma konusu olmuştur. Dönemin CHP sözcüsü Birgül Ayman Güler, bir muhabirin sorusu üzerine yaptığı açıklamada dönemin AK Parti hükümetine eleştiri getirerek Patriot sistemlerinin, İran'ın İsrail'e yapacağı herhangi bir füze saldırısına karşı kullanılması için Türkiye'ye yerleştirildiğine dair söylemlerde bulunmuştur (NTV Türkçe, 2011). Bu tartışmalar göz önüne alındığında Türkiye'deki sınır illerine yerleştirilen hava savunma sistemlerinin her ne kadar Türkiye'nin güvenliği açısından yerleştirilmiş olsa da Türkiye'ye yerleştirilen Patriot silah sistemlerinin kontrolünün Türkiye'nin elinde olmaması başka bir tartışma boyutunun kapılarını aralamıştır. Sınırdaki görev yapan Patriot bataryalarını kullanabilme yetkisi Almanya'daki Ramstein Hava Üssü'nde görev yapan Amerikalıların elinde bulunmaktaydı. Bu Türkiye'ye karşı olası bir balistik füze saldırısında sistemin çalıştırılmasının ABD'lilerin yetkisinde bulunması anlamına geliyordu (Seren, 2015). Bu durum Türk devletinin harekât kabiliyetini sınırlarken aynı zamanda gündemi meşgul eden silah sistemleri İsrail için mi getirildi? Tartışmalarının daha çok dillendirilmesine neden olmuştur. Özellikle İsrail ile İran arasında çıkabilecek krizde Türkiye'den izin alınmadan füze sistemlerinin ateşlenmesi Türk-İran ilişkilerinde ciddi gerilimlere sebep olması muhtemeldi. Son olarak ise Türkiye ile Batı arasında yaşanan siyasi sorunların bahane gösterilerek hava savunma

sistemlerinin bir şantaj malzemesi haline getirilmesi Türkiye'yi hava savunma sistemlerini tedarik etmeye sevk etmektedir.

2.5.2. Türkiye'nin Patriot Sistemlerini Satın Alma Talebi

Türkiye, sınır komşusu olması hasebiyle Suriye'deki savaştan en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bölgede ortaya çıkan PYD/YPG ve DEAŞ/İŞİD terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı silahlı faaliyetlerde bulunması ve zaman zaman Türk ordusu ile karşı karşıya gelen Esad rejim ordularıyla yaşanan çatışmalar, ülke güvenliğini sağlama noktasında ciddi adımların atılmasını gerektirmiştir. Özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu durum batılı devletler tarafından tam olarak idrak edilemediğinden Türkiye ile ABD, Almanya gibi NATO şemsiyesi altında yer alan müttefik ülkelerle ciddi krizlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Suriye krizinde Türkiye ile ABD'nin ortak bir zeminde buluşamamasında iki ülkenin önceliklerindeki farklılıklar yatmaktadır. Özellikle bu ayrışma Türkiye'nin terör örgütü olarak tanıdığı ve uzun zamandır mücadele ettiği terör örgütü PKK'nın uzantısı olan YPG terör örgütü ile mücadele noktasında yaşanmaktadır. Türkiye, İttifak ortaklarıyla terör örgütü DEAŞ/İŞİD ile mücadele noktasında uyumlu hareket ederken ABD'nin PYD terör örgütüne destek vermesi ve onlara biçmiş olduğu rol Türkiye için kabul edilmez noktadır. ABD, PYD gibi terör unsurlarını silahlandırarak DEAŞ/İŞİD terör örgütüne karşı kullanarak meşru bir zemin kazandırmak isterken Türkiye bu durumu koşulsuz olarak reddetmektedir (Çağlar, 2016). Türkiye, terörle mücadele ederken kendisine çoklu bir denklem içinde hareket alanı açmaya çalışmaktadır. En yakın müttefikleri ile yaşanan fikir çatışmaları Türkiye'nin manevra kabiliyetini kısıtlarken terörle mücadele noktasında yalnızlığa itmektedir. Terör endişesini en yakından hisseden Türkiye'nin müttefiklerinden terörle mücadele noktasında talep ettiği siyasal ve askeri ihtiyaçlar dikkate alınmazken, özellikle Türkiye'nin PYD ile mücadele etmesi ciddi anlamda eleştirilmektedir. Bu noktada uluslararası basında yanlı ve manipülatif haberler çıkarılarak Türkiye üzerinden propaganda faaliyetleri yürütülmektedir (Korkmaz, 2016).

Tüm bu yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin sürekli NATO' dan hava savunma sistemini talep etmesi, ayrıca NATO'nun Suriye'de tehdit olarak gördüğü Esad rejimini birinci tehdit unsuru olarak görmekten çıkarması ve görev süresi dolan Patriot sistemlerinin geri çekilmesi nedeniyle oluşabilecek birtakım sorunlar, Türkiye'yi hava savunma sistemleri satın almaya itmiştir. Özellikle hava savunma sistemleri noktasında sürekli bir kısır döngüye girilmesi ve hava savunma sistemleri konusunda göreceli bir denetim serbestliğine ihtiyaç duyulması Türkiye'nin kendi ulusal hava savunma sistemini kurması için elzem olmuştur. İlk olarak müttefik olduğu ülkelerin firmaları ile bu sistemlerin ortak üretimi üzerinde duran Türkiye, özellikle bu firmaların teknoloji transferi konusunda isteksiz olmaları sonucunda yeni ortak arayışı içerisine girmiştir (Molla, 2019, s. 331-332).

Türkiye ilk olarak 2013 yılında müttefiki olan ABD'den Patriot füze sistemini satın almak istediği halde ABD'nin teknoloji transferine karşı çıkması, Türkiye'yi başka pazarlara yönelmeye mecbur bırakmıştır. Yeni pazarlara yönelen Türkiye, 2013 yılında aralarında Çin'in CPMIEC firmasına ait FD-2000, ABD'li Raytheon ve Lockheed Martin ortaklığına ait olan Patriot sistemi, Rus firması Rosoboronexport'a ait olan S-300 sistemi ve İtalyan-Fransız Eurosam konsorsiyumun önerdiği SAMP/T Aster 30 silah sistemlerinin yarıştığı bir ihale açmıştır. İhaleyi Çin'in CPMIEC firması kazanırken özellikle Çinli firmanın teknoloji transferine olumlu bakması diğer rakiplerinin önüne geçmesinde önemli bir etken olmuştur (Demirtaş, 2013). Çinli firmanın ihaleyi kazanması NATO müttefiki olan Türkiye'yi daha başka sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Özellikle ihaleyi kazanan Çinli firmanın silah sisteminin NATO sistemi ile uyumlu olmaması Çin'in NATO karşısında yer alması ve Çinli firmanın İran, Kuzey Kore gibi ülkelere silah satışı yapması nedeniyle ABD tarafından kara listeye alınması gibi birtakım sorunlar, Çin ile Türkiye arasında yapılan anlaşmayı çıkmaza sokmuştur. Özellikle AB ve ABD tarafından gelen baskı ve eleştiriler ihalenin 2015 yılında iptal edilmesine neden olmuştur (Molla, 2019, s. 332). İhalenin iptal edilmesi kamuoyunda birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bir görüşe göre, Türkiye'nin ihaleyi iptal etme nedeni ABD ve AB'nin ihaleyi NATO üyesi olmayan bir ülkenin kazanması ve satın alınacak silah sistemlerinin NATO silah sistemine uygun olmamasının yaratmış olduğu sorunları gösterilirken, diğer bir görüş ise

Türkiye'nin bizzat kendi ulusal hava savunma sistemini gerçekleştirmek için Çin ile yapılan anlaşmadan vaz geçtiğini iddia etmektedir. Murat Yeşiltaş'a (2019) göre; "Türkiye NATO'nun ve ABD'nin tepkilerini dikkate alarak söz konusu anlaşmayı iptal etmemiştir. Türkiye, FD 2000 uzun menzilli füze sistemi sözleşmesini kendi ulusal hava savunma füze sistemini yürürlüğe koymak için iptal etmiştir. Ayrıca, hükümet Çin sisteminin gerçek bir savaş/operasyon tecrübesi olmadığı, diğer sistemlere nazaran daha zayıf olduğu ve teknoloji transferi açısından da eksikleri olduğuna kanaat getirdiği için ihaleyi iptal etmiştir" (Yeşiltaş, 2019).

Türkiye Çin ile yapılan ihaleyi iptal ettikten sonra tekrar ABD ve Avrupa ülkeleri ile hava savunma sistemlerinin tedariki için yeni bir anlaşma zemini arasa da bu görüşmelerden de bir netice alınamamıştır. Bu görüşmelerin sonunda Türkiye gerek Suriye'deki krizi gerekse de uçak düşürme hadisesinden dolayı siyasal krizlerle karşı karşıya kaldığı Rusya ile S-400 hava savunma sistemlerinin tedariki için müzakerelere başlamıştır. Türkiye ve Rusya arasında bu müzakerelerin başlaması gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmıştır. Bu olayın çok ses getirmesinin nedenlerine bakıldığında, NATO üyesi olan Türkiye'nin Rusya ile silah anlaşması yapmak istemesi batılı müttefiklerini açıkça rahatsız ederken diğer bir husus ise Türkiye ile Rusya arasında uçak düşürülme hadisesi üzerinden çok fazla zaman geçmemişken stratejik bir anlaşma zemininde buluşması gösterilmektedir. 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya devletine ait bir SU-24 uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesinden dolayı Türkiye'nin angajman kuralları gereği Rus savaş uçağını düşürmesi iki ülke arasındaki ilişkileri çıkmaz bir zemine taşımıştır (Erşen, 2016, s. 154). Bu iki ülkenin bir araya gelerek stratejik silah anlaşması yapması kamuoyunda birtakım tartışmaları da beraberinde getirirken Türkiye'nin NATO'dan uzaklaşarak doğu bloğuna doğru kaydığına dair iddiaların konuşulmasına neden olmuştur. Türkiye eksen mi değiştiriyor? Tartışmaları gündemde bir hayli yoğun yer bulurken, Muharrem Ekşi, bu tartışmaların yaşanmasında Türkiye'nin bir eksen ülkesi olmasından kaynaklandığına dikkat çekerek, Türk devletinin bulunduğu konjonktürden dolayı gerek jeopolitik konumu gerekse de sosyokültürel ve ekonomik durumunun bölgesel gelişmeleri etkileyebilecek durumda olmasının ABD ile Rusya gibi oyun kurucu

devletlerin gözünde “stratejik eksen ülke” konumunda yer aldığına dikkat çekmektedir (Ekşi, 2018).

Türkiye'nin Rusya ile yaşadığı krizlere rağmen yakın ilişki kurmaya başlaması, Türkiye'nin ABD'den uzaklaştığı görüntüsünü çizerken; Suriye'nin güneyinde faaliyet gösteren PYD/YPG terör örgütünün ABD tarafından desteklenmesi, 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/PDY terör örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin arkasında ABD'nin olduğuna dair görüşlerin hâkim olması, FETÖ terör örgütünün lideri Fethullah Gülen'in geri iadesine yönelik Türkiye'nin talebine olumsuz dönüş yapılması gibi nedenler önemli bir etki unsuru olmaktadır (Köylü, 2018, s. 81). PYD/YPG terör örgütünün ABD tarafından siyasal, ekonomik ve askeri destek görmesi, Türkiye'nin güney sınırında bir Kürt kuşağının oluşturulmak istenmesi, Türk-ABD ilişkilerini derin çıkmazlara sokmaktadır (Marcus, 2017). Nitekim bu duruma tepkisini açıkça dile getiren Erdoğan, “Amerika'nın çeşitli bahanelere sığınarak bölgedeki masum sivilleri katleden örgütlere destek verdiğini belirterek ABD'nin. “Hayır biz silah göndermiyoruz, mühimmat gönderiyoruz” ifadelerini sert bir dille eleştirmiştir (Türkiye cumhuriyeti cumhurbaşkanlığı, 2016). Bulunduğu her platformda, ABD'nin terör örgütleri ile iş birliği yapmasından rahatsız olduğunu dile getiren Erdoğan, 2016 yılında ABD'de katıldığı Nükleer Zirve sırasında yaptığı görüşmelerde, ABD'nin terör örgütü YPG'ye giderek artan silah ve mühimmat desteğine devam etmesinden dolayı rahatsızlığını dile getirmiştir (kanat, 2016, s. 322). İttifak ortaklarına her platformda çekincelerini duyurmak isteyen Türkiye, beklediği desteği göremediğinden dolayı kendi göbeğini kendi kesmek zorunda kalmıştır. Bu nedenden dolayı Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi dünya kamuoyunda Türkiye'nin eksen kayması yaşayarak Batı Bloğundan uzaklaştığı görüşlerinin dile getirilmesine neden olmuştur.

Tüm bu yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye, ittifak ortaklarının tepkilerine rağmen S-400 silah sistemlerini satın almak için Rusya ile görüşmelere başlayarak yol haritasını çizmiştir. ABD başta olmak üzere NATO üyesi bazı devletlerin ciddi endişelerine rağmen, Türkiye ve Rusya 27 Aralık 2017 tarihinde S-400 silah sistemlerinin tedariki için imzaları atmıştır (Yiğittepe, 2018, s. 284). Türkiye'nin

yaptığı S-400 silah sistemleri anlaşmasının detaylarına yönelik bilgi veren “Rosteh” Başkanı Sergey Çemezov, anlaşma gereği Türkiye’nin toplamda 2,5 milyar dolar değerinde 4 bölük S-400 aldığını bildirerek, teslimatın 2019-2020 yılları arasında yapılacağını aktarmıştır (Hürriyet, 2017).Türkiye’nin bu adımı atmasına tepki gösteren NATO, üstü kapalı olarak tehditlerde bulunmuştur.

Başta ABD olmak üzere NATO’nun tehditlerine rağmen Rusya ile anlaşılan Türkiye, yapılan anlaşma gereği teknoloji transferi ve ortak üretim gibi konularda mutabakata varmıştır. Ortak üretim konusu, hava savunma sistemleri almak isteyen Türkiye’nin izlediği politika bakımından kırmızı çizgisi olmuştur. ABD ile yapılan Patriot görüşmelerinde ortak üretim konusunda uzlaşmaya varılamaması, Türkiye’nin farklı alternatiflere yönelmesine neden olmuştur. Nitekim, Cumhurbaşkanı Erdoğan 2017 yılında AKP Meclis Grup Toplantısı’nda yapmış olduğu konuşmasında teknoloji transferine dikkat çekerek, Türkiye’nin farklı alternatiflere yönelmesinde, *“Ortak üretim imkânı olduğu zaman tercih sebebidir. Biz şu anda Rusya Federasyonu’yla bu konuyla ilgili adımları attık, imzalar atıldı. İnşallah S-400’leri ülkemizde göreceğiz ve bunları ortak üretimle de süreci işleteceğiz”* (Göksedef, 2019a). İfadelerini kullanmıştır.

Türkiye’nin tartışmaların gölgesinde satın aldığı S-400 silah sistemlerinin ilk parçası 12 Temmuz 2019 tarihinde Ankara’da bulunan Mürted Hava Meydanı’na getirilmiştir (Millî Savunma Bakanlığı, 2019b). Parçalar halinde getirilen ilk S-400 silah sisteminin sevkiyatı temmuz ayı içinde tamamlanırken Murat Bardakçı, silah sistemlerinin Türkiye’ye getirilmeye başlandığı 12 Temmuz’u, tarihsel olarak Türk-Amerikan ilişkilerinde 12 Temmuz 1947 yılında imzalanan yardım anlaşması ile aynı güne denk gelmesinin sembolik bir anlam taşıdığına dikkat çekerek, Rusya’nın bu tarihi seçmesinin pek tesadüf olmadığına vurgu yapmaktadır (Bardakçı, 2019a). Uluslararası siyasette simge ve sembollere sıklıkla başvurulurken NATO üyesi ülkeler tarafından ciddi tehdit unsuru olarak görülen Rusya’nın, bu tarihi kasıtlı olarak seçmesi hem Türkiye’ye hem de ABD’ye karşı verilen ciddi bir mesaj niteliği taşımaktadır.

2.6. S-400 Sistemlerinin Siyasal Boyutu

Bakıldığı zaman, Türkiye'nin uzun menzilli hava savunma sistemlerinin tedariki için farklı alternatiflere yönelmesinde ortak üretim ve teknoloji transferi tek belirleyici unsur değildir, olayın siyasi boyutları da tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu tartışmaların bir boyutu ABD ile Rusya arasındaki güç savaşlarından kaynaklanırken diğer boyutu ise Türkiye ile ABD arasında yaşanan siyasi krizler ve fikir ayrılıklarından oluşmaktadır. Özellikle tarihsel olarak Türk-Amerikan ilişkileri ciddi krizlerle karşı karşıya kalmışken son 20 yılda Türkiye'nin batılı dostları tarafından yalnızlığa itilmesi Türkiye'yi daha bağımsız ve kesin kararlar almaya sevk etmiştir. Türkiye'nin dış politikada eskiye göre daha bağımsız hareket etmesi Türkiye'yi tahakkümü altına almak isteyen ABD ile onarılması zor krizlere yol açmıştır.

Siyasi tartışmaların birinci boyutuna bakıldığında Yücel'e göre (2020), Türkiye ile ABD arasında yaşanan S-400 krizinin sebeplerinden birinin ABD ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Birçok ABD'li kongre üyesi ve Trump yönetimi uzun yıllardır Rusya karşıtı bir tavır takınmış durumdadır. Dolayısıyla 2014'ten itibaren Rusya konusu ABD'nin iç ve dış politikasında önemli bir sorun olarak görülmektedir. Rusya'nın seçimlere müdahalesi ve Kırım'ı işgal etmesi bu karşıtlığı daha da alevlendirmiştir. ABD izlediği Rusya politikasında yaptırımları ön plana çıkararak Rusya'yı izole etmeye çalışmaktadır.

Diğer bir boyutu olan Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında ise Yalçın'a (2022) göre, Türkiye'nin Rusya ile S-400 hava savunma sistemi anlaşmasına gitmesinde, Türkiye'nin çok uzun süredir hava savunma sistemi arayışında olduğundan dolayı Amerika'dan Patriot sistemlerini defalarca talep ettiğini ancak Amerika'nın bir türlü satmaya yanaşmadığına dikkat çekmektedir. Yalçın bu noktada, *“Suriye çatışmalarının zirvede olduğu bir dönemde Patriotları Türkiye'den çekerek Amerika bir anlamda Türkiye'yi İran ve Rusya tehdidine karşı yalnızlaştırmıştı. Şimdi masa tersine döndü. Türkiye Rusya'yla yakınlaşmayı becerebildi ve sadece Suriye'de daha etkin olmakla kalmadı aynı zamanda S-400'ler için de anlaşma yaptı”* ifadelerini kullanmaktadır (Yalçın, 2019).

Soner Polat'a (2017) göre, Rus S-400 silah sistemlerinin tercih edilmesinde, Türkiye'nin tehdit unsuru olarak kendi müttefikleri olan Batı'yı görmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin aldığı kararın stratejik olarak çıkarlarına uyumlu olduğuna dikkat çeken Polat, Türkiye'nin, politik çıkarları gereği Batı'nın dostane olmayan davranışlarına karşı tehlikeli ülke olarak görülen bir ülkeden silah sistemi alarak denge kurmaya çalıştığına vurgu yapmaktadır (Polat, 2017). Jeopolitik olarak Batı ile Asya arasında stratejik bir konuma sahip olan Türkiye için batılı müttefiklerinden yeteri kadar destek alamaması terörle mücadele eden Türkiye'yi zorunlu olarak farklı stratejiler geliştirmeye itmiştir. Türkiye'nin her platformda dile getirdiği PKK/YPG gibi terör örgütleri ile mücadele noktasında Türkiye'nin taleplerinin yanıtı bırakılması, bu örgütlerin müttefik ülkeler tarafından desteklenmesi ve resmi bir statü kazandırılmaya çalışılması, Türkiye'yi batılı müttefiklerini rahatsız edecek siyasi ve askeri ilişkilere girmesinin yolunu açmıştır.

Burhanettin Duran (2019), Amerikalıların Türkiye'nin S-400 sistemlerini satın almak istediği süreci en başından ciddiye almadığına dikkat çekerek, atılan adımlardan dolayı Türkiye'yi baskılamaya çalışan ABD'li yetkililerin, Türkiye'nin talep ettiği Patriot'lar için geri adım atmamaları ve öne sürdükleri S-400 silah sistemlerinin F-35 uçakları için zafiyet oluşturacağı iddiaları için bir araştırma komitesi kurma noktasında geç kaldığına dikkat çekmektedir (Duran, 2019). Özellikle teknolojik risk adı altında, S-400 silah sistemlerinin F-35 uçağı için ciddi riskler barındırdığına ilişkin yorumlar ciddi anlamda kamuoyunu meşgul ederken ABD kanadı, Türkiye'ye geri adım attırmak için sıklıkla bu argümanı kullanmıştır. Dönemin ABD Savunma Bakanlığı yetkilisi Katie Wheelbarger, S-400'lerin kullanımına karşı yaptığı açıklamada S-400 ile F-35 savaş uçağının birer bilgisayar olduğuna dikkat çekerek iki farklı sistemden oluşan bilgisayarların beraber kullanılmasının mümkün olmayacağına yönelik görüşlerini ifade etmiştir (Aktan, 2019).

Türk- Amerikan ilişkilerinde S-400 sorununun çözüme kavuşamaması ve her iki tarafın da geri adım atmaması, eli güçlü olan tarafın yani ABD'nin yaptırım kozunu kullanarak Türkiye'yi yıldırma politikası izlemesine yol açmıştır. Türkiye ile savunma sanayii alanında başta F-35 programı olmak üzere stratejik ortaklık yürüten ABD'nin

Türkiye’yi projeden çıkarmak ile tehdit etmesi diplomatik açıdan iki ülke ilişkilerini daha fazla germiştir. Nitekim 6 Temmuz 2019 yılında ABD’li üst düzey bir bürokrat olan Patrick Shanahan, Türk muhataplarına S-400 sistemlerinin alınması durumunda karşı karşıya kalınacak yaptırımlara dikkat çeken resmi bir mektup göndermiştir (Kurt, 2019, s. 14). Yazılan mektup uluslararası basın kuruluşlarına sızdırılırken kamuoyu, Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı krizin vahametini daha iyi idrak etmiştir. Dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Shanahan’ın Türk muhataplarına yazdığı mektupta, Türk tarafının S-400 silah sistemleri için eğitim alacak bir ekip göndermesini ‘hayal kırıklığı’ olarak nitelendiren Shanahan, Türkiye’ye tarih vererek eğer o tarih içinde S-400 anlaşmasından vazgeçilmezse Türkiye’nin üretim ortağı olduğu F-35 programından çıkarılarak teslim alması gereken uçakları da alamayacağı tehdidinde bulunmuştur (Hayatsever, 2019). Yazılan bu mektup kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açarken dönemin Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, ABD’lilerin mektubuna karşı cevap verildiğini belirterek ABD’nin üslubunu ve müttefikliğe yakışmayan davranışını eleştirmiştir (Milli Savunma Bakanlığı, 2019a). Tüm yaşanan bu süreç bölgesel olarak ateş çemberinde yer alan Türkiye’nin var olma mücadelesine dönüşürken, dost ve müttefik ülkeler tarafından yolunu kaybetmiş bir Türkiye ‘imajının çizilmesi, Türkiye’yi dönemsel olarak daha agresif bir dış politika izlemeye yöneltmiştir.

2.7. S-400 Anlaşması ve Sonraki Yaşanan Gelişmeler

Türkiye, başta ABD olmak üzere Batı’dan gelen tüm tepki ve yaptırım tehditlerine rağmen Rusya ile S-400 anlaşmasını 2017 yılında imzalayarak yürürlüğe koymuştur. Nitekim imzalar atılmadan önceki süreçte ABD-Türkiye hattında yoğun bir trafik yaşanırken her iki ülke de kendi argümanlarını dile getirmiştir. Bu noktada Türkiye’nin hava savunma sistemleri için neden Rusya’yı tercih ettiğine dair açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan,

“Her ülke kendi güvenliği için kendi tedbirlerini almak durumundadır. Bu güvenlik tedbirlerini nereden alırsa, oradan sağlayacaktır. Amerikalılarla biz bu

görüşmeleri de yaptık ama bunları temin edemediğimiz için S-400 üzerinde bir planlama yaptık. Adımı atacağız, bu durumun kimseye endişe verecek bir durumu yok. Türkiye olarak ortak üretime girebilirsek, burayı da tercih ederiz. Bu da bizim için oldukça önemli. Çünkü Türkiye artık güvenliğine dair simülasyonlarını buna göre yapıyor. Yol haritasını da buna göre yapıyoruz. Rusya ile görüşmeler de büyük ölçüde bitti” ifadelerini kullanmıştı (Hacaloğlu, 2017b)

Erdoğan’ın açıklamaları Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı krizin müttefik ülkeler tarafından tam olarak algılanamadığı ya da bilerek göz ardı edildiğine dair ipuçları verirken Türkiye’nin Rusya ile iş birliğine gidilmesinin altında ABD’ye verilen bir mesaj olduğu aşikardır. Özellikle tarihsel olarak Osmanlı’dan beri Türkiye için ciddi bir tehdit olan Rusya ile stratejik ortaklık kurulması, yarım asırdan beri dost ve müttefik ilişkiler yürüten ve yeri geldiğinde ABD’nin çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutan Türkiye’nin bağımsız politika izleyeceğine dair bir mesaj taşımaktadır. Nitekim Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde ülke topraklarının güvenliğinin bölge güvenliğinden geçtiğine dair görüş hâkim olurken bu doğrultuda bir siyaset için uğraşmıştır (Başaran, 2020, s. 90). Türkiye’nin kendine çizmiş olduğu yeni yol haritası, terörle arasına mesafe koymayan ve kendi çıkarları için terör örgütlerini eğitip, donatan ABD’nin izlediği politikaya bir cevap olarak bölge güvenliğinin terörden arındırılması ve barışın sağlanması için Rusya ile diplomatik ilişkilerin daha güçlü bir şekilde kurulmasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye’nin tüm tepkilere rağmen S-400 silah sistemlerini satın almasında önemli bir etkidir.

Türkiye’nin S-400 sistemlerini tedarik etmek için yoğun mesai harcadığı dönemde Pentagon, Rus S-400’lerinin Kremlin tarafından ABD’nin büyük yatırımlar yaptığı F-35 savaş uçakları hakkında istihbarat toplamak için kullanılabileceğine yönelik açıklamalar yaparak Türkiye’nin anlaşmadan çekilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Yine aynı şekilde 2017 yılında dönemin ABD Savunma Bakanı James Mattis, Pentagon’da gazetecilerin Türkiye’nin S-400 silah sistemini satın almasının Türk-Amerikan ilişkilerine nasıl yansıtacağına yönelik sorularına karşın Rus ve NATO sistemlerinin beraber çalışması noktasında sorun olduğuna dikkat çekerek Rus

sisteminin NATO sistemi ile uyumlu çalışamayacağını ifade etmiştir (Hacaloğlu, 2017b).

ABD'nin Tüm itirazlarına rağmen Türkiye'nin S-400 silah sistemlerini satın alarak Türkiye'ye getirmesiyle, Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi kırılmalar meydana gelmiştir. Özellikle ABD, S-400 konusunda daha sert ve katı bir tutum sergilerken, Türkiye ise açık kapı politikası yürütme taraftarı olmuştur. ABD cephesi açık bir şekilde Türkiye'nin S-400 silah sistemlerini temin etmesinin ikili ilişkilere zarar verdiğini her platformda dile getirmekten geri durmamıştır. Türkiye'nin 9 Ekim 2019 tarihinde Suriye topraklarında başlattığı Barış Pınarı Harekâtı ile ABD Senatosunda, gündem Türkiye'nin dış politikası olurken, her türlü engellemelere rağmen Türkiye'nin S-400 silah sistemlerini satın alması, Türkiye karşıtlığını iyice güçlendirmiştir. ABD Senatosu Türkiye'nin attığı adımlara misilleme olarak birbirinden bağımsız olayları birleştirerek 1915 olaylarını sözde “soykırım” olarak tanımıştır (Yücel H. , 2020, s. 11). ABD'nin attığı bu adımı Türkiye tarafı kabul edilmez görürken Cumhurbaşkanı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, ABD'nin aldığı kararın siyasal olduğuna dikkat çekerek Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirilen operasyonlar nedeniyle cezalandırılmak istendiğine dikkat çekmiştir (euronews, 2019a).

2.8. S-400 Krizi ve Gerilen Türk-Amerikan İlişkileri

Türkiye'nin geri adım atmayarak S-400 hava savunma sistemlerini tedarik etmesi ve Rusya ile yaptığı anlaşmadan vaz geçmemesi ABD'nin Türkiye'ye karşı daha sert adımlar atmasına neden olmuştur. Başta Türkiye'nin de üretici ortaklarından olduğu f-35 programından çıkarılması ve ekonomik yaptırımlar gibi birtakım siyasal baskı unsurları ön plana çıkarılarak Türkiye'yi yıldırma politikası izlenmiştir. ABD'li kaynaklar bu süreçte kamuoyuna sık sık enformasyonlar aktararak Türkiye'nin Rusya ile anlaşarak S-400 silah sistemini tedarik etmesinin NATO ittifakını tehlikeye attığını belirtmiştir. 12 Temmuz 2019 tarihinde S-400 silah sistemlerinin ilk parçalarının

Ankara'ya sevkياتına başlanmasıyla birlikte bu minvalde bir basın açıklama yapan ABD Senatosu, Türkiye'nin S-400 sürecinde tüm uyarılara rağmen geri adım atmayarak Rusya ile otaklık kurmasını 'tehlikeli' olarak nitelendirirken atılan adımların *"ekonomik olarak Türkiye'nin güvenliği, ekonomik refahı ve NATO ittifakının bütünlüğü pahasına"* gerçekleştirildiğine yönelik eleştirisi yapmıştır. Açıklamanın metninde, Rusya ile Türkiye'nin birlikte hareket etmesinin F-35 projesini tehlikeye attığı eleştirisi yapılırken, Rusya ile Türkiye'nin yaptığı anlaşmanın F-35 programına yönelik bir tehdit oluşturmamasından dolayı ABD Başkanı Donald Trump'ın CAATSA (Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası) kapsamında Türkiye'ye yaptırım yoluna gidilmesi istenmiştir (Türkçe, VOA, 2019a).

2.8.1. CAATSA Yaptırımları

2 Ağustos 2017 tarihinde ABD Başkanı Donald Trump tarafından imzalanarak yürürlüğe giren Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası (CAATSA), ABD'nin hasım olarak kabul ettiği İran, Kuzey Kore ve Rusya'ya yönelik belirli askeri, siyasal ve ekonomik yaptırımlar içeren yasadır. Bu yasanın içeriğinde ABD'nin hasım olarak tanıdığı bu üç ülke ile yasada yapılması yasak olarak belirlenen konularda başka devletlerin iş birliğine gitmesi o devletlerinde yaptırımlara uğramasını kapsamaktadır (Çokışler, 2021, s. 73). CAATSA, Rusya Federasyonu'nun savunma ya da istihbarat sektörleriyle ya da bunlar adına çalışan kurum ve kişilerle önemli düzeyde alışverişte bulunan kişi ve kurumlara yaptırım uygulanmasını öngörmektedir. Bu yasa kapsamında Türkiye'nin de Rusya'dan hava savunma sistemlerini satın alması, yaptırımlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Ersöz, 2019). Türkiye'nin batılı bir müttefik yerine ABD'nin hasım olarak tanımladığı bir ülkeden silah sistemini alması ABD Parlamentosunda yer alan Cumhuriyetçi ve Demokrat Partili kongre üyelerinin büyük tepkisini çekmiştir. Türkiye-Rusya anlaşmasından rahatsız olan kongre üyeleri, CAATSA yasının Türkiye'nin aleyhinde kullanılmasını talep etmiştir (Yücel H. , 2020, s. 12). Nitekim Eylül 2017'de Cumhuriyetçi Senatör ve eski başkan adayı John McCain ile Demokrat Partili Senatör Ben Cardin, ABD Başkanı Trump'a yazdıkları mektupta, ABD'nin hasmı olarak görülen Rusya'dan silah sistemi

alan Türkiye'nin de CAATSA kapsamında yaptırımlara dahil olmasını istemişlerdir (BBC; 2018). ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Wess Mitchell, Türk devletinin Rusya'dan silah satın alması durumunda CAATSA yasasının 231. maddesine bağlı olarak yaptırımlara maruz kalacağını belirterek S-400'lerin tedarik edilmesinin başta F-35 programı olmak üzere “askeri-endüstriyel” birçok ortaklığın zarar göreceğine yönelik açıklama yapmıştır (Missile Defense Project, 2018).

CAATSA yaptırımlarının ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında en önemli etken siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda başta Rusya gibi ABD'nin karşısında konumlanan ülkelerle etkin mücadele etmek adına çıkarılmıştır. Bu yasa her ne kadar Rusya, Kuzey Kore ve İran gibi ülkeleri yaptırım yoluyla yıldırma için tasarlanmış olsa da bu ülkelerle stratejik ortaklık kuran ve savunma sanayisi alanında iş birliğine giden ülkelerin ve kuruluşların da yasa kapsamında ABD'nin cezai yaptırımlarından etkilenmesinin yolunu açmaktadır (DeYoung, Fahim, & Demirjian, 2019).

Rusya'dan hava savunma sistemlerinin alınmasıyla beraber ABD Senatosunda üyelerin çoğunluğu, Türkiye'nin Rusya ile stratejik ortaklığa gittiğine kanaat getirerek CAATSA yaptırımlarının Türkiye'ye de uygulanması gerektiğine dair görüşleri sıklıkla dile getirmiştir. CAATSA metninde özellikle Türkiye için 231. maddenin devreye girilmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır. ABD'nin hasımlarıyla mücadele için çıkardığı yasada temel olarak 12 yaptırım unsuru bulunmaktadır. Genel itibarıyla yaptırımların kapsamı; Amerikan bankalarından kredi çekilememesi, döviz işlemlerinin engellenmesi, iç ve dış ticarete desteklerin kesilmesi gibi ekonomik olarak ülkelerin elini kolunu bağlayan unsurları içermektedir (BBC News Türkçe, 2021). S-400'ler nedeniyle yaptırım kartını oyuna sokan ABD, CAATSA ile Türkiye'nin ekonomisini hedef almak istemiştir. 70 sayfadan oluşan bu yasada 12 yaptırım kalemi yer alırken CAATSA'nın uygulanacağı ülke ve kurumlara karşı en az 5 maddenin uygulanma zorunluluğu bulunmaktadır (Ersöz, 2019). Bu maddeler şu yaptırım unsurlarını içermektedir.

- Yaptırım kapsamında kişi ve kurumlara ihracat ithalat bankası desteğinin durdurulması

- İhracat yasağı kapsamında lisans izni verilmeyerek mal ve teknoloji ihracatının engellenerek kredi verilmemesi
- ABD finansal kuruluşlarından kredi verilmemesi
- Uluslararası finansal kuruluşlardan kredi alımının engellenmesi
- Finansal kuruluşların ABD Federal Rezerv Sistemi ile New York Federal Rezerv Bankası ile doğrudan alışveriş yapılmasının yasaklanması
- Amerikan Hükümeti tarafından, yaptırıma maruz kalan kişi veya kurumlardan herhangi bir mal veya hizmeti tedarik amacıyla bir sözleşme yapılmasının yasaklanması
- Herhangi bir döviz işleminin yasaklanması
- Yaptırım uygulanan kurumlar ile finansal kuruluşlar arasındaki kredi transferini veya ödemeyi yasaklamaya yönelik adımlar
- Yaptırımlar gereği kişi ya da kurumların ABD topraklarında mülk sahibi olmasının engellenmesi
- ABD'nin yaptırım uygulanan kişi ya da kurumların sermayesine veya borç alışverişine yatırım yapmasını ya da satın almasını yasaklamak
- ABD tarafından yaptırım uygulanan kişilere vize verilmemek suretiyle ülkeye girişinin yasaklanması
- Yaptırımlar gereği üst düzey yöneticilere herhangi bir yaptırımdan herhangi birinin uygulanması (Congress.gov, 2017).

Türkiye S-400 anlaşmasıyla birlikte bu maddelerin uygulanması durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Kongre üyelerinin şiddetli baskılarına rağmen ABD Başkanı Trump, Türkiye'ye yaptırım konusunda daha temkinli yaklaşırken Türkiye'nin S-400 silah sistemlerinin almasında bir önceki ABD Başkanı Obama'nın izlediği politikalar yüzünden yaşandığını dile getirmiştir. Türkiye'nin, sürecin en başından beri Patriot füze sistemlerini satın almak için yoğun mesai harcamasına rağmen Obama yönetiminin bu konuyu ciddiye almaması ve Türkiye'nin Rusya ile anlaştıktan sonra Türkiye ile Patriot'ların satılması içi zemin aranmasını eleştirmiştir (Independent Türkçe, 2019a). Trrump'ın bu sürecin bu noktaya gelmesinde Obama yönetimini suçlaması, aslında 2017 yılında Erdoğan'ın, S-400 konusunda ülke güvenliği için

tedbir almanın zorunluluğuna değinerek Türkiye'nin Patriot sistemi için ABD'lilerle görüşülmesine rağmen netice alınamadığından S-400'lerde karar kılındı (Hacaloğlu, 2017b), açıklamasını doğrulamıştır.

Trump, belli ölçülerde Türkiye'nin bu sürece girmesini anlayışla karşılamasına rağmen özellikle kongre üyelerinin yoğun baskıları ve başkanlık seçimlerinin yaklaşmasıyla birlikte daha dengeli bir tavır takınmak zorunda kalmıştır. Kurt'a göre, ABD başkanı Trump tüm baskılara rağmen inisiyatif alarak krizin daha fazla derinleşmemesi adına farklı öneriler üzerine yoğunlaşmıştır (Kurt, 2019, s. 14). Benzer şekilde Türk tarafı, Amerika ile ilişkilerin geleceği açısından tamamen karşıt bir tutum sergilememek adına ortak bir çalışma grubu önerisi getirerek S-400 ile F-35'lerin kullanımına yönelik ABD'li makamlara bir teklif götürmüştür (BBC News Türkçe, 2019).

Türkiye'yi yaptırımlarla tehdit eden ABD, CAATSA yaptırımlarını 2021 savunma bütçe yasa tasarısında üçte ikiden fazla oy çoğunluğu ile senatodan geçirerek (euronews, 2020), Türkiye'ye karşı açıktan cephe almıştır. Cumhuriyetçi ve Demokrat partili senatörlerin yürürlüğe girmesini savundukları yasa tasarısı dönemin ABD başkanı Trump tarafından: *“Kritik önemde ulusal güvenlik tedbirlerini içermemesi, savaş muhriplerimiz ve ordumuzun tarihine saygı göstermeyen düzenlemeleri içermesi ve yönetiminin, ulusal güvenlik ve dış politika adımlarında Amerika'yı ön plana alma çabalarına ters düşmesi”* Gerekçesiyle veto edilmiştir (BBC News Türkçe, 2020). Her ne kadar ABD Başkanı Trump tarafından yasa reddedilmiş olsa da meclis çoğunluğu Türkiye'ye yaptırımları öngören yasa tasarısının geçmesi gerektiğini savunuyordu. Yasanın tekrardan meclise gelerek yeniden üçte iki çoğunlukla geçmesi durumunda Başkanın yasayı veto etme hakkı bulunmuyordu (Türkçe, VOA, 2020).

Türkiye, S-400 anlaşmazlığına ilişkin orta bir yol bulmak için çaba harcarken ABD tarafında ise Biden ile girdiği ABD başkanlık yarışını kaybeden Trump hem artan baskılar hem de Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun ikna çabaları sonucunda Türkiye'ye yaptırımını içeren tedbir paketini imzalamıştır (Sözcü, 2020). Nitekim en başından beri veto edeceğini söylediği 740 milyar dolar savunma bütçesini içeren Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasa Tasarısı (NDAA) ABD Senatosu tarafından ezici

bir çoğunlukla geçerken S-400 yaptırımları ve F-35'lere ilişkin süreç Trump'ın imzası ile Türkiye aleyhine hızlanmıştır (euronews, 2020). ABD, ön gördüğü yaptırımlar, dönemin Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir ve 3 bürokratin hesaplarının dondurulması ve vize yasağı getirilmesini kapsarken Savunma Sanayii Başkanlığına Amerikan ihracatını engelleyici maddeleri içermektedir (Independent Türkçe, 2021). Açıklanan yaptırımlar Türkiye tarafından tepki ile karşılanırken İsmail Demir, alınan kararların Türkiye'nin savunma sanayisini engelleyemeyeceğini ifade etmiştir (bloomberght, 2020).

Özellikle Biden dönemiyle birlikte Türk-ABD ilişkileri daha derin çıkmazlara girmiştir. Türkiye'ye karşı daha katı bir tutum sergileyen Biden hükümeti, Türkiye'yi kışkırtıcı adımlar atarak 1915 olaylarını Ermeni Soykırımı olarak tanıırken, yine bu dönemde Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında mücadele ettiği PYD/YPG gibi terör örgütlerine siyasal, askeri ve ekonomik destekler vererek Türkiye'yi kışkırtıcı adımlar atmıştır. ABD Başkanı Biden, iktidara gelmeden önce Erdoğan karşıtlığını bulunduğu her platformda dile getirirken Erdoğan'ın gitmesi için muhalefete destek çıkılmasına ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Joe Biden'ın sözlerine Türkiye tarafından ciddi tepki gösterilmiştir (VOA Türkçe, 2020). Her iki taraf birbirinden hazzetmezken Biden'ın ABD seçimlerini kazanmasıyla sorunların gölgesinde daha yakın bir ilişki kurma mecburiyeti doğmuştur. Erdoğan iktidarı, sorunların çözümü için yakın temas kurmak istemişse de Biden, aksi bir politika izleyerek Türkiye'ye karşı mesafeli davranmıştır. Biden, koltuğa oturduğu günden itibaren Erdoğan ile iletişime üç ay sonra telefon görüşmesiyle geçmiştir (Ergin, 2022).

Türkiye ile ABD ilişkilerinde derin çatlaklara neden olan S-400 krizi başladığı günden bugüne daha da derinleşerek çıkmaz bir hal almıştır. İki ülkenin de taviz vermek istememesi müttefik olan iki ülkenin bağlarını zayıflatarak farklı arayışlara yönelmesine neden olmaktadır. Türkiye her ne kadar Batı ekseninde yer aldığını gösteriyor olsa da müttefik olarak gördüğü ülkelerin Türkiye'yi terörle mücadele konusunda yalnız bırakması, terör örgütlerine siyasal, askeri ve ekonomik destek verilmesi, Doğu Akdeniz'de yaşanan gerilimlerde yanlı taraf olunması ve Türkiye'yi

kısıtlayıcı adımlar atılması gibi birtakım unsurlar Türkiye'yi başka adımlar atmaya ve başka pazarlara yöneltmeye itmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKA’NIN SESİ VE SPUTNİK HABER SİTELERİNDEKİ S-400 KRİZİNE İLİŞKİN HABERLERİN SÖYEM ANALİZİ

3.1. TEZİN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada Türkiye’de Türkçe yayın yapan yabancı internet haber sitelerinin Türkiye ile ABD arasında yaşanan S-400 krizine ilişkin yapmış olduğu haberlerin kamuoyuna aktarılmasında nasıl bir söylem inşa ettiği ve yayıncılık yaparken kendi ülkelerinin ideolojik görüşlerini haberlere yansıtıp yansıtmadığı analiz edilmek istenmiştir. Çalışmada, Türkiye’nin güvenlik önlemleri almak adına Rusya’dan S-400 sistemlerini satın almasıyla başlayan sürecin, Türk-ABD ilişkilerinde krize yol açması üzerinden yaşanan gelişmelerin haberlerde nasıl sunulduğu ve hangi konuları öne çıkardığı analiz edilmek istenmiştir. Çalışmada analize tabi tutulan Amerika’nın Sesi ve Sputnik News haber sitelerinin kendi ülkelerinin propaganda aygıtı olarak hizmet ettiği yoğun bir şekilde tartışma konusu olurken bu durumun S-400 krizine ilişkin haberlerin üretimi noktasında görünür olup olmadığı ortaya konulmak istenmektedir.

Küresel ölçekte oyun kurucu devletler olarak görülen ABD, Almanya, İngiltere, Rusya ve Çin gibi emperyal devletler kendi kültür ve ideolojilerini diğer ülkelere yaymak için birçok enstrüman kullanmaktadır. Bu enstrümanların başında kitle iletişim ve medya gelmektedir. Özellikle kitle iletişim ve medya alanında gerek kamu yatırımı gerekse özel şirket eliyle farklı ülkelerde yayıncılık faaliyetleri yürüterek o ülkelere nüfuz etmek amaçlanmaktadır.

3.1.1. Amerika’nın Sesi

Amerika’nın Sesi Schiller’e göre Amerika’da iktidara ortak olan grupların menfaatleri doğrultusunda gerek ABD içerisinde gerekse diğer ülkeler hakkında enformasyon ve imaj yaratmak için ulusal ve uluslararası yayıncılık faaliyetlerinde

bulunan BDEB (Broadcasting Board of Governors)'in sağ kolu olarak faaliyet göstermektedir. Çok sayıda istasyon vericisinden, deniz aşırı ülkelere yayınlar yapan Amerika'nın Sesi birçok dilde yayınlar yaparak Amerika hakkında olumlu bir imaj yaratmayı amaçlamaktadır (Schiller, 2018, s. 72). Amerika'nın Sesi haftalık olarak dünya genelinde 311 milyondan fazla insana 40'tan fazla dilde enformasyon sağlayan ABD'nin en büyük uluslararası yayıncısıdır. Amerika'nın Sesi, gelişen kitle iletişim araçlarıyla pareler olarak yayıncılık ağını geliştirerek birçok platformda faaliyetler yürütmektedir (insidevoa, t.y.). Amerika'nın Sesi Türkçe sayfasında yer alan bilgilerde ise farklı bir söylem kullanılarak *“VOA, basının kısmen özgür olduğu ya da hiçbir şekilde özgür olmadığı bölgelere, 45'i aşkın dilde yayın yapan, ABD'nin en büyük uluslararası multimedya haber kuruluşudur.”* ifadesi ile tanımlanıyor. Türkiye'de 12 Şubat 1942 yılında Türkçe dilinde radyo yayınlarına başlayan VOA, 1945 yılında kesintiye uğrayana kadar devam etmiş ve 1949 yılında yayınlarına yeniden başlamıştır (VOA Türkçe, t.y.). VOA'nın finansal yapısına baktığımızda ABD Küresel Medya Ajansı'na bağlı bir yapı olarak, tamamen Amerikan vatandaşlarının vergileriyle finanse edilmektedir ve haber sitesinde herhangi bir özel ya da kamusal reklam kullanılmamaktadır.

3.1.2. Sputnik News

Merkezi Moskova'da bulunan Sputnik News, Rusya'nın en büyük medya şirketi olan “Rossiya Segodnya” bağlı olarak dünyanın birçok ülkesinde medya faaliyetleri göstermektedir. İlk olarak 10 Kasım 2014 tarihinde yayın hayatına başlayan Sputnik dünyanın birçok önemli noktasında merkezler açarak 30'dan fazla dilde yayıncılık faaliyetleri yürütmektedir (Sputnik Türkiye, t.y.). Özellikle Sputnik'in dünya genelinde izlemiş olduğu yayıncılık politikası birçok ülke tarafından tehdit olarak görülmektedir. Türkiye dahil birçok ülkede zaman zaman erişime kapatılan Sputnik, son olarak Rusya'nın Ukrayna'yı işgale kalkışmasıyla birlikte Facebook, Youtube gibi platformlarda erişime kapatılmıştır. Rossiya Segodnya'nın başkanlığını yapan Dmitri Kiselyov, Sputnik'in yayın hayatına başladığı dönemde *“Sputnik'in yabancı "saldırgan propagandaya" karşı çıkacak "propaganda" olarak adlandırılabilceğini”*

ifade etmiştir. (BBC News, 2014). Aslında Sputnik 'in kuruluş amacının haber ve enformasyon vermek yerine bir propaganda görevini üstleneceğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.2. Literatür Taraması

Türkiye'nin ABD ile yaşadığı S-400 Krizine ilişkin alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde karşımıza çok kısıtlı veriler çıkmaktadır. Bu durum S-400 krizinin hala devam eden bir süreç olmasından dolayı sağlıklı bir çalışma yapmanın güçlüğüne doğurmaktadır. Genel olarak Sosyal Bilimler alanında kısıtlı sayıda çalışmalara rastlanırken gazetecilik alanında ise bu alanda farklı çalışmalara rastlanmıştır. Ulusal Tez Merkezi üzerinden S-400 başlığı üzerinden tarama yapıldığında 3 adet uluslararası ilişkiler alanında yapılmış teze ulaşılmaktadır.

Ali Topchi tarafından 2021 yılında “Türkiye-ABD İlişkilerinde Gerilimler (2002-2021), S-400 Örneği” adlı çalışmaya bakıldığında, tez konusu itibarıyla 2002 ile 2021 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkilerini incelemektedir. Çalışmada örnek olay olarak S-400 krizi incelenirken, Türkiye, ABD ve Rusya arasındaki ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada özellikle ABD'nin, Türkiye'nin sınır bölgesinde izlemiş olduğu politikalara dikkat çekilmektedir. Ayrıca çalışmada Türkiye'nin güvenlik algısının yönelimi incelenmiştir.

2022 yılında Mehmet Emin Satır tarafından yazılan, “Toplumsal Travma ve Basın: Türkiye-ABD İlişkilerinin Toplumsal Travma Bağlamında İncelenmesi” adlı doktora tezinde, Toplumların kimliklerinin ve anlam haritalarının oluşmasında travmalara dikkat çekilirken, Toplumlarında insanlar gibi travmalar yaşadığına odaklanılmaktadır. Çalışmada bu savdan hareket edilerek Türk-Amerikan ilişkilerini bağlamında kolektif travma ve kolektif bellek konularını incelemeye alınmıştır.

2022 yılında Yücel Baştan tarafından “Dış Politika Aracı Olarak Dezenformasyon: Rusya'nın Türkiye'ye S-400 Satım Sürecinde Sputnik Haber Kanalı Tweetlerinin İncelenmesi” isimli çalışmada, Dış politika alanında kullanılan dezenformasyon konusu merkeze alınırken, Rusya tarafından Sputnik aracılığı ile

sosyal medya üzerinden S-400 konusuna ilişkin bir yönlendirme yapıp yapmadığı incelenmektedir.

2023 yılında Erdal Uçar tarafından “S-400 Tedarikinin Türkiye'nin Batı ile Olan İlişisine Etkisi” adlı çalışmada, Soğuk Savaş döneminden sonra değişime uğrayan uluslararası düzenini algılanma biçimine değinilerek yeni dönemde devletlerin karşı karşıya kaldığı terör eylemlerine karşı hayata geçirdiği önlemlere odaklanırken yeni bir kavram olarak ortaya çıkan savunma diplomasisine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehditlere karşı Rusya'dan aldığı S-400 silah sistemlerini alma kararı incelenmiştir. Alınan yeni sistemlerle birlikte Batı ile olan ilişkilere etkisi irdelenmek istenmiştir.

Makale taramalarına bakıldığında ise Şeyma Filiz tarafından 2021 yılında “Kamu Diplomasisi Bağlamında S-400 Anlaşması'nın Uluslararası Yayın Kuruluşları Üzerinden İncelenmesi: VOA, RT ve TRT World Örnekler” isimli çalışma ile devletler tarafından finanse edilen uluslararası haber kuruluşlarının dijital platformlardaki haber içerikleri incelenmektedir. Bu bağlamda S-400 sistemlerine ilişkin yapılan haberlere odaklanılmaktadır.

2021 yılında Hüseyin Yeltin tarafından “Türkiye ve S-400 Hava Savunma Sistemleri: Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerindeki Yeri” adlı makale çalışmasında, Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar olan süreçte Türkiye'nin güvenlik algısının nasıl değiştiğine odaklanılırken Rusya'dan tedarik edilen S-400 füze savunma sistemlerinin Türkiye'nin Batı ile yürüttüğü ilişkilerinde potansiyel etkilerini ele almaktadır.

2018 yılında Levent Yiğittepe, “NATO ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği” adlı çalışmasında Türkiye'nin güvenlik politikalarını irdelerken Türkiye'nin NATO'dan yeterli desteği alamaması karşında kendi güvenlik politikalarını nasıl oluşturduğunu Rusya'dan alınan S-400 sistemleri örneği üzerinden incelemektedir.

2019 yılında ise “Sorgulanan Müttefiklik: S-400 Füze Krizi Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri” isimli çalışma Alptekin Molla tarafında yapılmıştır. Bu çalışma

kapsamında, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen değişikliklerin günümüze nasıl yansıdığına yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma, Rusya'dan satın alınan S-400 füze savunma sistemleri üzerinden analiz edilmektedir.

3.3. ARAŞTIRMANIN TEMEL SORULARI

- S-400 krizine ilişkin haberlerin sunumunda, haber sitelerinin bağlı olduğu ülkelerin ideolojik duruşu haber metinlerine yansımış mıdır?
- Örnek olarak çalışmada analize tutulan haber siteleri, sunulan haberler bakımından propaganda faaliyeti yürütmekte midir?
- Kriz dönemlerinde kamuoyuna sunulan haberlerde halkın doğru ve tarafsız bilgiye ulaşabilmesi mümkün müdür?
- Yabancı basın kuruluşları, kriz dönemlerinde yaşanan süreci haberler üzerinde bir mücadele alanına dönüştürmekte midir?

3.4. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmanın kapsamı Türkiye'nin ABD ile yaşadığı S-400 Krizi bağlamında Türkiye'nin tüm itirazlara rağmen geri adım atmadan S-400 sistemlerinin satın alarak Türkiye'ye getirilmesini kapsamaktadır. Bu noktada ABD ve Rusya merkezli haber siteleri olan Amerika'nın Sesi ve Sputnik News'in, S-400 krizine ilişkin 8 Temmuz 2019 ile 26 Temmuz 2019 tarihleri arasındaki haberlerinden araştırmaya uygun olan toplamda 18 haber analiz edilmiştir. 9 haber Amerika'nın Sesi ve 9 haberde Sputnik News'ten seçilmiştir. Bu tarih aralığı S-400'lerin Türkiye'ye gelmesine sayılı günler kala ve geldikten sonraki birkaç haftalık süreci kapsamaktadır.

3.5. TEZİN YÖNTEMİ

S-400 konusunun uluslararası haberlerdeki yansımasını çözümlemek için bu çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Söylem analizi aslında hayatımızda gördüğümüz ve kavradığımız her şeyi kapsamaktadır. Söylem çok geniş alanı kapsadığı için farklı yaklaşımlara dayanarak farklı bakış açıları ile yorumlanabilen bir kavramdır. Bazı araştırmacılara göre söylem, bütün konuşma ve yazma eylemleri olarak değerlendirilirken, bazı araştırmacılara göre ise sadece konuşma ağı türevlerinden oluşan uygulamalar olarak değerlendirilir. Örneğin Foucault göre, söylem genel olarak tarihi ve gelişmekte olan dil uygulamalarıdır. Yani Foucault aslında araştırmacıların söylem analizi üzerine oluşturdukları fikir ayrılıkları birleştirerek genel dil uygulaması yani hem yazma hem konuşma olarak görmektedir. (Potter & Wetherell, 1987).

Çalışmamızda söylem analizin kullanılmasının ana sebebi söylemin ideoloji, bilgi, diyalog, retorik, müzakere gibi dil pratiklerine ilişkin süreçleri kapsamasıdır (Sözen, 2017, s. 18). Yani sıralanan bu süreçler ilk başta belirsizlik alanı içinde oluşsa da dilde ve insan da hayat bulmaktadır.

Düşünme, dil aracılığıyla gerçekleştirilip bir söylem haline gelirken, düşünceyi, söylemi ve hayat görüşünü ifade etme de dille gerçekleşmektedir. Bir diğer ifade ile dil söylemi barındıran ve taşıyan bir kaptır. Dil sadece iletişim sağlayan araç değil, aynı zamanda belirli çağrılarda, tartışmalarda bulunup belirli ideolojiyi yansıtan araç haline gelmektedir (Adsoy, 2020).

Ellul'a göre, dil öncelikle açık bir iletişimdir, fakat aynı zamanda dil sözdür, söz belirsizdir ve enformasyon ileti akışını sağlayan araçtır. Dil ya da diğer ifadeyle söylem söylenenin altında yatan farklı anlamları, açıkça dile getirilmeyen şeyleri ortaya çıkmasını sağlamaktadır. (Sevinkoş, 2020, s. 367). Sözen'in (2017) belirttiği gibi, hayat söylemlerdedir ve söylemlerle gerçekleşir, bu nedenle de çağımız söylem çağıdır ve her söylem bir gerçeklik inşasıdır: "Her çağ kendi söylemlerini yaratmıştır. Zamanın ve toplumların kendini gizleyen yapılarını çözümlemek ancak söylemlerin türüne ve çeşidine bakmakla mümkündür. Söylemler gerçeğin karşında bir filtre görevini görerek hiçbir zaman ve hiçbir durumda tam anlamıyla objektif olamaz.

Çünkü Barthes'in de dediği gibi her metin her söylem devam eden iletişim sürecinde diğer özne veya metinlerden etkilenir ve onları etkiler. Barthes her metnin metinlerarasılığı olduğunu savunmaktadır. Her metin kendisinden öncekiler üzerine kurulmuş olan yeni bir dokudur. Her metinde içerilmiş açık ya da gizli olan pek çok metin vardır

Keith Punch'a göre söylem sadece belirttiğimiz içerik ve metinlerarası anlam ile ilgilenmez, kendine daha geniş bir alan belirleyerek söylemi kimin dile getirdiğini, kime hitap edildiğini ve en önemlisi ne amaçla söylendiğini ile ilgilenmektedir. Diğer bir deyişle söylem çalışmaları sayesinde bir iletinin tüm boyutlarını görmek mümkündür (Punchy, 2014, s. 2014).

Söylem, dil pratikleri sayesinde ortaya çıkan sözlü olduğu kadar kitap, makale, gazete yazısı gibi yazılı olan, hatta mimari ve sanatsal yapılarda da görülmektedir. Kısacası söylem çözümlemesi sözlü ya da sözlü olmayan tüm iletişim alanına dikkat çeker. Bilim insanları söylem analizini çeşitli alanlarda kullanmaktadır. Örneğin söylem analizinde iktidar ilişkilerini çözümlemenin teorik kökenini oluşturan Foucault'un ilgi alanı egemen söylemdir. Foucault'un söylem anlayışı, bilginin ve gücün söyleme ilişkin olduğu anlayışına dayanmaktadır. Foucault'un söylem anlayışı hakkında araştırma yapan Rachel Adams'a göre, Foucaultist söylemler bir toplumunun yönetildiği iktidarın etkisiyle ortaya çıkmakta ve bu bir güç olarak söylemsel düzen içinde iktidarın uygun gördüğü bilgi ve gerçeği meşrulaştırmaktadır (Adams, 2017).

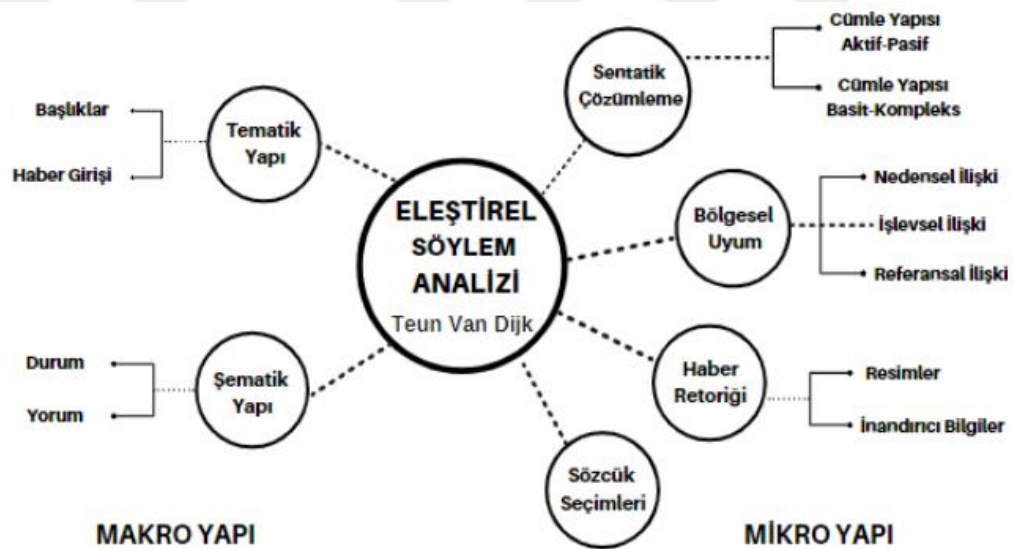
Çalışmanın söylem analizine geçmeden önce söylem kavramını ve araştırma yöntemlerini eleştirel bir şekilde ele alan düşünürleri de gözden geçirmek gerekmektedir. Bunlardan biri Fairclough, çoğu araştırmacılar tarafından Teun Van Dijk ile birlikte ele alınmıştır. Fairclough da söylemi diğer düşünürler gibi dil ile ilişkilendirmektedir. Onun söylemi Foucault'ın söylemi gibi toplum yani insanlardan bağımsız değildir. Toplum ve söylem bağlantılı olarak birbirini var etmekte. Söylem toplumun temellerinin oluşmasında yardımcı olur, toplumun dünyasının belirlemektedir (Fairclough, 1992, s. 63-64). Fairclough söylemi dil pratikleri içerisinde analiz edilmesi gerektiğini düşünerek dilin ulaştığı tüm metinleri (yazılı, sözel, işitsel, mimiksel vs) ele almaktadır. Fairclough söylem analizleri sırasında

sadece metnin kendisi değil söylemin vericisi, alıcısı, mekânı ve en önemlisi o anda yaşanan bedensel dilin, anlık gerçekleşen mimiklerin de önemli olduğunu savunmaktadır (Songül & Danış, 2019, s. 533-534). Dolayısıyla Fairclough ne kadar Foucault ve Marksist düşünürlerle bağlantılı söylem çözümlemesi yapsa da onun çözümlemelerin temeli beden dilinde yatmaktadır. Fairclough'a göre insan hayatı işaretler, bedensel, imgesel öğeler (semiyotik) içeren politik, ekonomik gibi sosyal pratiklerden oluşmaktadır. Onun için bu pratiklerin önemi onların söylem düzeni üretmelerinden kaynaklanmaktadır. İnsanların meslek edinmeleri, çalışmaları, devletin oluşumu gibi her şeyin içinde anlamsal bir çerçeve bulunmaktadır ve o çerçeveden sorumlu olan sosyal pratikler sayesinde oluşturulmuş söylem düzenidir (Özer, 2007, s. 41).

Sosyal bilimlerde araştırmaların vazgeçilmez söylem analizi genellikle ünlü düşünür Teun Van Dijk'in uyguladığı yöntemler üzerinden ilerlemektedir. Van Dijk, söylem analizi çalışmalarında genellikle o dönemde popüler olan ırkçılık, cinsiyetçilik konuları üzerinden çalışmaktadır (Sözen, 2017, s. 120). Aynı Fairclough gibi Van Dijk'da toplumsal hayattaki problemleri, onların çıkış sebeplerini ve iktidarın üstü kapalı bir şekilde üretilip insanlara sunduğu ideolojik içerikleri analiz etmektedir (Sevinkoş, 2020, s. 189). Van Dijk, meslektaşı Fairclough'un sosyal pratiklere, beden diline verdiği önemi benimseyip söylemin çok boyutlu ve kolayca tarifi yapılamayacak olan bir fenomen olduğuna inanmaktadır (Şah, 2020, s. 216). Sözen'e göre, Teun Van Dijk, söylem analizi medyadan gelen mesajları birer konuşma ve metin tipi olarak analiz etmez. Söylem analizini daha sistematik olarak medyanın aktardığı 'mesajların yapılarını' anlatmaktadır (Sözen, 2017, s. 120). Dolayısıyla Van Dijk, meslektaşı Fairclough'un söylem analizine ek olarak şunları eklemiştir: Söylem analizinin kullanıldığı çalışmalarda sosyal ve siyasi sorunlara odaklanmalıdır. Bu sorunların analizi deneye dayalı olması için disiplinler arası çeşitli bilişsel ve sosyo-kültürel bağlam özelinde kullanılmalıdır. Daha spesifik olarak ise söylem analizi, odaklandığı toplumun güç-iktidar ilişkilerinin nasıl işlendiğini, kendini nasıl meşru ettiğini ve yeniden ürettiğini vurgulamaktadır (Sevinkoş, 2020, s. 190). Söylem analizi çalışmaları üzerine yaptığı çeşitli haber incelemeleri neticesinde Van Dijk, metindeki haber söylemini analiz etmek için sentaktik (mikro) ve semantik (makro) olmak üzere

iki aşamalı çözümleme oluşturmıştır. Daha önce de değinildiği gibi Van Dijk, söylem analizlerini sistematik bir şekilde oluşturulduğunu dolayısıyla aynı şekilde çözümlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bundan dolayı Van Dijk, söylem çözümlemesini makro yapı ve mikro yapıyı ayrı ayrı ele alarak iki ana bölümden oluşturmıştır. Sentaktik yani mikro yapılı çözümlemede Van Dijk, haber metninde yazılan cümlelerin gramerine odaklanırken, semantik yani makro yapılı çözümlemede ise aynı bütün söylemin anlamı üzerinde durmaktadır (Van Dijk, 1988, s. 15).

Sistematik analiz yapan Van Dijk, söylem analizindeki bu iki bölümü kendi içlerinde de sistemli bir şekilde alt başlıklara ayırmaktadır.

Tablo No:1’de görüldüğü üzere (Demir & Baş, 2022, s. 375), Teun Van Dijk’ın eleştirel söylem analizi tablosunun makro bölümü çözümlemesi, kendi içinde ‘tematik ve şematik’ olarak iki ayrı bölüme ayrılmaktadır. Devamında tematik bölümde kendi içinde üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişi olarak çeşitli başlıklar üzerinden çözümlenmektedir (Sözen, 2017, s. 122). Burada araştırmacıların yapması gereken haberin hangi parçası en önemli hale getirilmiştir. Yani, Van Dijk’ın çözümlemesine göre araştırmacının ilk önce haberdeki ‘en önemli’ bilgiden ‘en önemsiz’ bilgiye doğru bir analiz yapması gerekmektedir. Bunun ardından şematik çözümlemeye geçerek

yazarın haberi ne şekilde ele aldığını, hangi tarafa daha çok yer verdiğini araştırmalıdır.

Van Dijk’ın eleştirel söylem analizinin ikinci bölümü olan mikro yapı çözümlemesinde kendi içinde sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve retorik olarak alt başlıklara ayrılmaktadır (Doruk, 2013, s. 115). Dolayısıyla burada araştırmacı artık haberin içinde seçilen kelimelerin hangi doğrultuda yazıldığını, bu kelimelerin ideolojik anlamlarını ve haberin genel olarak ne kadar inandırıcı olduğunu yani görsel işitsel materyallerin haberin içeriğiyle ne kadar bağlantılı olduğunu analiz etmelidir.

3.6. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde ABD ve Rusya tarafından fonlanan medya kuruluşlarının 2019 Temmuz tarihli Türkiye’nin satın almış olduğu S-400 sistemlerine ilişkin haberleri incelenmiştir.

3.6.1. VOA Türkçe 2019 Temmuz Haberleri Makro Analizi

VOA Türkçe’nin 08 Temmuz 2019 tarihli, S-400 silah sistemlerinin Türkiye’ye gelişine yönelik haberi “Erdoğan: ‘S-400’ler Türkiye’ye Gönderilmeye Hazırlanıyor” başlığı ile okuyucularına aktarmıştır. Haberin spotunda Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sözleri kullanılarak alıntılı giriş yapılmıştır. “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan” ifadesi ile Erdoğan’ın resmi unvanı kullanılırken herhangi bir ideolojik üsluba başvurulmamıştır. Haberin içeriğinde herhangi bir üst başlık ve ara başlık kullanılmamıştır. Haberin girişinden itibaren Erdoğan’ın açıklamalarına yer verilirken “Kremlin’den yapılan açıklamada” ifadesi ile Rusya’daki Putin iktidarı kastedilmiştir. Cümlelerin tamamı Rusya tarafından yapılan açıklamalara dayanırken “Cumhurbaşkanı Vladimir Putin” ifadesi kullanılarak yine resmi bir üslup kullanımına başvurulmuştur. Bir sonraki paragrafta “Amerikan yaptırımlarına biraz daha yakınlaştırılabilir.” ifadesi kullanılarak Türkiye’nin, Amerika’nın yaptırım uygulayacağını bildiği halde silah sistemlerini konuşlandıracağı vurgulanıyor. “Yakınlaştırılabilir” ifadesiyle kesin bir ifade kullanımından kaçınılmıştır. Bu bilgilerin geçtiği paragrafta S-400 sistemlerinin

konuşlandırılması ile ilgili konu işlenirken bir önceki paragrafta Erdoğan-Putin görüşmesinden bahsedilmiştir. Haberde paragraflar arası geçiş anlam bütünlüğü bakımından uyumsuz olurken haberin anlam bütünlüğü kaybolmuştur. Bir sonraki paragrafta “F-35 üretim programından çıkarılabileceği” ifadesiyle, S-400 yaptırımı ile F-35 savaş uçakları arasında bir bağ kurularak haberde, ABD’nin Türkiye’ye uygulayacağı yaptırımlardan birinin F-35 programından çıkarılmak olduğuna dikkat çekilmiştir. Haberin son cümlesinde ise Türkiye’nin kararlılığı noktasında kesin” ifadesi kullanılarak Türkiye’nin S-400 konusunda yaptırımlara rağmen geri adım atmayacağı vurgulanmaktadır. Haberin bütününde “Kremlin kaynakları” ve “Amerikalı yetkililer” ifadeleri kullanılırken, haberde kullanılan kaynaklar hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum haber güven değerini tartışmaya açmaktadır.

VOA Türkçe’nin 09 Temmuz 2019 tarihli Türkiye’nin S-400 silah sistemlerine ilişkin haberi “ABD’den S-400 Açıklaması: ‘Duruşumuzda Değişiklik Yok’” başlığı ile vererek mesajın ABD tarafından geldiği belirtilirken tırnak içine alınan “Duruşumuzda Değişiklik Yok” kelimesi tek tırnak içine alınarak ABD’nin S-400 konusunda tavrının kesin olduğu ve yaşanan gelişmelerin ABD’nin tutumunu değiştirmeyeceği tek tırnak içine alınarak vurgulanmıştır. Haberin spot kısmındaki başlıkta yer alan “Duruşumuzda Değişiklik Yok” ifadesi yeniden tekrarlanarak bu sefer sözü aktaran kaynağın kim olduğu ve unvanı hakkında bilgi verilerek vurgulanan sözün niteliği artırılmıştır. Haberin spotunda “Amerikan yönetimi” ifadesi ile Türkiye’nin muhatabının ABD’yi yöneten iktidarın olduğu ifade edilmektedir. Haberin içeriğinde gazeteciler tarafından ABD’li sözcüye S-400 yaptırımları konusunda soru sorulurken, sözcünün verdiği cevap tırnak içinde aktarılmıştır. Sözcü, “Türkiye’nin S-400’leri teslim alıyor olması hakkında hemen her gün haberler görüyoruz” ifadesini kullanarak konuyu çok yakından takip ettiklerine dikkat çekerken “haberler görüyoruz” ifadesiyle konuyu basından takip ettiklerine ilişkin bir ifade çıkmaktadır. Sözcünün açıklamalarında “duruşumuzda değişiklik” yok ifadesi tekrardan yinelenerek ABD’nin kesin tavrı haber boyunca vurgulanmak istenmiştir. Sözcünün, “Türkiye'nin S-400'leri kabul etmesi halinde” ifadesi ile haberin başından itibaren ABD tarafının kararlılığı vurgulanırken, Türkiye’nin S-400’ler konusunda

kesin kararlı olmadığına ilişkin ifadeler kullanılmıştır. “Ciddi ve olumsuz sonuçlara maruz kalacağını söylemiştik” söylemiyle ise ABD’lilerin, Türkiye’yi daha önce yaptırımlar konusunda uyarıldığına dikkat çekilerek, ABD tarafının konuya yaklaşımında esneklik olmayacağı ve olayın neticesinin Türkiye açısından sorunlar oluşturacağına ilişkin tehditkâr bir söylem inşa edilmiştir. Haberin devamında “Washington” ve “Ankara” ifadesiyle karar verici muhatapların yönetildiği yere işaret edilmektedir. “S-400’leri alması halinde, Ankara’yı F-35 savaş uçaklarının ortak üretimi ve satışı programından çıkarmayı planladığını açıklamıştı” cümlesinde sözcünün, Türkiye için olumsuz sonuçları olur ifadesinde bahsettiği konulardan birinin F-35 programından çıkarılmak olduğu belirtilerek, “açıklanmıştı” kelimesiyle F-35 programından çıkarılmasına ilişkin söylemin daha önce de ifade edildiği belirtilmektedir. “Trump yönetimi”, “CAATSA”, “yaptırımlar getirmeyi planladığını da ifade etmişti”, “söz konusu yasa” ifadeleriyle Türkiye’yi yaptırımlar konusunda uyarın tarafın “Trump yönetimi” olduğu belirtilirken CAATSA olarak bilinen “Amerika’nın Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşı Koyma Yasası” kapsamında Türkiye’ye karşı çalışma yapıldığına dair bilgiye yer verilmiştir. Ayrıca paragrafın sonunda CAATSA’nın ne için çıkarıldığına ilişkin kısa anekdot verilmiştir. Bir sonraki paragrafta yeniden ABD’li sözcü Ortagus’ın açıklamaları tırnak içinde verilerek “Kongre’nin onayladığı yasaı herkes biliyor.” İfadesiyle CAATSA yasasının kim tarafından onaylandığını belirtirken, F-35 programından çıkarılma konusunun da temel dayanağının bu yasa olduğuna dikkat çekiyor. “Mesajlarımızda çok tutarlı olduk” söylemiyle de sürecin en başından itibaren kendilerini çok iyi ifade ettiklerini ve fikirlerinde sabit olduklarına vurgu yapılmıştır. “Değişen bir şey yok” ifadesi, haberin başında kullanılan “Duruşumuzda Değişiklik Yok” ifadesiyle benzer anlamı ifade etmektedir. Haberin son kısımlarına gelindiğinde Erdoğan’ın S-400 konusunda daha önce yaptığı açıklamalara değinilmiş fakat tırnak içinde kullanılmayarak Erdoğan’ın söylemi içselleştirilmemiştir. “Ne zaman ulaşacağı”, “nereye konuşlandırılacak” sözleriyle Erdoğan’ın açıklamalarında S-400’lerin gelmeye hazır olduğuna ilişkin kesin açıklama yapılırken, sistemlerin geliş tarihi ve geleceği yer hakkında bilgi verilmekten kaçınıldığına dikkat çekilmiştir. Haberin sonunda Erdoğan ile Trump görüşmesine ilişkin bilgi verilirken Erdoğan’ın açıklaması bu sefer tırnak

içinde verilmiştir. Paragrafta Erdoğan'ın Trump ile görüşmesinde yaptırımlarla ilgili bir konuşmanın geçmediği söylemine dikkat çekilirken “uyarısında bulunmadı” ifadesiyle haberin bütününde ABD ile Türkiye arasındaki S-400 ve yaptırımlar konusunda iletişim kopukluğu olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim haberin inşasında “duruşumuzda değişiklik yok” ifadesiyle ABD'nin kararlılığına işaret edilirken “ciddi ve olumsuz sonuçlara maruz kalacağını söylemiştik” ifadesiyle de sürecin daha önceden muhataplarıyla görüşüldüğü vurgulanmıştır. Erdoğan'ın, Trump ile görüşmesinde “uyarısında bulunmada” sözünü kullanması olayın karışıklığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Erdoğan'ın bu ifadelerinin tırnak içinde verilmesi ve haberin hikayesine eklenmesinde Türkiye tarafının süreci iyi yönetemediğine ilişkin bir duruma dikkat çekilmek istenmiş.

VOA Türkçe'nin 10 Temmuz 2019 tarihli Türkiye'nin S-400 silah sistemlerine ilişkin haberini “Dışişleri Bakanlığı'ndan ABD'ye S-400 Yanıtı” başlığı ile okuyucularına sunmuş. Başlıkta “ABD'ye S-400 Yanıtı” ifadesi ile ABD yönetiminin açıklamalarının rahatsızlık oluşturduğuna yönelik ifade kullanılırken “yanıtı” kelimesi ile daha yumuşak bir üslup kullanılmıştır. Haberin spotunda, başlıktaki ifadeler biraz daha genişletilerek okuyucuya sunulurken bu sefer, “ABD'ye S-400 Yanıtı” ifadesi yerine “Amerika'nın açıklamalarına tepki gösterdi” ifadesi tercih edilerek başlıktaki yumuşak üslup terk edilerek yerine sert bir üslup kullanılmıştır. Haberin devamında Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamaları tırnak içinde verilirken Bakanlığın açıklaması, yorum katılmadan olduğu gibi kullanılmıştır. Haberin devamında bir önceki gün Türkiye'nin S-400 politikası hakkında açıklamalarda bulunan Ortagus'un ifadeleri tırnak içinde aktarılırak tekrardan ABD'nin tutum ve kararlılığı okuyucuya aktarılırak hatırlatılmak istenmiştir. Dışişleri'nin açıklamasındaki, “şeffaf bir şekilde yürüttük”, “önerdik”, “yanıt alamadık” gibi vurucu ve süreci özetleyen ifadelerin karşında, ABD tarafının “pozisyonumuzda bir değişiklik yok” ifadesini kullanarak ABD'nin S-400 sürecinde ortak bir uzlaşıda bulunma niyetinde olmadığı metin içinde aktarılmak istenmiştir.

VOA Türkçe'nin 12 Temmuz 2019 tarihli Türkiye'nin S-400 silah sistemlerine ilişkin haberinde “İlk Parti S-400'ler Türkiye'ye Geldi” başlığı ile okuyucuya

aktarıırken, başlıkta kısa, yorum cümlesi olmayan ve bilgi verici bir cümle kurgusu yapılmıştır. Haberin bütününde bir ana başlık olmak üzere 6 adet ara başlık kullanılmıştır. Haberin spotunda Türkiye'ye gelen S-400'lerin Türkiye ile batılı müttefikleri arasında sorun oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. "Yaratan" ifadesiyle krizin ortaya çıkma sebebi Rus yapımı S-400 füzelerine bağlanmıştır. "Rus yapımı" ifadesi ile S-400 sisteminin hangi ülkeye ait olduğu belirtilirken aynı zamanda Rusya'ya dikkat çekilerek krizin yaşanmasında, batılı devletlerin hasım olarak gördüğü bir devletten silah alınmasından kaynaklandığı aktarılacak istenmiştir. Devamında "ilk parti sevkiyatı başladı" ifadesiyle teslimatın belli bir süreci kapsadığı ve bölüm halinde geldiği vurgulanmaktadır. Haberin girişten sonraki bölümünde "Millî Savunma Bakanlığı, Twitter hesabından yaptığı açıklamada" ifadesini tırnak içinde kullanarak bakanlığın açıklamasını olduğu gibi vermiştir. Açıklamanın kaynağı olarak sosyal medya uygulamasından görsel alınarak ortaya kanıt koyulmuştur. Açıklamadan sonraki cümlede "11 Nisan 2017'de imzalandı" ve "ilk kez açıkladı" sözleriyle sözleşmenin imzalandığı tarih kesin olarak belirtilirken bu detayın ilk defa resmi olarak açıklandığı vurgulanmıştır. Yazılan haberin profesyonelliğini yansıtmak için "RFF9915", "RFF9916" ve "Antonov An124" detayları verilerek silah sistemlerinin getirildiği uçak modeli ve kuyruk numaraları okuyucuya verilmiştir. Haberin ilk ara başlığında, "Çavuşoğlu: "süreç seyrinde devam ediyor"" ifadesi kullanılırken Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun S-400'lere ilişkin açıklamasını tırnak içinde vererek alıntılı bir ara başlık kullanılmıştır. Haberin devamında "hükümetten ilk açıklama" ile S-400'lere ilişkin ilk resmî açıklamanın Çavuşoğlu'ndan geldiğine dikkat çekilirken, değerlendirmeleri tırnak içinde verilmiştir. İkinci ara başlıkta Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın "Akar: "S-400 planlı faaliyetlerinde sorun görmüyoruz, Patriot tedarikini değerlendiriyoruz" açıklamaları alıntılı başlık olarak kullanılmıştır. Ardından haberde Akar'ın açıklamalarından bahsedilirken tırnak içine alınmamış ve Akar'ın S-400'lere ilişkin verdiği detaylar ön plana çıkarılmıştır. Bir sonraki paragrafta Hulusi Akar'ın açıklamaları devam ederken tırnak içine alınarak kullanılmış ve herhangi yorumsal bir ifade kullanılmamıştır. Haberin üçüncü ara başlığında Türkiye'deki muhalefetin S-400'lere ilişkin görüşlerine yer verilirken ara başlık olarak "CHP'li Öztrak: "S-

400’leri almamız halinde F-35’leri almamız zorlaşır mı?” ifadesi kullanılmış “CHP’li Öztrak” ile parti ismi kısaltılarak verilirken ideolojik bir kullanım olmuştur. Yine aynı şekilde ara başlıkta kullanılan “F-35’leri almamız zorlaşır mı” ifadesi ile muhalefetine yaşanan süreç hakkında kafa karışıklığı yaşadığına ve sürecin nasıl devam edeceğine dair soruları olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Bir sonraki kısa paragrafta ise CHP ve AKP kısaltmalarına başvurularak ideolojiyi yansıtan bir ifade seçilmiştir. Devamında “ABD tezlerini savunmakla suçlayan AKP” sözlerine dikkat çekilerek CHP’nin ABD politikasına göre hareket ettiği ve bu durumun Ak Parti tarafından ciddi bir problem olarak gördüğüne ilişkin bir kullanım olmuştur. “Sözcüsü Ömer Çelik’e tepki gösterdi” ile de CHP’ye, bu suçlamada bulunan kişinin Ömer Çelik olduğuna ve parti içindeki görevine dikkat çekilmek istenmiştir. “Tepki gösterdi” söylemiyle de CHP’nin bu ifadelere karşı ciddi anlamda rahatsız olduğu aktarılmıştır. Haberin devamında İki parti arasındaki gerilim işlenmeye devam ederken karşılıklı açıklamalar tırnak içinde verilmiştir. Haberin kurgusunda gerginlik oluşturulmak istenirken Faik Öztrak’ın “CHP’nin S-400 ile ilgili sorularının yanıtsız kaldı” söylemi ile paragraf biterken bu söylem tırnak içinde kullanılmamıştır. Ayrıca CHP’nin S-400 gelişmeleri hakkında soruları olduğu ve bu durumu muhatabına iletmediği halde dönüş olmadığı belirtilmiştir. Haberin dördüncü ara başlığında S-400’ler ile ekonomi ilişkisi habere bağlanırken “Dolar ani yükselişten sonra günü 0,53 artışla kapattı” başlığı kullanılmıştır. “Dolar ani yükselişten sonra” ile S-400 gelişmelerinde yaşanan durumdan dolayı ekonomik risklerin arttığı ve tepki olarak Amerikan para biriminde beklenmeyen bir yükseliş gerçekleştiği okuyuculara aktarılmıştır. Haberin devamında “Türk lirası Amerikan doları karşısında hızlıca değer kaybetti”, “S-400 haberleri sonrası” gibi söylemlerle S-400’lerin geldiği haberinin basına düşmesinin ekonomiyi olumsuz etkilediğine vurgu yapılmıştır. Beşinci ara başlıkta “Türkiye’nin S-400 alımının kronolojisi” ifadesi kullanılarak krizin nasıl başladığına yönelik tarihsel olarak açıklamalarda bulunulmuştur. Geçmiş dönemlerdeki liderlerin açıklamasına sıklıkla baş vurulurken 15 Temmuz Darbe Girişiminden kısa bir süre sonra Türkiye’nin resmi adımlar attığını ve “Enerji Zirvesi”nde Putin ile S-400 konusunda mutabakata varıldığı aktarılırken “NATO ülkelerinin tepkisini çekti” vurgusu ile Batılı devletlerin rahatsız olduğu bilgisine değinilmiştir. Erdoğan’ın “S-400’den taviz

vermeyeceğiz” söylemiyle süreç içinde Erdoğan’ın kararlılığına dikkat çekilmiştir. Son olarak da Trump’ın olaya yaklaşımına ilişkin “karmaşık” kelimesi tek tırnak içinde vurgulanarak, ABD Başkanı açısından olayın içinden çıkılmaz bir durumda olduğu belirtilirken, sürecin bu noktaya gelmesinde Trump’ın, eski Obama yönetimini suçladığı, “İnsanlara adil davranmanız gerekir” sözlerine yer verilmiştir. Son ve altıncı ara başlıkta ise “S-400 hangi ülkeler tarafından kullanılıyor?” soru cümlesi ile S-400’lerin hangi ülkeler tarafından kullanıldığına ilişkin bilgi verilmemektedir. Çin, Rusya ve Belarus’un bu sistemleri kullandığı bilgisi verilerek Türkiye’nin Batı’nın hasımları olarak görülen ülkelerle ortak noktada bulunduğu ve Türkiye’nin Batılı devletlerden uzaklaştığına işaret eden bilgi verilmiştir. Genel olarak haberin kurgusu 6 başlıktan oluşurken hemen hemen haberin başlangıcı ile sonucu arasında ana konudan kopuk bir kurgu inşa edilmiştir. Haberin anlam bütünlüğü korunmazken haberde S-400’lerin gelmesiyle birlikte Türkiye’nin siyasal ve ekonomik sıkıntılara girdiği, geniş bir çerçevede okuyucuya aktartılmak istenmiştir. Genel itibarıyla haberin söyleminde S-400’lere ilişkin ciddi anlamda olumsuz intiba oluşturulmak istenmiştir.

13 Temmuz 2019 tarihinde atılan “Muhalefetten S-400 Alımına Destek” başlığı ile sunulan haberde, başlıkta geçen muhalefetin desteği söylemi ile Türkiye’nin satın aldığı silah sistemine karşı çatlak seslerin çıkmadığı ve dayanışma içinde olunduğuna dikkat çekiliyor. Haberin spotunda “CHP başta olmak üzere” ifadesiyle Türkiye’de muhalefetin en güçlü kanadının CHP olduğuna dikkat çekilmektedir. “Sahiplenirken” ifadesiyle de S-400 sistemlerine dünyadan gelen sert tepkilere karşı Türkiye’nin çıkarlarına göre hareket edileceğine ilişkin bir söylem oluşturulmuştur. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun “ülke güvenliğini sağlamak hak” ifadesini tırnak içinde kullanarak muhalefetin söylemlerinde Kılıçdaroğlu ön plana çıkarılmaktadır. Haberin devamında Kılıçdaroğlu’nun “coğrafya anımsatmasını yaptı” ifadesindeki coğrafya kelimesini tırnak içinde göstererek ABD’lilerin Türkiye’nin hangi coğrafyada olduğunu unuttuğu tepkisi ön plan çıkarılmıştır. “Türkiye’nin bulunduğu coğrafya stratejik bir bölge. Türkiye bir ateş çemberi içinde” ifadesi tırnak içinde kullanılarak Türkiye’nin zor bir coğrafyada yer aldığı söylemi haberde öne çıkarılmak istenmiştir. İkinci ara başlıkta bir diğer muhalif isim olan Meral Akşener’in sözleri ara başlık olarak kullanılırken “Akşener: Milli güvenliğimiz açısından elzemse elbette

alınmalıdır” söylemi öne çıkarılmıştır. Nitekim Meral Akşener’in ifadeleri kesin kararlılık ifade etmezken zorunluluk halinde alınması gerektiğine yönelik dikkat çekilmiştir. Haberin devamında Akşener’in, S-400 sürecine ilişkin Cumhurbaşkanı Erdoğan’a yönelik sarf ettiği “satın alma sürecini yürütme biçimini eleştirmişti” ifadesi haber metninin kurgusuna yerleştirilerek olayın ülkenin savunma boyutundan ziyade başka siyasi hesaplaşmalardan kaynaklandığına yönelik anlam çıkması istenmiştir. Üçüncü ara başlıkta Erdoğan hükümeti ile yakın ilişki yürüten Devlet Bahçeli’nin, “Bahçeli’den “CHP S-400 alımına karşı” yorumu” ara başlığı atılarak “CHP S-400 alımına karşı” ifadesi tırnak içine alınarak söylemin öne çıkması istenmiştir. Ara başlığa, CHP ile MHP arasında tartışmalara yol açacak ifadeler taşınırken, Bahçeli’nin Kılıçdaroğlu’nun söylemlerine inanmadığı vurgusu haberin kurgusunda kullanılarak muhalefetin her ne kadar S-400 konusunda birlik olup destek verse de kendi içinde çatışma yaşadığı okuyucuya yansıtılmak istenmiştir. Nitekim haberin devamında “Kılıçdaroğlu’nun S-400 hava savunma füze sistemi alımına destek vermesine rağmen Bahçeli’nin, CHP’yi bu alıma karşı olmakla suçlaması dikkat çekti” Söylemiyle muhalefet içindeki ayrışmayı iyice kaşıyarak iki parti arasında yüksek gerilim olduğu mesajı verilmek istenmiştir. Haberin devamında Bahçeli’nin konuşmasındaki S-400 karşıtlarına ilişkin kurduğu sert sözlere uzun yer verilirken Bahçeli’nin uzlaşmadan uzak, sert ve agresif tavırlara sahip olduğu okuyuculara yansıtılmak istenmiştir. Son ara başlığa bakıldığında ise; “Washington Büyükelçisi Serdar Kılıç’tan Kongre’ye yanıt” sözleri ile başlık atılarak ABD Kongresinin muhatabı olduğu kişi olarak Serdar Kılıç öne çıkarılmaktadır. Haber metninde bu yanıtın sosyal medya uygulaması Twitter üzerinden verildiğinden bahsedilirken kanıt olarak Kılıç’ın resmi Twitter hesabından paylaştığı metni haber görselliğini zenginleştirmek hem de verilen bilginin doğruluğunu sağlamak için kullanılmıştır. Genel hatlarıyla haber, muhalefetin görüşlerini ve eleştirilerini yansıtan bir çerçevede sunulurken konu uluslararası ilişkilere yönelmiştir. Bu durum haberin kurgusu ile çelişmektedir.

14 Temmuz 2019 tarihli “Erdoğan: ‘Trump Yaptırımları Durdurma Yetkisine Sahip’” başlıklı haberde Erdoğan’ın açıklaması tek tırnak içine alınarak söyleme dikkat çekilmek istenmiştir. Başlıkta, Erdoğan’ın ifadesiyle, Türkiye’nin karşı karşıya

katlıgı yaptırımları durdurabilecek tek gücün ABD Başkanı Trump'ın olduğu mesajı yansıtılmak istenmiştir. Haberin spot kısmında ise başlıkta vurgulanan ifadeye göre daha farklı bir anlam çıkmaktadır. Erdoğan'ın sözleri, “bir orta yol bulması gerektiği” ifadesiyle ilişkili olarak kullanılırken, iki ülke arasındaki krizde uzlaşmaya varmak için Turmp'ın ABD yasalarınca yaptırımları veto etme hakkı olduğuna yönelik bir vurguda kullanılmıştır. Başlıkta ise Trump'ın konunun çözülmesindeki tek unsurmuş gibi intiba oluşturulmak istenmiştir. Haberin içeriğinde “Washington” ifadesi kullanılarak ABD hükümeti ifade edilmiştir. “S-400'leri alması durumunda yaptırımlarla karşı karşıya kalacağını daha önce belirtmişti” sözleri kullanılarak Türkiye'nin yaptırımlara maruz kalacağını göz göre göre bu sürece girdiği hatırlatılmak istenmiştir. “Amerikalı yetkililer” ifadesi kullanılarak kaynağı kesin olarak bilinmeyen bir durumdan bahsedilmektedir. “Türkiye'nin F-35 savaş uçağı projesinden de çıkartılacağını kaydediyor” cümlesiyle bahsedilen yetkililerin kesin bir dil kullanarak sürecin bittiğine ilişkin bir tutum sergilediğine dikkat çekiliyor. Haberin devamında “Reuters'ın, Habertürk'e dayandırdığı haberine göre” cümlesiyle edinilen bilgi farklı bir basın kuruluşundan alınırken o basın kuruluşu da Türkiye'deki başka bir basın kuruluşunu kaynak göstermiştir. “Erdoğan bir grup gazeteciye” ifadesiyle bu bilginin Erdoğan tarafından bir grup gazeteciye bizzat verildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, aktarılan haberin kaynaklarının çok el değiştirmesi ve kesin ifadeler kullanılmasından dolayı haberin güvenilirliğini zedelemektedir. Haberin devamında Trump ile Erdoğan'ın geçen ay Japonya'daki G-20 Zirvesi'nde bir araya gelmesine ilişkin bilgi aktarılırken ikilinin görüşmesinde “sempatik sayılabilecek cümleler sarf etmişti” ifadesiyle Trump'ın olumlu bir mesaj verdiği, Erdoğan'ı sıcak karşıladığına dair yorumsal bir ifade kullanılmış, sempatik kelimesiyle Trump'ın sıcak kanlı olduğu imajı uyandırılmak istenmiştir. Erdoğan'ın, Trump hakkındaki açıklamalarına yer verilirken “alttakilerle aynı fikirlere sahip olduğunu düşünmediğine” ilişkin sözü ile Trump'ın Kongre üyelerinden farklı düşündüğünü Erdoğan'a bizzat açıkladığına ilişkin bilgiler haberde aktarılmıştır. Yine aynı şekilde Erdoğan'ın, “S-400 alarak savaşa hazır hale gelmiyoruz” ifadesi de tırnak içinde vurgulanarak haber içinde okuyucuya aktarılmıştır. Haberin son bölümlerinde Erdoğan'ın ABD ile ilişkilere önem verdiğine dikkat çekmek adına “Patriot füze savunma sistemini almak istediğini

de kaydetti” söylemi kullanılmıştır. Bu noktada Erdoğan’ın yaptırımlar karşısında Türkiye’nin aleyhine işleyen süreci düzeltmek adına “iş birliği” vurgusu haberde öne çıkarılmaktadır. “Trump’ın bunu her zaman olumlu değerlendirdiği” söylemi ile bu konuşmanın daha önce ikili arasında geçtiği ve Trump’ın bu iş birliğini tasdik ettiği haberde aktarılmıştır. Son olarak Erdoğan’ın “bu dedikoduyla mı uğraşacağız?” sözü tırnak içinde verilerek Erdoğan’ın ülkeler arasındaki problemin, ekonomiye zarar vermesinden dolayı tepki gösterdiğine dikkat çekilmektedir.

17 Temmuz 2019 tarihli haberde, “Trump: Türkiye Konusunda Durum Karmaşık” sözleri tek tırnak içinde vurgulanarak ana başlık olarak kullanılmıştır. “Durum Karmaşık” ifadesiyle Türkiye ile ABD arasındaki krizin çözüme kavuşturulmak istendiği ama işin içinden çıkılamadığı mesajı verilmek istenmiştir. Haberin içeriğinde bir tane ara başlık kullanılırken haberin dikkat çekmesi adına görsel ve vido gibi unsurlardan yararlanılmıştır. Haberin spotunda ise Trump’ın S-400’ler hakkındaki açıklamasına yer verilerek başlıkta “vurgulanan karmaşık” ifadesi yeniden kullanılarak başlık ile haber spotu arasında konu bütünlüğü sağlanmak istenmiştir. “Doğrusunu söylemek gerekirse” ifadesi ile Türkiye ile yaşanan kriz hakkında kamuoyunu yanıltıcı veya gizleyecek bir şey olmadığına dikkat çekilirken aynı zamanda yapacağı açıklamanın rahatsız edeceğine ilişkin bir durum beklenmektedir. Haberin devamında “milyarlarca dolarlık uçak satmamıza izin verilmiyor” söylemi ile Türkiye’nin satın almış olduğu stratejik hava savunma sisteminden dolayı ciddi yaptırımlara maruz kalmasını istemediği ve bunun nedeni olarak da ekonomik anlamda Türkiye pazarına milyar dolarlık uçak satamayacağından kaynaklandığına dikkat çekilmiştir. Haberde “izin verilmiyor” söylemiyle de kararın kendisine ait olmadığı ve belli bir yaptırım gücü olan grup tarafından dayatıldığı ortaya çıkmaktadır. “Bu adil bir durum değil” sözleriyle de yaşanan durumun bir haksızlık oluşturduğuna dikkat çekilmektedir. Haberin devamında “karmaşık durum ifadesi” yinelenerek haberin ana kurgusunun Trump’ın kararsızlığı ve içinden çıkamadığı durum üzerine kurulmuştur. “Obama yönetimi Patriot sistemlerini satmadı” cümlesi ile krizin sebebinin Obama yönetiminin izlemiş olduğu yanlış politikaya bağlanarak Patriot sistemleri Türkiye’ye satılsaydı bu durum yaşanmayacaktı görüşü haberde verilmek istenmiştir. “Türkiye almak için çok uğraştı” sözleriyle Obama yönetiminin hatalı

olduğu vurgusu yinelenirken Türkiye'nin farklı alternatiflere yönelmesinde ısrarla istediği Patriot'ların verilmemesinden kaynaklandığı haber metninde işlenmektedir. “Patriot kadar iyi olmayan” sözleriyle, Türkiye'nin aldığı S-400'lerin daha düşük kalitede olduğuna dikkat çekilmiştir. Ancak yapılan kıyaslamaya dair herhangi bir argüman ortaya konulmamıştır. Türkiye'nin mecburi olarak Rusya'dan silah almak zorunda olduğu görüşü tekrar edilirken “Patriot satalım” sözü ile imzalar atıldıktan sonra ABD'lilerin fikir değiştirerek Türkiye'nin istediği sistemi satacaklarını bildirmesine dikkat çekilmek istenmiştir. Trump, Obama yönetimine “aptalca bir şekilde” ifadesini kullanarak hem argo bir kelimeye yer verilmiştir hem de ABD'nin tutarsız davranışlarına vurgu yapılmıştır. Haberin devamında Türk-Amerikan ilişkilerine de değinilerek S-400'lerle bağlantılı olarak F-35 uçaklarının satılmayacağına dikkat çekilerek “100'ün üzerinde uçağı almaları yasak” sözleriyle kanun gereği daha fazla uçak satılmasını isteyen Trump' elinin kolunun bağlı olduğu aktarılmak istenmiştir. Haber içeriğinde konu S-400 krizi ile devam ederken olay Türkiye ile ABD arasındaki başka bir krize bağlanarak haber bütününden koparılmıştır. “Rahip Brunson benim talebim üzerine ülkesine dönebildi. Yoksa 25 yıl cezaevinde yatacaktı” sözlerini kullanana Trump “talebim üzerine” diyerek siyasal olarak Türk yargısına müdahale ettiğini ifade etmektedir. “Erdoğan'ı aradım ve dedim ki” sözleri haberde kullanılarak aradım ve dedim ki ifadesiyle diplomatik nezaketten uzak bir dil kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Tek tırnak içerisinde verilen ““Brunson masum bir adam, dindar bir adam. Casus değil”” cümlesi Türkiye'de tutuklu bulunana Rahip Brunson'un Türkiye'de tutuklanma nedeninin casusluk suçlamasıyla ilgili olduğu haber metninden anlaşılmaktadır. Haberde kullanılan “Bu adil bir durum değil” ara başlığı ile anlamından koparılan haber, tekrar S-400 krizine bağlanırken, başlıkta yer alan ifadelerle de ortada bir adaletsizliğin olduğu söylemi öne çıkarılmaktadır. “Türkiye'nin bize çok iyi davrandığı” sözleriyle iki ülke arasında aslında iyi bir ilişki olduğuna yönelik bir söylem öne çıkarılmaktadır. “Erdoğan ile iyi bir ilişkimiz var” diyen Trump, ülkeler arası ilişkilerden daha çok Erdoğan ile olan ilişkisine önemli bir anlam yüklemektedir. “İçinde bulundukları durum çok zor” sözleri ile Trump, olayın karışıklığını tekrardan yinelerken “ABD olarak içinde bırakıldığımız durum” diyerek yaşanan krizin sorumluluğunu tekrar ABD'den kaynaklandığını itiraf ediyor. Genel

olarak haber Trump’ın basın açıklamasına ilişkin olurken haberin içeriği genel hatları ile S-400 krizi üzerine kurulmuştur. Fakat haberin bütünlüğü bakımından konu dışı birçok olaya değinilmiştir bu durum haberin metninde birtakım problemler çıkarmaktadır.

19 Temmuz 2019 tarihli S-400 Krizine ilişki yapılan, “Kongre’de Türkiye’ye Yaptırım Baskısı Artıyor” başlıklı haberde, Türkiye’yi Rusya’dan silah sistemi aldığı için cezalandırmak isteyen ABD kongresinde yoğun bir Türkiye karşıtlığının olduğuna dikkat çekilmektedir. Yaptırımlar için kime baskı yapıldığına ilişkin bilgi verilmemektedir. Uzun bir spot girişi ile haber, okuyucularına aktarılırken “Başkan Donald Trump’a baskıyı arttırıyor” ifadesi ile başlıkta baskının kime karşı uygulandığına ilişkin ortaya çıkan bilgi açığı, haberin spotunda verilerek giderilmiştir. “Cumhuriyetçi ve Demokrat Kongre Üyeleri” ifadesiyle Trump’a baskı uygulayanların siyasal duruşu belirtilirken, Türkiye’ye karşı her iki gurubunda ortak zeminde bulunduğu dikkat çekilmek istenmiştir. “Senato’ya bir karar tasarısı sundu” ifadesiyle baskı yapan senato üyelerinin yaptırım için karalı olduğuna dikkat çekilirken, Rick Scott ve Todd Young isimleri verilerek bu senatörlerin Türkiye’ye karşı yaptırım isteyen gruplara liderlik ettiği söylenmektedir. Haberde tasarıya ilişkin bilgiler verilirken Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan hedefe koyularak çeşitli ithamlarda bulunulmuştur. Erdoğan hakkında “insan haklarını çiğnediği”, “otoriter”, “radikal İslamcı terör gruplarından yana taraf”, “müttefiklerine karşı kışkırtıcı” gibi diplomatik nezakete uygun olmayan ve aşırıya kaçan bir dil kullanılmıştır. “Ankara’ya karşı” denilerek Türk hükümeti kastedilmiştir. “Gerekli tüm yaptırımların uygulanması” sözleri ile Türkiye’yi kararından vaz geçirecek bütün yaptırım unsularının hayata geçirilmesi istenmiştir. Haberin devamında Türkiye karşıtı bir isim olan Senatör Bob Menendez’in “Türkiye’nin F-35 programından çıkarılması yeterli olmadı” sözleriyle Türkiye’yi cezalandırmak için daha fazla adım atılması gerektiğine yönelik söylemleri öne çıkarılmıştır. Türkiye’nin cezalandırılması için yasalar öne sürülerek “S-400 teslimatı da kesinlikle bu işlemler arasında” ifadesiyle Türkiye’ye yaptırım için uygun koşulların sağlandığına yönelik açıklamasına haber içinde geniş yer verilmiştir. Bir sonraki paragrafta Menendez’in tüm istek ve aruzlarına karşı, Trump için “Türkiye’ye karşı yaptırım uygulamakta hızlı adım atmıyor” söylemi

kullanılarak Trump’ın farklı düşündüğüne dikkat çekiliyor. “Hızlı adım atmıyor” ifadesiyle süreci ağırdan aldığına yönelik bir eleştiri getirilmiştir. Ayrıca Trump’ın açıkladığı “şu an yaptırım düşünmüyorum” ifadelerine karşı “yönetimden de açık bir mesaj gelmemiştii” sözleri kullanılarak, “yönetimden” söylemiyle kimin kastedildiği belli değilken açık mesaj gelmedi ifadesiyle de üstü kapalı olarak birtakım konuşmaların olduğuna işaret edilmektedir. Haberin devamında CAATSA yasalarından bahsedilirken yasanın içindeki yaptırım örnekleri detaya girmeden üstün körü olarak bahsedilmiştir. Haberin devamında “ancak” kelimesi kullanılarak haberde olumsuzluk ön plana çıkarılmak istenmiştir. Nitekim, CAATSA için süre kısıtlamasına dikkat çekilerek kanunun uygulanmasında süre sınırı olmamasının olumsuzluğuna yönelik cümle kurulmuştur. Haberin devamında yine Menendez’in sözlerine yer verilirken “Ankara” olarak ifade edilen Türk devletine yaptırım uygulanmaması durumunda “Beyaz Saray yönetimine seçenek bırakmayacak bir yasa çıkarabilecekleri” ifadesi ile “Beyaz Saray” olarak ifade edilen Trump yönetimine karşı tehdit dili kullanılmıştır.

22 Temmuz 2019 tarihli S-400’lere ilişkin haberde “Amerika Yaptırım Uygularsa Türkiye Karşılık Verecek” başlığı kullanılırken kullanılan cümle tek tırnak içine alınarak söylemdeki sertlik vurgusu ön plana çıkarılmak istenmiştir. “Amerika Yaptırım Uygularsa” ile yaptırımlar için varsayımda bulunulmuştur “Karşılık Verecek” ifadesiyle ise Türkiye’nin, ABD’nin yaptırım tehditlerine karşı harekete geçeceği ve bu noktada kesinlik ifadesi kullanıldığı için Türkiye’nin kararlılığına vurgu yapılmıştır. Haberin spotunda, haberin başlığında geçen karşılık verilecek ifadesini kullanan kişinin Türkiye Dışişleri bakanı Mevlüt Çavuşoğlu olduğu ortaya çıkmaktadır. “Mesajını verdi” ifadesiyle söylemin ABD’ye yönelik olduğu haberin anlatımından belli olmaktadır. Çavuşoğlu’nun söylemlerine haberde yer verilmeye devam ederken “düşmanca bir tutum takınırsa” ifadesiyle ABD’nin şu an için tavrının normal olduğu anlamı çıkarken tavır değişikliğine gidildiğinde ise bunun düşmanca olarak anlaşılabacağı ilişkin mesaj verilmektedir. Ayrıca “misilleme yaparız” sözleriyle ABD’nin düşmanca atacağı adıma karşılık Türkiye’nin daha düşmanca adım atacağı vurgulanmaktadır. “Onlara söylediğimiz gibi bu blöf ya da tehdit değil” sözleriyle bu konuşmanın ABD’li makamlara daha önce söylendiği “blöf ya da tehdit” ifadesi

kullanılarak rol yapılmadığına ve ABD’yi tehdit etmediğine vurgu yapılmıştır. Fakat verilen mesajlar itibariyle sert bir söylem tercih edilmiştir. “Türkiye’nin düşmanlık gösteren ülkeye boyun eğecek olmadığı” sözü ile Çavuşoğlu’nun açıklamalarına devam edilirken, “düşmanlık” ile Türkiye’ye kötülük yapmak isteyen ülkelerin olduğu, “boyun eğecek olmadığı” ile de Türkiye’nin mücadelesine devam edeceği ve geri adım atmayacağına yönelik bir söylem oluşturulmuştur. “Amerika’nın böyle bir adım atacağını beklemediği” sözleriyle de ABD’ye güvendiğini ve bu düşmanlığın onlardan gelmeyeceğine dair mesaj verilmektedir. Haberin devamında Çavuşoğlu, Trump’ın daha önceki yönetimi suçladığından bahsederken Türkiye’nin “Patriot sistemleri alamamasından sorumlu olduğu” cümlesiyle destelemektedir. Haberin devamında S-400 yaptırımlarıyla ilişkili olarak “F-35’in yaklaşık 900 parçasını ürettiyordu” ifadesiyle kesin bir bilgi verirken detaylara dair kaynak kullanılmamıştır. Ayrıca “ürettiyordu” kelimesiyle de sürecin bittiği ve yaptırımlardan dolayı Türkiye’nin üretimden çıkarıldığı anlamı çıkmaktadır. İsimsiz bir Amerikalı yetkilinin ifadelerine yer verilerek Türkiye’nin çıkartılmasının “Ankara’ya 500-600 milyon dolara mal olacak” bilgisi okuyucuya aktarılmıştır. Ankara kelimesiyle Türkiye’nin politikalarının oluşturulduğu merkez kastedilirken yaşanan bu duruma Türkiye’nin politikalarının neden olduğuna yönelik bir söylem üretilmiştir.

3.6.2. VOA Türkçe 2019 Temmuz Haberleri Mikro Analizi

VOA Türkçe’nin 08 Temmuz 2019 tarihli “Erdoğan: ‘S-400’ler Türkiye’ye Gönderilmeye Hazırlanıyor” başlıklı haberin sentaktik analizi incelendiğinde, S-400’lere ilişkin haber okuyuculara etken bir yapıda aktarılmaktadır. Haberin öznesi Cumhurbaşkanı Erdoğan olurken haberde sıklıkla retoriksel ifadelere yer verilmiştir. Haberin retoriğine bakıldığında Erdoğan’ın ifadeleri tırnak içinde verilmemiştir, haber içinde istatistiksel bilgilere yer verilmemiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında haberin inandırıcılığı etkisini kaybetmektedir. Haberin kurgusu, Erdoğan’ın S-400’lere ilişkin açıklamaları üzerine kurulmuştur. Haberin bölgesel uyumuna bakıldığında haber metninde Erdoğan’ın S-400’ler hakkındaki görüşleri aktarılırken haberde, Rusya ve Amerika’nın S-400’lere ilişkin açıklamalarına da yer verilerek haber, bağlamından koparılmıştır. Haber metninin bölgesel uyumuna bakıldığında haber kurgusu sistemli

bir şekilde kurulmamıştır. Haber, Erdoğan'ın S-400'lerle ilgili açıklamaları üzerinden giderken Kremlin'in Erdoğan ile Putin'in telefon görüşmesi yaptığına ilişkin açıklamasına bağlanmıştır. Daha sonraki paragrafta ise "S-400'lerin Türkiye'ye konuşlandırılması Türkiye'yi Amerikan yaptırımlarına biraz daha yakınlaştırabilir" cümlesi, kullanılırken haberin bütünlüğü ile hiç uyumlu olmadan gelişi güzel yerleştirilmiştir. Kelime seçimlerine bakıldığında, Amerikan basınıni temsil eden haber sitesi olduğundan dolayı yapılan haberlerde ideolojik kelimelere az sayıda yer verilirken ABD'nin hasmı olan "Putin iktidarı" için Kremlin ifadesi kullanılmıştır. Haber nesnel bir anlatımla okuyucuya sunulmuştur. Haberde kullanılan fotoğrafa bakıldığında ise Erdoğan'ın fotoğrafı manşet olarak seçilirken, isteksiz halde görüldüğü bir fotoğraf kullanılmıştır.

VOA Türkçe'nin 09 Temmuz 2019 tarihli Türkiye'nin S-400 silah sistemlerine ilişkin "ABD'den S-400 Açıklaması: 'Duruşumuzda Değişiklik Yok'" başlıklı haberinin sentaktik analizi incelendiğinde haber etken bir anlatımla okuyucuya sunulmuştur. Haberde genel hatlarıyla nesnel bir anlatım hakimdir. Haberin retoriğine bakıldığında tarafsızlığı sağlama noktasında her iki grubun açıklamaları olduğu gibi yansıtılmıştır. Ayrıca haberin inandırıcılığını sağlama noktasında üst düzey yöneticilerin açıklamalarına geniş yer verilmiştir. Haberde Kaynaklar isimleri ile verilirken açıklamalar tırnak içinde verilmiştir. Haberde kelime seçimlerine bakıldığında ideolojik bir ifade kullanılmamıştır. Sadece "Ankara" denilerek Türkiye'deki iktidardan bahsedilmiştir. Haberin kurgusunda bölgesel uyum sağlanmışken olayın nedenleri ve geçmişi hakkında ifadeler yer verilmiştir. Haberin manşetinde kullanılan görsele bakıldığında haberde, açıklamalarına yer verilen Amerikalı yetkilinin fotoğrafı kullanılmıştır. Seçilen fotoğraf kalitesizken gelişi güzel seçilmiş intibai uyandırmaktadır.

VOA Türkçe'nin 10 Temmuz 2019 tarihli "Dışişleri Bakanlığı'ndan ABD'ye S-400 Yanıtı" başlığının mikro analizi yapıldığında haberde nesnel bir anlatım sağlanmaya çalışılmış bu noktada resmi makamlardan açıklamalara yer verilirken bu açıklamalar üzerinden haber inşa edilmiştir. Açıklamalar tırnak içinde verilerek haberin güvenilirliği sağlamak istenmiştir. Haberde, uzun cümleler kullanılırken

paragraflar arası anlam bütünlüğü korunmuştur. Haberde ara başlık kullanılmazken ana başlıktaki ifadelerle haberin içeriği uyumludur. Haber kurgusu gereği bölgesel uyumluluk sağlanırken haberde anlatılan konuyla ilgili geçmişe atıf yapılmıştır. Kelime seçimlerinde ideolojiyi ortaya çıkaran ifadeler yoktur. Haberin içerisinde açıklama ifadesine sıklıkla başvurulurken bu durum haberin akıcılığına zarar vermiştir. Haberde kullanılan fotoğrafa bakıldığında Türkiye Dışişleri Bakanlığı binasının yandan çekilmiş fotoğrafı kullanılmıştır. Kullanılan bu fotoğraf gelişi güzel seçilerek habere yerleştirilmiştir. Fakat resmi devlet dairesinin fotoğrafı kullanılarak haberin ciddiyeti ve inandırıcılığı artırılmak istenmiştir.

VOA Türkçe'nin 12 Temmuz 2019 tarihli "İlk Parti S-400'ler Türkiye'ye Geldi" haberinin mikro analizine bakıldığında haberde nesnel bir anlatım tercih edilmiştir. Haberin inandırıcılığını sağlama noktasında Hulusi Akar ve Faik Öztrak gibi siyasi kişiliklerin açıklamalarına geniş yer verilmiştir. Haberin retoriğine bakıldığında "Mürted Hava Meydanı / Ankara'ya intikali 12 Temmuz 2019", "11 Nisan 2017'de imzalandığı", "Rus Hava Kuvvetleri'ne ait RFF9915 ve RFF9916 uçuş numarası Antonov An124'lerle yapıldığı", "29 Haziran", "18 ülkede faal olan S-300'ler", "Rusya'nın ardından Çin ve Belarus" gibi detaylara haberin detayında yer verilerek haberin retoriği kurulmuştur. Haberde kronolojik bilgiler verilmiştir. Haber uzun ve alıntılı cümlelerden kurulurken kelime seçimlerinde belirgin olarak ideoloji bir dil kullanılmamıştır. Fakat haberin inşasında bölgesel uyumsuzluk vardır konular arası geçişler haberin bağlamını koparmaktadır. Son olarak haberde ideolojik bir söyleme rastlanmamış olsa da haberin kurgusunda S-400'leri satın alan ülkeler örnek gösterilirken bu örnekler genelde batı dünyasından izole edilmiş insan hakları sorunları ile gündeme gelen ülkelerdir. Haberde bu detay verilerek S-400'lere ilişkin olumsuz imaj oluşturulmak istenmiştir. Haberde seçilen fotoğrafa bakıldığında ise Başlıkla uyumlu olarak S-400 fotoğrafı kullanılmıştır fakat seçilen fotoğraf Türkiye'ye gelen sistemlerin fotoğrafı değildir. Fotoğraf sadece görsel zenginlik amacıyla seçilmiştir.

13 Temmuz 2019 tarihinde atılan “Muhalefetten S-400 Alımına Destek” başlığı ile sunulan haberin mikro analizine bakıldığında, Türkiye’deki muhalefet parti liderlerinin S-400’ler hakkındaki görüşlerine geniş yer verilirken haberin retorığı bu açıklamalar üzerine kurulmuştur. Haberdeki liderlerin açıklamaları meclis çoğunluğuna göre verilerek, haberde ilk sırada yer alan liderin daha önemli olduğu imajı verilmek istenmiştir. Haber etken bir yapıda oluşturulmuştur. Liderlerin açıklamaları tırnak içinde verilirken herhangi bir yorumsal ifade kullanılmamıştır. Haberin nesnelliği korunmuştur. Haberin bölgesel uyumuna bakıldığında uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Konu S-400 yaptırımları ile ilgiliyken haberde görüşlerine yer verilen liderler, S-400 yaptırımları konusundan ziyade daha çok olayı iç siyasete çevirmişlerdir. Birbirlerini suçlamaktadır. Haberde ara başlıklar kullanılırken başlıklar liderlerin söylediği sözlerden seçilerek, haber yapanların önemli gördüğü ifadeler başlıkta yer almıştır. Seçilen başlıklarda S-400 yaptırımı ile ilişkili değilken, yine iç siyasi tartışmalardan seçilmiştir. Ayrıca haberin sonlarında “Washington Büyükelçisi Serdar Kılıç’tan Kongre’ye yanıt” ifadesi ara başlık olarak kullanılmıştır. Böylece haberin bütününe bakıldığında bölgesel uyum sağlanamamıştır. Haber genel itibariyle liderlerin açıklaması üzerine kurulduğu için kullanılan kelimeler belli standartlara sahiptir. Haberin inandırıcılığını artırmak için haberde belirli görsel materyal kullanılmıştır. Örnek olarak, “Washington Büyükelçisi Serdar Kılıç’tan Kongre’ye yanıt” ara başlığı ile anlatılan bölümde Twitter üzerinden verilen yanıt, haberin içinde kullanılmıştır. Haberde seçilen fotoğrafa bakıldığında her ara başlıkta bir fotoğraf kullanılmış seçilen fotoğraflar ara başlıklarla uyumludur.

14 Temmuz 2019 tarihli “Erdoğan: ‘Trump Yaptırımları Durdurma Yetkisine Sahip’” başlıklı haberin mikro analizi yapıldığında haber, Erdoğan’ın açıklamaları üzerine kurulmuştur. Erdoğan’ın ifadeleri tırnak içinde verilmezken haberin anlam bütünlüğüne bakıldığında özetleyen bir anlatım olmuştur. Haberde etken bir anlatım kullanılırken haberin bölgesel uyumu sağlanmıştır. Ayrıca haberin retorığında inandırıcılığı sağlamak için kaynaklar vurgulanmıştır örnek olarak “Reuters’ın Habertürk’e” ifadesiyle haberde bahsedilen bilgilerin bu basın kuruluşlarından alındığına dikkat çekilmektedir. Haber de seçilen kelimelere bakıldığında “sempatik” ifadesi kullanılarak Trump için olumlu imaj oluşturulmak istenmiştir. “Stratejik

ortaklığın gereğini” ifadesinde yazım kurallarına dikkat edilmediği göze çarpmaktadır. Haberde seçilen fotoğraflara bakıldığında Erdoğan ile Trump’ın tokalaştığı fotoğraf seçilmiştir. Fotoğraf analiz edildiğinde Erdoğan’ın yüzü gülerken Trump’ın ciddi bir ifade takındığı görülmektedir. Fotoğrafa bakıldığında Erdoğan için görüşmenin iyi geçtiği izlenimi çıkarılmaktadır.

17 Temmuz 2019 tarihli “Trump: ‘Türkiye Konusunda Durum Karmaşık” başlıklı haberin mikro analizi yapıldığında haberin retorigi, ABD Başkanı Trump’ın ifadeleri üzerine kurulurken sıklıkla açıklamalarına geniş yer verilmiştir bu durum haberin nesnelliğini sağlama noktasında habere değer katmaktadır. Kelime seçimlerinde ideolojik ifadelere rastlanılmazken Rus ve ABD silah sistemlerinin kıyaslandığı ve ABD sisteminin daha iyi olduğuna ilişkin söylem öne çıkarılmaktadır. Haberin bölgesel uyumu sağlanırken, haberin kurgusu bütünlük sağlamaktadır. Ayrıca haberde kullanılan ara başlıklarda Trump’ın ifadeleri öne çıkarılırken öne çıkarılan ifade öz eleştiri olmaktadır. Habere hem zenginlik katmak hem de haberin güvenilirliğini artırmak için Trump’ın konuşma videosu haberin içine yerleştirilmiştir. Seçilen haber fotoğrafına bakıldığında ise Trump’ın bir yeri işaret ettiği görsel kullanılmıştır. Fakat fotoğrafta verilmek istenen mesaj anlaşılmamaktadır.

19 Temmuz 2019 tarihli “Kongre’de Türkiye’ye Yaptırım Baskısı Artıyor” başlıklı haberin mikro analizi yapıldığında haber yaptırımlar üzerine kurulurken, haberin nesnelliğini sağlama noktasında Trump’ın açıklamalarına yer verilmiştir. Fakat haberde yorumlayıcı ifadeler yer aldığından bu amaca ulaşamamıştır. Haberde yaptırım kelimesine sıklıkla yer verilmiştir. Haberin retorigini sağama noktasında ABD’li senatörlerin açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin kurgusunda uyumluluk sağlanırken olay örgüsü dengeli işlenmiştir. Bu noktada bölgesel uyumluluk sağlanmıştır. Seçilen kelimelerde ideolojik bir söyleme rastlanılmamıştır. Haberin grameri yerinde kullanılmıştır. Haber etken bir dilde oluşturulmuştur. Haberin seçilen fotoğrafına bakıldığında S-400 fotoğrafı kullanılmıştır. Seçilen fotoğraf, Haberin başlığında verilen ifade ile uyumludur. Bunun nedeni ise yaptırımların S-400’lerden dolayı yapılmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

22 Temmuz 2019 tarihli “Amerika Yaptırım Uygularsa Türkiye Karşılık Verecek” başlıklı haberin mikro analizine bakıldığında, haber Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun açıklamalarını merkeze alarak oluşturulmuştur. Etken bir dil kullanılmıştır. Haberin nesnelliğini sağlama noktasında Çavuşoğlu’nun açıklamaları tırnak içinde verilirken haberin kaynağı olarak “TGRT Haber” kanalı gösterilmektedir. Yine haberin içerisinde “Rus TASS haber ajansı” ifadesiyle S-400’lere ilişkin verilen bilginin kaynağı olarak gösterilmiştir. Haberde seçilen kelimelerde ideolojik vurgulara rastlanmazken haberin kurgusunda bölgesel uyumluluk korunmuştur. Haberin retoriğinde resmî açıklamalar ve kaynaklar verilerek haberin inandırıcılığı artırılmak istenmiştir. Haberde ara başlık kullanılmazken haberin fotoğrafında Beyaz Saray içerisinde Türk ve Amerikan bayraklarının olduğu bir kare kullanılmıştır. Fotoğrafta önemli bir görüşmeye hazırlık imajı verilmiştir. Sonuç olarak haber ve fotoğraf uyumu yakalanamamıştır.

3.6.3. Sputnik News 2019 Temmuz Haberleri Makro Analizi

Sputnik Türkiye’nin 12 Temmuz 2019 tarihli S-400 haberinde başlık olarak “ABD Savunma Bakan Vekili: Türkiye’ye S-400 teslimatının farkındayız, F-35’e dair pozisyonumuz değişmedi” isimli uzun bir başlık kullanırken ABD Savunma Bakan Vekili’nin açıklaması haberin başlığı olarak seçilmiştir. Haberin başlığında Savunma Bakanı’nın ismine yer verilmemiştir. Bakanın, “Türkiye’ye S-400 teslimatının farkındayız” sözü ile sürecin ABD tarafından takip edildiğine dikkat çekilmiştir. “F-35’e dair pozisyonumuz değişmedi” sözü ile de Türkiye’nin Rusya’dan satın aldığı S-400 sistemlerinden dolayı F-35 uçaklarının bir yaptırım aracı olarak kullandığına dikkat çekilmek istenmiştir. Haberin spotunda Mark Esper’in açıklamalarına yer verilirken “hem S-400’e hem de F-35’e sahip olamayacağını” söylemiyle, Esper’in Türkiye’nin aynı anda iki sisteme sahip olamayacağına ilişkin düşüncesi haberde öne çıkarılmıştır. Spot kısmında Esper’in “ön açıklama yaptı” ifadesiyle ABD tarafından henüz süreç ile ilgili planlı bir açıklama yapılmadığının kamuoyuna yüzeysel bir şekilde aktarıldığına dair izlenim oluşturulmak istenmiştir. Haberin içerisinde, başlıkta kullanılan alıntılı cümleye yer verilirken ayrıntılı olarak açıklama yapan

kişinin kim olduğuna dair detaya yeni ulaşılmaktadır. “ABD Savunma Bakan Vekili Mark Esper” cümlesiyle Esper’in görevi hakkında bilgi yeni verilmiştir. En başta bu detay verilmediğinden dolayı haberin spotunda ve başlığında açıklamasına yer verilen kişinin aynı kişi olup olmadığı çelişkisi okuyucuya geçmektedir. Haberin devamında Esper’in Hulusi Akar ile görüşme yapacağına dair bilgi verilirken “ABD saatiyle” ifadesiyle haberin değer önemini Türkiye yerine Amerika üzerine kurduğuna işaret edilmiştir. Tırnak içerisinde "o sohbeti takiben daha fazla açıklama gelecek." İfadesi tek başına kullanılmış ve “o sohbeti” ifadesiyle, Esper ile Hulusi Akar’ın samimi bir konuşma gerçekleştireceği anlamı çıkarken “takiben daha fazla açıklama gelecek” söylemiyle de muhabbetin hemen ardından, daha detaylı bir açıklama yapılacağına ilişkin bilgi verilmek istenmiştir. “Akar ile baş başa görüşme yapmıştı” cümlesiyle ikilinin daha önce bir araya gelerek özel bir görüşme yaptığına dair detaylar okuyucuya aktarılmıştır. “Esper bu görüşmede Türk mevkidaşını” ifadesi kullanılırken ikilinin diplomatik olarak aynı seviyede olduğuna dair bilgi aktarılmıştır. Haberin başlığında verilen “hem S-400 hem de F-35'e sahip olamayacağı” ifadesi burada yeniden tekrarlanırken bu sözün ikili görüşmeler sırasında söylendiğine dair bilgi verilmiştir. “Pentagon Şefi” ifadesi kullanılarak Esper tanımlanırken ABD’nin askeri unsurlarının en başındaki kişinin o olduğuna yönelik söylemde bulunmaktadır. “Pozisyonunu teyit etti” sözü ile Türkiye’nin S-400’lerden vazgeçmemesi durumunda F-35 programından çıkarılacağına dair karar alındığına ve şu anki görüntüde programın dışına çıkarıldığına dair Hulusi Akar’a net mesaj verdiğine vurgu yapılmıştır. Haberin devamında büyük ve siyah puntolarla “Pentagon: Özel açıklama yapacağız, gazetecilere brifing vereceğiz” ara başlığı kullanılmıştır. Ara başlıkta Pentagon ifadesi ile ABD ordusunun merkezinden bahsedilmektedir. “Özel açıklama” ile daha önce paylaşılmayan detayların gazetecilere aktarılacağına işaret edilirken, “gazetecilere brifing vereceğiz” cümlesiyle de konu hakkında sunum yapılacağına vurgu yapılmıştır. Haberin devamında ara başlıkta kullanılan ifadelerin Sputnik’in sorusu karşılığında verildiğine dair detay kullanılmıştır. Haberde ara başlık atılmasına rağmen haberin altı iyi doldurulmamıştır. Pentagon’dan bilgi diye açıklanan sözlerin orada yetkili olan biri tarafından aktarıldığına dikkat çekilirken o kaynaktan alınan bilgi, resmi bir açıklama durumunda değildir. Fakat haberin kurgusunda resmi bir

açıklamaymış gibi bir intiba uyandırılmak istenmiştir. İkinci ara başlıkta “Erdoğan Trump ile görüşmesi sonrası 'yaptırım yok' demişti” cümlesi kullanılarak Erdoğan’ın daha önce Trump tarafından kendisine yaptırımların olmadığına ilişkin söyleme vurgu yapılarak “demişti” ifadesi ile olayın Erdoğan’ın söylediği gibi gerçekleşmediğine ilişkin bir imada bulunulmuştur. Bir sonraki ara başlıkta “ABD’li yetkililere göreyse değişiklik yoktu” cümlesi hatırlatarak Trump’ın Erdoğan’a söylediği sözler yalanlanmaktadır. Haberin devamında “Türkiye’ye tutarlı ve net şekilde belirtti” ifadesi tırnak içerisinde kullanılarak S-400’lerin satın alınması durumunda yaptırımların uygulanacağına ilişkin bilgilendirmenin Türkiye’ye olayın saptırılmadan olması gibi aktarıldığı hatırlatılmaktadır. “Değişen bir şey yok...” ifadesi çift tırnak içinde verilerek alıntıya başvurulmuştur ve üç nota kullanılarak cümle kesintiye uğratarak söylemde sadece “değişen bir şey yok” ifadesinin önemli olduğu yansıtılmak istenmiş. Ayrıca S-400 krizine ilişkin ABD’nin hala aynı noktada olduğuna yönelik bir vurgu vardır. Haberin son ara başlığında “Erdoğan’a göre gasp olur” cümlesi kullanılarak başlıkta, konusu belli olmayan bir olay hakkında Erdoğan’ın bu durumu kabul etmeyeceği ve hırsızlık olarak göreceği vurgusu yapılmaktadır. Haberin içinde ise bu sözün Erdoğan tarafından kullanıldığı fakat ara başlıkta sözün kime ait olduğu tam olarak düzgün kullanılmadığından anlam karmaşası yaşanmaktadır. Haberin son cümlesinde ise “biz burada pazar değil aynı zamanda ortak üreticiyiz” ifadelerine yer verilerek Erdoğan’ın ABD’nin tavrına karşı sitem ettiğine dikkat çekilmiştir.

13 Temmuz 2019 tarihli haberde, “Rus Senatör Cabarov: Erdoğan, Batı politikacılarına ABD baskısına başarıyla karşı koyulabildiğini gösterdi” başlığı kullanılırken, Rus Senatör Cabarov’un Erdoğan’a ilişkin açıklamaları haberin başlığına taşınmıştır. “Batı politikacıları” ifadesiyle ideolojik bir ifade kullanılmaktadır. “ABD baskısına başarıyla karşı koyulabildiğini gösterdi” sözıyla Erdoğan’ın bir mücadeleye girdiği ve tüm baskılara rağmen ABD’li politikacılara karşı zafer kazandığı vurgulanmıştır. Haberin spot kısmında Rus senatörün açıklamaları kullanılırken “bu, NATO üyesi ülkelerle bile normal ilişkilerin kurulabildiğinin göstergesi.” Cümlesindeki “bu” ifadesi ile Türkiye’nin S-400 sistemlerini, tüm baskılara rağmen satın almasına ilişkin kullanırken “NATO üyesi

lkelerle bile” ifadesiyle NATO ile aralarında husumet olduğu ve bile kelimesiyle de küçümseyici bir üslup kullanılmıştır. “Normal ilişkilerin kurulabildiğinin göstergesi ile NATO yesi Türkiye ile Rusya’nın ticaret yapmasının diğer NATO lkeleriyle de yeni ilişkilerin kurulabileceğine ilişkin bir işaret olduğuna dikkat çekilmiştir. “Sağduyu galip geldi” sözüyle de Türkiye kastedilerek, tüm ABD baskılarına boyun eğmeden Rusya ile yakın ilişkiler geliştirdiğine ve bu durumun kazananın Rusya ile Türkiye olduğuna dikkat çekilmek istenmiş. “Türkiye ile ilişkilerimiz giderek daha da güçlenecek” sözleriyle de şu anki kurulan ilişkilerin bir süreç olduğu ve zamanla daha yakın bir ilişkiye dnseceği ifadesi ne çıkarılmaktadır. Haberin devamında açıklamalarda bulunan Cabarov’un kim olduğuna dair detaylı bilgi verilerek kendisinin “Rus parlamentosunun üst kanadı Federasyon Konseyi’nde Dış İlişkiler Komitesi Başkan Yardımcısı” olduğu belirtiliyor. Yaptığı açıklamaları ise, “Russia Today (RT) televizyonuna” yaptığı detay olarak veriliyor. Söz konusu televizyon kanalı Rusya devletinin propaganda aygıtı olarak görev yapan bir medya grubudur. Haberin devamında, spotta bahsedilen “ABD baskısına başarıyla koydu” sözü tekrardan kullanılmıştır. “Her düzeyde ona nasıl baskı yapıldığını çok iyi biliyoruz” sözünde “ona” ifadesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan kastedilmektedir. “Erdoğan, hakkını savundu” söylemiyle ABD’nin Erdoğan’a karşı haksızlık yaptığını ve bu durumu “ok iyi biliyoruz” diyerek yaşanan süreci çok iyi izlediklerini belirtiyor. “Bunu tamamen pragmatik hikyeden yola çıkarak yaptı.” Cümlesi ile okuyucunun eğitim düzeyine göre anlayabileceği “pragmatik” ifadesi kullanılırken Erdoğan’ın içinde bulunduğu durumun eylemsel olarak gerçekleştiği ve geline olayın giriş gelişme ve sonucu olduğuna yönelik bir söylem yüklenilmiş. “Bu sınıftan Rus hava savunma sistemi alan ilk NATO lkesi” sözü kullanılarak S-400’leri satın alan ilk NATO yesinin Türkiye olduğuna dikkat çekilirken, bu sınıfta sözüyle de başka model silahların daha önce başka NATO yesi ülke tarafından satın alındığı hatırlatılmaktadır. Fakat satın alan ülkeye dair detay haberde verilmemiştir. Haberin son cümlelerinde yine spotta geçen ifadelere yer verilmiştir. Haberin bütünlüğü açısından haber kurgusu uyumluyken haberin dilinde ideolojik söylem ciddi anlamda ağır basmaktadır. Özellikle Erdoğan kahramanlaştırılırken yaptıkları şeyler hikyeleştirilerek okuyucuya aktarılmaktadır.

14 Temmuz 2019 tarihli haberde “Rusya’dan S-400 yaptırımı açıklaması: NATO, ABD kendi silahlarını müttefiklerine satabilsin diye var” başlığı kullanılarak Rusya’nın S-400’ler nedeniyle yaptığı açıklamaya dikkat çekilmek istenmiştir. Başlıkta yer alan “NATO, ABD kendi silahlarını müttefiklerine satabilsin diye var” ifadesiyle ABD’ye ağır eleştiri getirilirken NATO’nun olma sebebinin, ABD’nin silah ticareti yapabilmesinin yolunu açmak için olduğuna dair ideolojik NATO karşıtı bir söylem inşa edilmiştir. Haberin spotunda Rus Senatör Aleksey Puşkov’un ABD karşıtı görüşlerine yer verilirken “Türkiye’ye yönelik yaptırım planlarını eleştirdi” söylemi ile Türkiye’nin silah sistemi almış olmasından dolayı haksız yere cezalandırıldığına ilişkin bir yorum yapılmıştır. “S-400 sistemi almasaydı yaptırım da uygulanmazdı” sözleri ile meselenin sadece Rus silahı olmadığıнын arkasında başka nedenlerin olduğuna dair bir söylem geliştirilmektedir. “NATO’nun varoluş sebeplerinden biri” ifadesi ile haberin spotunda bahsedilen söylem yeniden kullanılmış ve ABD’nin silah pazarı oluşturmak için NATO sistemini kullandığını iddia etmiştir. “NATO’nun varoluş sebeplerinden biri” ifadesi haberde üçüncü defa tekrar edilirken haberin kurgusunda “ABD ve ABD’nin çıkarları için kullanılan NATO” mesajının okuyucuya geçmesi istenmektedir. “Ankara’nın söz dinleyip” cümlesiyle de Ankara’dan kastedilen Erdoğan iktidarındır. “Söz dinleyip” ifadesiyle ABD’nin Türkiye’nin büyüğü, patronu gibi olduğu intibayı uyandırılmak istenmektedir. “Gerekli olmayan Patriot sistemini satın alması gerekiyordu.” Sözüyle de Türkiye’nin ihtiyacı olan hava savunma sistemlerinin, Rusya’dan karşılanmasıyla başka sistemlere gerek kalmadığı söylemi öne çıkarılmaktadır. “S-400 sistemi almasaydı yaptırım da uygulanmazdı” sözüyle de yaptırımların nedeninin S-400 sistemlerinin alınmasından kaynaklandığı aktarılmaktadır. “Üyelerinin eşit haklara sahip oluşundan bahsedebilirler” sözü ile NATO üyelerinin hepsinin eşit şartlarda haklara sahip olduğuna dair bir görüntü varken aslında böyle bir durumun olmadığı ve bu durumun Türkiye’nin yaşadığı olayla daha görünür olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. “Uzun bir süre baskı yaptı” sözü ile haberde, Türkiye’nin maruz kaldığı baskıların sürecinin çok uzun zamandır devam ettiğine dair bir söylem oluşturulmaktadır. “Açık yaptırım tehditlerine karşın,” sözü ile ABD’nin gizli saklı kapılar ardında olmadan, doğrudan Türkiye’yi yaptırım tehditleri ile S-400’ler konusunda vaz geçirmek istediği vurgulanmaktadır. “Ulusal

egemenlik meselesi” denilerek Türkiye’nin ABD ile yaşadığı krizin bir bağımsızlık mücadelesi olduğuna dair bir görüş yansıtılmak istenmektedir. Son olarak “geri adım atmadı” ifadesi ile Türkiye’nin kararlılığı vurgulanmıştır. Genel olarak haber kurgusu konu ile bütünlüklü olurken haber kurgusu ABD ve NATO karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Türkiye’nin mücadelesi kutsallaştırırken ABD’ye boyun eğmediği imajını oluşturmak için haberin metin aralarında Türkiye’nin mücadelesine vurgular yapılmaktadır.

20 Temmuz 2019 tarihli S-400 konulu haber, “ABD’den Pompeo-Çavuşoğlu görüşmesi açıklaması: ‘S-400’ler bizi hayal kırıklığına uğrattı” ana başlığı ile okuyucuya aktarılmıştır. Her iki ülkenin Dışişleri Bakanı’nın görüşme yapmasına ilişkin ABD tarafından bir açıklama yapıldığına dair bilgi verilirken her iki ismin görevi ve kim olduklarına ilişkin bilgi haberin başlığında eksik bırakılmıştır. Haberin spotunda ise başlıkta eksik bırakılan “Pompeo-Çavuşoğlu’nun” statülerine haberin spotunda yer verilirken Pompeo için “ABD Dışişleri Bakanı” ifadesi kullanılırken Çavuşoğlu için “mevkidaşı” ifadesi kullanılarak haberin söyleminde ABD ve yöneticileri ön plana çıkarılmak istenmiştir. Çavuşoğlu ise haberin içeriğinde ikinci plana atılmıştır. “ABD’nin duyduğu hayal kırıklığını dile getirdiği” ifadesi kullanılarak görüşmede Türkiye’nin bir davranışının ABD ‘liler tarafından hoş karşılanmadığına dikkat çekilirken haberin spotunda olayın ne ile ilgili olduğu ve görüşmenin detaylarına ilişkin bilgi verilmeyerek eksik bırakılmıştır. Haberde resmî açıklamaya ilişkin bilgi verilirken resmî açıklama olduğu gibi haberde sunulmuştur. Haberin ara başlığında siyah ve büyük harflerle “Türkiye’nin Suriye sınır bölgesindeki güvenlik endişelerini dikkate alacağız” ifadesi kullanarak tek tırnak içine verilmiştir haberin ara başlığında bahsedilen konuya vurgu yapılırken bu konunun önemli olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Ara başlıkta söylenen sözün kime ait olduğu belli olmamakla birlikte, “güvenlik endişelerini dikkate alacağız” sözleriyle Türkiye’nin sınırlarında sorunların olduğu ve bu noktada adım atılacağı ifade edilirken “alacağız” sözü ile daha önce böyle bir gündemleri olmadığı ve adım atmadıklarını göstermektedir. Alt başlıktan hemen sonra Dışişleri Bakanı Pompe’nun sözleri çift tırnak içinde verilirken olduğu gibi kullanılmıştır. Haberde geçen “küresel koalisyonla çalışan yerel partnerlerinin korunmasını sağlamayı taahhüt etti” ifadesi ile küresel

koalisyon olarak ABD ve batılı devletler kastedilirken “yerel partnerler” olarak ifade edilen gruplar ise Türkiye’nin kendisine tehdit olarak gördüğü terör örgütleridir. Bu noktada haberin alt başlığında geçen, “Türkiye’nin endişelerini dikkate alacağız” ifadesi kullanılırken yerel partnerlerin korunacağı sözünün verilmesi haber söyleminde tutarsızlığa neden olmaktadır. Türkiye, sınırda ABD’nin koruma taahhüttü verdiği terör örgütleri ile mücadele etmektedir. Ayrıca “küresel koalisyon” ve “yerel partnerler” ifadeleri hakkında detay verilmeyerek okuyucuya sunulmuştur bu durum haberin akışında anlam karışıklığına neden olmaktadır. Haberin ikinci ara başlık kullanılan bölümünde “Pompeo, Erbil’deki terör saldırısı ile ilgili Türkiye’ye taziyelerini sundu” ifadesi kullanılarak Erbil’deki terör saldırısından bahsedilirken Erbil’in nerede olduğuna dair bilgi eksik bırakılmıştır. “Taziyelerini sundu” ifadesiyle Erbil’de gerçekleşen terör saldırısında Türk vatandaşlarının zarar gördüğüne ilişkin bir anlam çıkmaktadır. Haberin devamında terör saldırısı hakkında detaylar verilirken başlıkta eksik bırakılan bilgiler giderilmektedir. Haberin bütününe bakıldığında ABD’li bakanların ikili görüşmeleri bölgesel sorunlara ilişkin olurken ağırlıklı mesele terör ve S-400 silahlarının satın alınması noktasında yaşanan ilişkilerle ilgilidir. Haberin içeriğinde ince detaylar okuyucuya tam olarak aktarılmadığı için haberin anlam bütünlüğünde bozulmalar meydana gelmiştir. Genel olarak haber, ABD’nin söylemleri üzerine kurgulanırken yanlı bir anlatıma rastlanmamıştır.

22 Temmuz 2019 tarihli “Çavuşoğlu: S-400'ler 2020 başında aktif hale getirilecek” başlığı ile okuyucuya aktarılan haberde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun S-400’lere ilişkin resmî açıklaması başlığa taşınmıştır. Başlıkta kesin bir tarih verilmeyerek 2020’lerin başına işaret edilirken “aktif hale getirilecek” ifadesiyle de Türkiye’nin kararlı olduğu ve S-400 konusunda ABD’nin baskılarına rağmen geri adım atılmadığı anlaşılmaktadır. Haberin spotunda ise Çavuşoğlu’nun sözleri kullanılarak alıntılı bir cümle kurulmuştur. “F-35 projesinden çıkarılma konusunda bir adım yok” sözleriyle S-400’leri satın alan Türkiye’ye, ABD tarafından yapılması beklenen yaptırımların henüz uygulanmadığı, fakat beklenen bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Haberin devamında “TGRT Haber’de” ile Çavuşoğlu’nun bu açıklamayı nerede yaptığı belirtilerek, açıklamanın güvenilirliği için kaynak gösterilmiştir “sevkiyatı devam eden S-400” ifadesi ile silah sistemlerinin gelmeye

başladığı ancak sürecin devam ettiğine ilişkin bilgi verilmektedir. “Barışı korumak için alınan bir sistem” ifadesi tek tırnak içinde verilerek söylenen söze vurgu yapılmış ve öne çıkarılmak istenmiştir. Yine aynı ifadede barışı “korumak için” sözüyle Türkiye’nin barış ortamının bozulmasından endişe duyduğu ve buna önlem almak için S-400’leri satın aldığına bir vurgu yapılmıştır. Yine aynı sözde barış ortamı ile S-400 arasında bir bağlam olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Haberin bir sonraki paragrafında Çavuşoğlu’nun ifadeleri aktarılmaya devam edilirken “ortada belirsizlikler var” sözüyle S-400’lerin satın alınmasının kafa karışıklığına neden olduğu fakat “S-400 bir savunma sistemi, durup dururken kullanılacak bir ürün değil” ifadeleriyle de sistemin, tamamen savunma amaçlı ve sadece acil durumlarda kullanılacağına ilişkin net bir mesaj verilmektedir. Bu noktada kafa karışıklığına neden olan sorulara cevap verilmek istenmiştir. Bir sonraki paragrafta “hasmane” ifadesi kullanılarak Amerikalıların Türkiye’ye düşman gibi davranma durumundan bahsedilmiştir. “Gizlimiz saklımız yok” sözüyle bunu açık açık muhataplarına ilettikleri anlaşılmaktadır. “Karşı adımlar atarız” ifadesiyle ABD’nin düşmanca davranması durumunda Türkiye’nin de aynı karşılıkta bulunacağı ifade edilmektedir. Haberin devamında “ABD henüz teklifimize yanaşmadı” ara başlığı, tek tırnak içinde verilerek Türkiye’nin ABD’lilere teklif önerdiği ve bu teklifin kabul edilmediğine dair söylem vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca ara başlıkta teklifin ne olduğuna ilişkin bilgi verilmemiştir. Ara başlığın hemen altında iki madde yer alırken birinci maddede “S-400 sistemi sürekli açık olacak ki” ifadesi kullanılarak S-400’lerin aralıksız görev yapacağına dikkat çekilirken, İkinci madde de ise “ABD henüz teklifimize yanaşmadı” ara başlığını bu bölümde detaylandırılmak adına parantez içerisinde “S-400 ile ilgili ortak teknik heyet” bilgisi verilmiştir. Fakat atılan başlık ile verilen bilgi tam olarak metni doldurmamıştır. Eksiklik ve detayların olmaması okuyucu için karmaşıklığa yol açmaktadır. Bir sonraki ara başlıkta ise “F-35 programından çıkarılmadık” cümlesi tek tırnak ile verilerek vurgulanmak istenmiştir. Başlıkta geçen çıkarılmadık söylemi kesin bir dille vurgulanmıştır. Alt başlıktan sonraki cümlede “ABD’nin F-35 kararı” sözü parantez içerisinde verilerek başlıktaki cümlenin neden söylendiğine ilişkin detay verilmek istenmiştir. “Türkiye’nin bu projeden çıkarılmasına karşılar” cümlesiyle diğer NATO müttefiklerinin ABD’nin yaptırım

kararlarına destek vermediği vurgusu yapılırken, Türkiye'nin F-35 programına devam etmesini istedikleri yönünde anlam çıkmaktadır. “Trump verdiği sözü tutmak için uğraşıyor” cümlesiyle de ABD Başkanı Trump'ın Türkiye'ye karşı bir taahhütte bulunduğu belirtilmektedir. Bir sonraki paragrafta haberin ilk bölümlerinde yer verilen “hasmane tutum” gibi cümleler tekrar aynı cümle kalıbında verilerek gereksiz yere haber uzatılmıştır. Bu durum kurgu açısından haberin bütünlüğünü bozmaktadır. Bir sonraki ara başlıkta “Türkiye'nin NATO'dan çıkarılması mümkün değil” cümlesi tek tırnak içinde kullanılarak vurgulanmak istenmiştir. “Mümkün değil” sözü ile Türkiye'nin NATO'dan çıkarılmasının imkânsız oluşu belirtilmektedir. “Eksen kayması” ifadesiyle Türkiye'nin Vati müttefikliğinden uzaklaşarak Doğu bloğuna yöneldiğine ilişkin bir tartışmaya işaret edilmektedir. “Tartışmalarına ben gülüyorum” sözü ile bu iddiayı ortaya atanlarla alay ettiğini ve bu sözlerin ciddiyetsizliğine vurgu yapılmaktadır. “Tek boyutlu bir politika mı izlemesi gerekiyor?” sorusunu sorarak Türkiye'nin izlediği politikalara tepki gelmesinin sebebinin farklı devletlerle kurduğu ilişkilerden kaynaklandığı ve Türkiye'nin sadece Batı'nın istediği ülkelerle iş birliğine gidilmesini istediği anlamı çıkmaktadır. Bu noktada “yeni açılımlar olacak” ifadesiyle Batı'ya rağmen farklı ilişkilere girilmeye devam edilecek vurgusu yapılmaktadır. “AB'nin kapısında bekleyecek ülke değiliz” ile Türkiye'nin Avrupa birliği sürecinin devam ettiğine dikkat çekerek henüz alınması yönünde atım atılmadığı ve Türkiye'nin oyalandığına yönelik bir anlam çıkmaktadır. Haberin içinde kullanılan son ara başlıkta “Münbiç yol haritasıyla ilgili somut adım yok” cümlesi tek tırnak içinde kullanılarak verilmiştir “Münbiç” hakkında bilgi verilmemiş ve aşına olmayanlar için nerede olduğuna dair detay haberde kullanılmamıştır. “Yol haritası” ile Münbiç konusunda ilerleme kaydedilmesine yönelik beklenti hakimken henüz ciddi bir hareketlilik olmadığı aktarılmaktadır. “Güvenli bölgenin oluşturulması” ifadesiyle yol haritası arasında ardaan bağlam kurulmuştur. “Rejim” ifadesiyle Suriye'deki Beşar Esad iktidarı kastedilmektedir. “Saldırıları durdurma sorumluluğu komşumuz Rusya'nındır” sözü ile Suriye'deki rejimi kontrol edecek gücün Rusya olduğu vurgulanırken, “komşumuz Rusya'nındır” ifadesiyle iç savaşın olduğu Suriye'ye Rusya'nın yerleştiği ve muhatap olarak Rusya'nın görüldüğü anlamı çıkmaktadır. Haberin Öznesi S-400 yaptırımları ile ilgiliyken Çavuşoğlu'nun konuşmasındaki farklı konular da haber

metnine işlenmiştir. Farklı konuların S-400 konusuna bağlanması haberin odak noktasının kaymasına neden olmuştur. Ayrıca haberde kullanılan ara başlıklar Çavuşoğlu'nun konuşma kronolojisine göre verilmiştir. Haber video ile desteklenmiştir. Video süresi 67 dakika civarındayken sadece önemli görülen konu başlıkları öne çıkarılmış bu durum konuşmayı haberleştirenlerin kendi gündemlerine uygun konuları öne çıkardığını göstermektedir.

23 Temmuz 2019 tarihli “Kılıçdaroğlu: Ateş çemberindeyiz, S-400'ler gereklidir, Türkiye'nin ABD'nin yaptırımına maruz kalması kabul edilemez” başlıklı haberde Türkiye'deki ana muhalefet lideri Kılıçdaroğlu'nun S-400 silah sistemleri hakkındaki görüşü haberin ana başlığı olarak kullanılırken önce çıkarılan “ateş çemberindeyiz” ifadesi ile Türkiye'nin savaşın ortasında olduğu, “S-400'ler gereklidir” ifadesiyle Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların Türkiye'yi, Rusya'dan silah sistemi almaya mecbur ettiğine dikkat çekmektedir “yaptırımına maruz kalması kabul edilemez” sözü ile ABD'nin tehditlerine karşı net bir tavır konularak Türkiye'nin attığı adımdan dolayı cezalandırılmayacağı savunulmaktadır. Haberin spotunda “CHP” kısaltması yapılarak ideolojik bir söylemin önü açılırken, “ne olacak bilmiyorum” ifadesi ile Türkiye'nin içinde bulunduğu durum hakkında öngörülemezlikler olduğu belirtilmektedir. “Güçlendiriyor” ifadesi ile tüm öngörülemezliklere rağmen Türkiye'nin S-400 almasının Türkiye'yi güçlendirdiğine ilişkin bir söylem ortaya çıkmaktadır. Haberin devamında, haberin kaynağının “Sözcü yazarı Deniz Zeyrek” olduğu bilgisi verilerek haberin kaynağı gösterilmektedir hem de haberin güvenilirliği noktasında kaynak kullanarak, okuyucuya inandırıcılığı yüksek bir haber sunulduğu imajı oluşturulmak istenmiştir. “Ateş çemberindeyiz, S-400 gerekli, yaptırım kabul edilemez” başlığının Deniz Zeyrek'in kendi yazdığı haberin köşe yazısı olduğuna ilişkin haberde bilgi verilmektedir. Bu durum okuyucuda, haberin kopyalama olduğuna dair izlenimler bırakmaktadır. “İntikali tamamlanmak üzere” ifadesi ile askeri bir terim kullanılmıştır, tamamlanmak üzere söylemiyle de sürecin sonuna gelindiğine dair bilgi aktarılmaktadır. “Bir mutabakat gözleniyor” sözüyle kendi deneyim ve görüşlerine dayanarak siyasi partiler arasındaki S-400'lere ilişkin ortak bir tavır sergilediği yorumu yapılmaktadır. “Ama gözler yine de ABD ve NATO'nun atacağı adımlarda” ifadesi ile her ne kadar ortak bir tutum sağlanmış olsa

da önemli olanın ABD'nin Türkiye'ye karşı tutunacağı tavrın ne olacağına dair bir endişeyi yansıtmaktadır. Haberin devamında Kılıçdaroğlu ile yapılan röportaja ilişkin bilgiler kullanılarak haberin kurgusu, Kılıçdaroğlu'nun söylemleri üzerine yapılmıştır. Haberde kullanılan dil bakımından aktarmalı bir dil kullanılırken haberde Kılıçdaroğlu'nun söylemleri özetleyici bir şekilde kullanılmıştır. “Öncelikle Türkiye'nin ABD'den Patriot almak istediğini ama alamadığını anımsattı”. Sözü ile Kılıçdaroğlu'nun S-400 konusunda olayın geçmişine dair geniş bir bilgi sahibi olduğu intibayı uyandırılmak istenmektedir. “Ülkemizin ateş çemberinin ortasında” ifadesi haberin başlığında kullanılırken haberin içeriğinde tekrardan kullanılarak haberin örgüsünde öne çıkarılmak istenmektedir. “Hava savunma sisteminde bir gedik olduğu” sözü ile Türkiye'nin savunmasında ciddi anlamda bir zafiyet olduğuna ilişkin bir bilgi aktarılmaktadır. “F-35 meselesi, NATO ile ilişkiler meselesi önemli ama bu coğrafyada hava savunma sistemindeki açıklar kabul edilemez” açıklaması yapılırken Türkiye'nin F-35'ler noktasında bir krizle karşı karşıya kaldığına vurgulanmaktadır. Türkiye'nin güvenliği noktasında sıkıntılar olduğu ifade edilerek S-400 sistemlerin zorunlu bir ihtiyaç olduğu söylemine vurgu yapılarak bu sistemler için F-35'lerden vazgeçilebileceğine dair bir söylem oluşturulmaktadır. Haberin devamında “dışa bağımlılığın giderilmesi” ifadesi ile Türkiye'nin kendi içinde üretim kapasitesinin olmadığına yönelik bir söylem gerçekleştirirken “bağımlılık” ile Türkiye'nin başka ülkeler olmadan hareket edemediğine ilişkin bir ifade ortaya çıkmaktadır. Haberde “teknoloji transferi yapılıp yapılmadığının hem Türkiye hem Rusya tarafından açıklanması gerektiğini ifade etti” cümlesinde S-400'lerin ortak üretimi noktasında bir bilinmezlik olduğuna dikkat çekilerek, bu konuda iki devletinde net bir açıklama yapmadığına dair bir söylem oluşturulmaktadır. “Her iki tarafında açıklama yapması gerektiğine ilişkin söylemde ise tek başına yapılacak bir söylemin güven vermeyeceğine ilişkin bir ifadeyi ortaya çıkarmaktadır. Burada Kılıçdaroğlu'nun S-400'lerin alınması gerektiğine dair ortak bir noktada bulunduğu söylemi görünür olsa da aynı zamanda Türkiye'deki iktidarın söylemlerine güvenmediği durumu ortaya çıkmaktadır. “Amerika'nın yaptırımları ne olacak bilmiyorum” cümlesi ile Kılıçdaroğlu'nun yaptırımlar noktasında bir öngörüsü olmadığı haber metnine yansırken “Türkiye'nin savunma sistemini güçlendiriyor diye yaptırıma maruz kalması

kabul edilemez.” Sözü ile ABD’nin, Türkiye’nin kendi güvenliğini alıyor olmasından dolayı rahatsız olduğuna ilişkin yorum yapılarak ABD’nin bu davranışına tepki gösterilmektedir. “Savunma sanayisini yeterince güçlendiremedi” ifadesi ile Türkiye noktasında bir eleştiri getirerek Türkiye’nin geri kaldığı noktasına bir söylem öne çıkarılmaktadır. Kılıçdaroğlu’nun “Bir taraftan S-400 alıp, diğer taraftan tank paleti Katarlılara devrederek savunma sanayi güçlendiremez” sözüne vurgu yapılarak kamuoyunda sık sık iktidara getirilen “tank paleti Katarlılara” satıldığı eleştirisi kullanılarak, haberin kurgusu S-400 konusunun dışına çıkarılarak, haberi gündelik iç siyaset noktasına çekilmiştir. Bu durum haberin anlam bütünlüğünü bozmaktadır. “Günübirlilik politikalarla” ifadesiyle de Türkiye’deki iktidarın sistemli bir dış politika izlemediği ve sürekli değişkenlik yaşadığına ilişkin bir söylem ortaya çıkmaktadır. Haberin başından beri isim verilmeden Erdoğan iktidarına üstü kapalı eleştiri getirilmektedir.

24 Temmuz 2019 tarihli “Trump, Türkiye'ye S-400'lerden dolayı yaptırım uygulamak istemediğini anlattı” ana başlığı tek tırnak içinde verilerek Trump’ın açıklamalarına dikkat çekilmek istenmiştir. “Dolayı” edatı ile S-400’ler nedeniyle Türkiye’nin ceza alacak olması ile bağlam oluşturulmuştur. 'Trump’ın ceza konusunda isteksizliği yine başlıkta vurgulanan noktalardandır. Haberin spotunda da haberin başlığı ile uyumlu cümlelere yer verilirken Trump’ın fikirlerine ilişkin bilgi verilmiştir. “Söylediği ileri sürüldü” sözü ile bir iddia dile getirilmektedir. Bizzat Trump tarafından kamuoyuna aktarılmamıştır. “Senatöre dayandırılan haberde” denilerek bu bilginin Cumhuriyetçi senatörlerden geldiği aktarılacak hem kaynak gösterilmiş hem de haberin inandırıcılığı artırılmak istenmiştir. “Fikir ayrılığına vurgu yapıldı” ile Trump’ın net olarak kendi partisinden bile ayrı düşündüğü ve bu noktada kesin olarak Trump’ın fikrinin sabit olduğu söylenebilir. Haberin devamında çift tırnak ile "Trump, Cumhuriyetçi senatörlere Rus silahı almasından dolayı Türkiye'ye yaptırım uygulamak istemediğini anlattı" ifadesi kullanılarak bu başlığın başka bir medyadan alındığı haberde belirtilmektedir. Dolayısıyla haberin ana kaynağı yurt dışı bağlantılı bir medya kuruluşudur. “Meseleye ilişkin genel değerlendirmelerde bulundu” söyleminde mesele olarak nitelendirilen Türkiye’ye yaptırımlar olurken, “genel değerlendirme” ile toplantıda bu konun yüzeysel işlendiğine dair bilgi

geçilmektedir.” CAATSA” ifadesi haberde kullanılırken ne anlama geldiği ve neden gündeme geldiğine dair bilgi haber içerisinde bulunmaktadır. “Komplike” sözü ile yaşanan sürecin karmaşıklığı vurgulanırken seçilen söz okuyucular için anlaşılması zordur. Haberin ilk ara başlığında “Türkiye’ye F-35 uçaklarını satabiliyor olmak isterdim” ifadesi tek tırnak içinde alıntılı olarak kullanılırken satabiliyor olmak isterdim ifadesiyle Trump’ın Türkiye’ye uçak satma niyetinde olduğuna fakat bu durumun gerçekleşmiyor olmasından yakındığına ilişkin vurgu yapılmıştır. Haberde “Barack Obama yönetimini suçladı” cümlesiyle Trump’ın yaşanan bu gelişmelerin, bir önceki ABD Başkanı Obama’nın politikalarından kaynaklandığına dair serzenişte bulunmasına odaklanılmıştır. “Hatalarına dikkati çekerek” söylemiyle Obama hükümetinin sebep olduğu yanlışlıklardan bahsedilmiştir. Haberin son ara başlığında “CAATSA yaptırımlarının tamamının uygulanmasına karşı çıktı” sözleri kullanılarak Türkiye’ye karşı yaptırım maddelerinin hepsinin kullanılmak istendiği durumu ortaya çıkarken bu duruma Trump’ın karşı çıktığına dikkat çekilmektedir. “Washington Post gazetesinde yer alan haberde” ile bu bilgilerin Amerikan gazetelerinden alındığı aktarılırken haber için kaynak gösterilmiştir. “Hafif atışmaların da yaşandığı” sözleri ile toplantının çok gergin bir ortamda geçtiği ve fikir ayrılıkları nedeniyle tansiyonun yükseldiğine dikkat çekilmiştir. “Müzakere edilmesi” söylemiyle Trump’ın olayları yaptırım olmadan, görüşerek çözülmesi gerektiğine dair görüşü savunduğuna vurgu yapılmaktadır. “Beyaz Saray” ile ABD Başkanı’nın çalışma ofisi kastedilmektedir. “Ele almıştı” ifadesi ile yaptırım konusu üzeri görüşmeler yapıldığından bahsedilmektedir. Genel hatları ile haber kurgusu orantılıyken ara başlıkları ile haber desteklenmiş ve okuyucunun merakını giderecek bilgiler verilmiştir. Haberde kaynak kullanımı ve bunlardan bahsedilmesi haberin güvenilirliği açısından önemli bir unsurdur. Konular birbirine uyumlu olarak işlenmiştir.

25Temmuz 2019 tarihli haberde, “Kaynaklara göre G-20'deki zirve her şeyi belirledi: Erdoğan, Trump'ı hem övdü hem tehdit etti” başlığı kullanılmıştır. Başlıkta “kaynaklara” ifadesiyle olayın ismi belli olmayan kişilere dayandırıldığı aktarılmaktadır. “G-20'deki” ifadesi ile Dünya liderlerinin buluştukları diplomatik bir toplantı kastedilmektedir. “Zirve” ifadesiyle G-20 toplantısının önemi vurgulanırken “her şeyi belirledi” sözü ile ciddi ve önemli kararlara imza atıldığı belirtilmektedir.

Erdoğan, Trump'ı hem övdü hem tehdit etti cümlesiyle ise Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Trump için güzel sözler söylediği belirtilirken aynı zamanda ciddi anlamda gözdağı verdiği anlamını taşımaktadır. Haberin spotunda ise “siyasetçilerin baskılarına karşılık” ifadesiyle Trump'ın duruşu nedeniyle siyasetçilerden farklı çizgide davrandığı ve bu duruma rağmen geri adım atmadığı anlatılmaktadır. “Tereddüt” ifadesi tek tırnak içinde kullanılarak vurgulanmak istemiştir ve tüm baskılara karşı çıkan Trump'ın kararından vaz geçmeme sebebi olarak Erdoğan gösterilmektedir. “G-20 Zirvesinde” ifadesiyle Trump'ın bu fikri sahiplenmesinin buradaki toplantıda ortaya çıktığı anlatılmaktadır. “Trump'ı hem ‘Obama'dan daha iyi bir iş adamı’ olduğu için övdü” cümlesinde, Erdoğan'ın bu övgü dolu sözleri Trump'ı aşırı derecede mutlu etmiştir bu nedenle Türkiye 'karşıtı tutum sergileme noktasında kendi ortaklarıyla fikir ayrılığı yaşadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca iş adamı diyerek Trump'ın siyasetçi olarak değil de kâr zarar üzerinden politika yürüttüğüne ilişkin bir anlamda kullanılmıştır. “Beyaz Saray” olarak Başkanlık ofisi kastedilmektedir. “Türkiye ve S-400 gündemli gizli toplantı” cümlesiyle ABD Başkanlı Ofisi'nde Türkiye'nin satın almış olduğu S-400'lere ilişkin karar almak için özel bir toplantı düzenlendiğine dikkat çekilmiş ve gizli kelimesi tırnak içine alınarak vurgulanmak istenmiştir. “Toplantının detaylarını aktaran” ifadesi ile gizi olan toplantı içiresinden bilgi alındığı anlatılmaktadır. “NBC” kanalının toplantı detayına ulaştığı haberde vurgulanmaktadır. “Esneklik’ talep ettiğini belirtti” ifadesi ile Trump'ın yaptırımlara tamamen karşı koyamadığı fakat yaptırımları hafifletmek istediği aktarılmaktadır. “Dört kaynağa dayandırılan habere göre” ifadesiyle iki lider arasındaki görüşmenin içeriğinin haberde isimleri açıklanmayan kaynaklardan geldiği belirtilmektedir. “Erdoğan Trump'ı hem pohpohladı hem de karşılık vermekle tehdit etti” ifadesi ile Erdoğan'ın Trump ile Obama kıyaslamasında, Trump'ın daha iyi bir başkan olduğuna yönelik açıklamaları Trump'ın çok hoşuna gittiği ve bu durum neticesinde Trump'ın yumuşadığı ifade edilmiştir. Pohpohladı ifadesi burada aşırı övgü anlamında kullanılmıştır. “Karşılık vermekle tehdit etti” ifadesi ise Trump'ın duyduğu övgü dolu sözlerin etkisinde kalarak Erdoğan'ın tehditlerini algılayamadığına ilişkin bilgi verilmektedir. Haberde ara başlık kullanılırken “NATO'dan çekiliriz, İncirlik'i kapatırız” sözü ile Türkiye'ye yaptırım uygulanması durumunda NATO'dan çıkma ve

İncirlik'ten çıkma tehdidi ara başlık olarak seçilmiş. “İncirlik” Türkiye'nin Adana ilinde bulunan ABD askeri üssünün bulunduğu yeri ifade etmektedir. “Misilleme” ve “pek çok tehdit” ifadeleri kullanılırken yaptırım kararı çıktığı anda Türkiye'nin bu söylemleri hayata geçireceği ifade edilmektedir. “ Pek çok tehdit” ile Erdoğan'ın birçok konuda ABD'ye karşı harekete geçeceği ifade edilmektedir. “Kaynaklara göre” ile ismi belli olmayan kişilerin Türkiye'nin atacağı adım hakkında bilgilere Sahip olduğu aktarılmaktadır. Haberdeki ikinci ara başlıkta, “Obama'dan daha iyi bir iş adamısın” ifadesi seçilmiştir ve bu ifadeye haber içinde sıkça başvurulmuştur. “Deneyimli bir uzlaşmacı” ifadesi tırnak içine verilirken ismi belirsiz olan kanyaklar, bu ifadeyi Erdoğan için kullanmışlardır. Uzlaşmacı siyasetçi ifadesi ile Erdoğan'ın rakiplerini ikna edebildiğini ve istediğini koparabildiği anlatılmaktadır. “Trump'ın imajına hitap etmeye çalıştı” ifadesiyle Erdoğan'ın Trump'ın imaja önem verdiğinin farkında olduğunu ve bunu kendi çıkarı için bir araç olarak kullandığı aktarılmaktadır. “Zirvede ve sonrasında neler oldu?” ara başlığı ile ikilinin görüşmesine ilişkin detaylar verileceği ifade edilmektedir. “Neler oldu?” İfadesi ile okuyucuda merak uyandırıcı detaylar verileceği intibai uyandırılmak istenmektedir. “Trump'tan duymuş olduk” sözü ile Erdoğan'ın yaptırımlar konusunda Tump'tan söz aldığı anlatılmaktadır. “Suçu olmadığı” ifadesiyle yaşanan krizin ABD'nin hatasından kaynaklandığına ilişkin açıklama yaptığı vurgulanmaktadır. “Bundan kaçınmak istiyor” ifadesi ile Trump'ın yaptırım uygulanmaması için çaba harcadığına dikkat çekilmektedir. “Ağırdan alıyor” sözü ile iki liderin ilişkileri zarar görmesin diye yaptırım konusunu yavaşlatarak belli bir sürece yaymaya çalıştığı aktarılmaktadır.

26 Temmuz 2019 tarihli “ABD'nin Türkiye'den S-400'leri kullanmamasını istemesi, S-400 anlaşmasını bozmaya yönelik son girişim” başlıklı haberde “kullanmamasını istemesi” Türkiye'nin satın aldığı silah sistemlerinin kullanılmaması yönünde ABD'lilerden bir talep geldiğine dikkat çekilmektedir. “Anlaşmasını bozmaya yönelik son girişim” ifadesiyle ABD'lilerin talebi, haberde eleştirilmektedir. Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkinin ABD tarafından bozulmak istendiği anlatılmaktadır. “Son girişim” sözüyle de daha önce başka girişimlerinde olduğu vurgulanmaktadır. Haberin spotunda “Rus Askeri Uzman Korotçenko” ifadesiyle bu eleştirinin Rus vatandaşı bir askeri uzman tarafından yapıldığı aktarılmaktadır.

“ABD’li Senatör Lindsey Graham” söylemiyle de Rusya ile Türkiye arasındaki anlaşmayı bozmak isteyen kişinin Graham olduğu aktarılmıştır. “Arayarak” ifadesiyle bu talebin telefon ile iletildiği aktarılmaktadır. “Washington” ifadesi ile ABD hükümeti kastedilmektedir. Haberin devamında “Sputnik’e demeç veren” söylemiyle Rus uzmanın bu konuşmayı hangi basın aracılığı ile verdiği bildirilmektedir. “Demeç” kelimesi röportaj anlamında kullanılmıştır. “Ankara” ifadesi ile Türk hükümeti kastedilmektedir. “Kabul etmeyeceği görüşündeyiz” ifadesi ile Türkiye’nin ABD’nin yaptırım tehditlerine karşı direneceği yorumu yapılmaktadır. “Türkiye’nin siyasi açıdan güçlü ve bağımsız ülke özelliğini yitirmesi” söylemiyle Türkiye’nin geri adım atmasının sonuçlarının ağır olacağı yorumu yapılarak şu an ki güçlü siyasi görünümünü ve bağımsızlığını kaybedeceği ifade edilmektedir. Haberde kullanılan ilk ara başlıkta “Türkiye S-400’leri hava sahasını korumak için alıyor” cümlesi tek tırnak içinde büyük puntolarla kullanılırken “hava sahasını korumak için alıyor” sözünü Türkiye’yi tehdit eden durumlardan dolayı ülke güvenliğini sağlamak için bu sistemleri aldığı aktarılmıştır. Ara başlıkta kullanılan ifadeler alıntı olarak kullanılmıştır. “Her şeyden önce hava sahasını korumak için gerekli” ifadesiyle en önemli durumun hava sahasının güvenliği olduğuna dikkat çekilmektedir. Füze tehditlerine karşı kendisini korumak için aldığını kaydeden Korotçenko” cümlesiyle de S-400’lerin alınma sebebinin Türkiye’nin kendisini koruması için olduğu vurgulanmaktadır. “Risk ve tehditler sürekli artıyor” sözü ile S-400’lerin önemine dikkat çekmeye çalışırken, S-400’lerin yerleştirilmesi için acele edilmesine yönelik bir anlam çıkarılmaktadır. “Taktik füzeleri de imha etme kapasitesine sahip” cümlesiyle S-400’lerin başka kritik özellikleri olduğuna dikkat çekilerek ve sistemin güzel yanları anlatılarak değerini artırmak için çaba sarf edilmektedir. “Graham ve Pompeo’dan benzer açıklama gelmişti” cümlesi ile haberin son ara başlığı atılırken tek tırnak içinde verilmiştir. Ara başlık büyük harflerle yazılırken cümlede adı geçen kişilerin daha önceden bir konu hakkında aynı fikirde açıklamalar yaptığı vurgulanmıştır. “Defense One’in haberine göre” denilerek okuyucuya aktarılan bilginin, bu basın organından alındığı belirtilmiştir. “Aktive etmeyin” sözü ile Türkiye’nin yaptırımlardan kurtulmasının yolunun S-400’leri çalıştırmamasından geçtiğine dikkat çekilmektedir. “Mesajı” ile bu sözü Türkiye’ye, Trump’ın talimatı ile Graham’ın ilettiği ifade

edilmiştir. “Düşünenlerdenim” sözü ile S-400’lerin çalıştırılmaması gerektiğini böylece yaptırım unsurlarının rafa kaldırılması gerektiği fikrinde olduğuna yönelik bir söylem aktarılmak istenmiştir. “Mike Pompeo’da” sözü ile daha önceden bu görüşte olduğunu Türk yetkililere aktardığına vurgu yapılmıştır.

3.6.4. Sputnik News 2019 Temmuz Haberleri Mikro Analizi

Sputnik Türkiye’nin 12 Temmuz 2019 tarihli “ABD Savunma Bakan Vekili: Türkiye’ye S-400 teslimatının farkındayız, F-35’e dair pozisyonumuz değişmedi” başlıklı haberin mikro analizi yapılırken kullanılan başlığa dikkat edildiğinde, aşırı uzun ve detay verici ifadeler kullanılmıştır. Başlık, alıntılı olarak kullanılırken ideolojik ifadelerle rastlanılmamaktadır. Haberin başlığı nesnel olarak kullanılmıştır. Haberde resmî açıklamalar tırnak içinde verilirken haberin güvenilirliği için kaynakların açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin bölgesel uyumuna bakıldığında bahsedilen konu hakkında haberin genelinde bir uyum sağlanmıştır. İşlenen konunun geçmişine dair anekdotlara yer verilerek haberin değeri artırılmak istenmiştir. Haberde kelime seçimlerine bakıldığında standart ifadeler kullanılmıştır. Haber içerisinde sık sık ABD için Pentagon ifadesi kullanılmıştır ayrıca hem haberin başlığında hem de haberin içinde görüşlerine yer verilen ABD Savunma Bakanı için Pentagon Şefi ifadesi kullanılmaktadır. Haberin retorikine bakıldığında haberin inandırıcılığını artırmak için konuya ilişkin önemli insanların görüşlerine yer verilmiştir. Haberin içeriğinde “1,4 milyar dolar ödeme yaptık”, “6 tane F-35 almak”, “3 Temmuz’da”, gibi detaylarla haber zenginleştirilirken haberin retorikine katkı yapılmaktadır.

13 Temmuz 2019 tarihli, “Rus Senatör Cabarov: Erdoğan, Batı politikacılarına ABD baskısına başarıyla karşı koyulabildiğini gösterdi” haberinin mikro analizi yapıldığında kullanılan başlık ideolojik ifadelerle sahip olurken Rus senatörün açıklamaları haberin başlığına yerleştirilmiştir. Haberin bölgesel uyumuna bakıldığında haberin geneli birbiriyle uyumlu şekilde kullanılmıştır. Haber taraflı bir aktarıma sahip olurken ABD karşıtlığına sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Haberin neden sonuç ilişkisine bakıldığında uyumluluk sağlanmıştır. Haberde etken bir dil

kullanılmıştır. Haberin retoriğinde sıklıkla alıntılı anlatım yapılmıştır. “Russia Today (RT) televizyonu” ifadesi ile konuşmanın yapıldığı kanala ilişkin bilgi verilmektedir. Bu sayede haberin güvenilirliğine ilişkin bilgi açığı kapatılmaktadır. Haberde tarafsızlık sağlanamazken Türkiye vurgusu olumlu anlamda öne çıkmaktadır. Haberin dili sade bir anlatıma sahipken ana başlık okuyucuları rahatsız edecek kadar uzun olmuştur.

14 Temmuz 2019 tarihli “Rusya’dan S-400 yaptırımını açıklaması: NATO, ABD kendi silahlarını müttefiklerine satabilsin diye var” başlıklı haberin mikro analizine bakıldığında seçilen başlık uzun bir cümleden oluşurken eleştirel bir söylem kullanılmıştır. Haberin başlığı ile haberin içeriği uyumludur. Haberin retoriğinde Rus senatör Aleksey Puşkov’un açıklamalarına geniş yer verilirken haber, onun söylemleri üzerine kurulmuştur. Haberin spotu da oldukça uzun yazılmış ve tırnak içinde alıntılı cümlelere yer verilmiş. Haberde etken dil kullanılmıştır. Haberde sıklıkla NATO ve ABD’ye eleştiri getirilmektedir. Haberin bölgesel uyumuna bakıldığında, haberin kurgusunda uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Haber, Rus senatörün ifadeli üzenine kurulurken ilerleyen paragraflarda Bloomberg’in yaptırımlara ilişkin haberine geçiş yapılmıştır. Bu durum haberi bağlamından koparıırken bölgesel uyumsuzluğa neden olmaktadır. Haberde retoriği güçlendirmek adına görsel öğelere önem verilmiştir. Başta Rus senatörün açıklamaları ve Bloomberg’in açıklamaları görsel olarak da haberde kullanılmıştır. Haberde sade bir dil kullanılmaya dikkat edilmiştir. Haberde kullanılan fotoğrafa bakıldığında dikkat çekilmesi adına uçaktan indirilen askeri araçların fotosu konulmuştur. Haberin başında ifade edilen “NATO, ABD kendi silahlarını müttefiklerine satabilsin diye var” cümlesi ile uyum sağlanmıştır.

20 Temmuz 2019 “ABD’den Pompeo-Çavuşoğlu görüşmesi açıklaması: ‘S-400’ler bizi hayal kırıklığına uğrattı” başlıklı haberin mikro analizine bakıldığında haber girişinde alıntılı cümle kullanılırken haberin bütününde de benzer bir görüntü vardır. Haberin retoriği tamamen Pompeo’nun açıklamalarına dayanırken olayın okuyucuya geçmesi için açıklamalar çift tırnak içinde verilmiştir. Haberin kurgusu bölgesel uyum açısından gereklilikleri karşılamamaktadır. Haberin başında bahsedilen konunun dışına çıkarılarak olayın örgüsü başka bir habere bağlanmak istenmiştir.

Haberde anlatılan gelişmeler neden sonuç ilişkisi bakımından uyumluluk sağlamaktadır. Haberde etken bir dil kullanılırken bazı detaylar ayrıntılı verilmediği için okuyucuda bilgi açığı oluşturmaktadır. Haberde, nesnel bir anlatıma gidilerek yorumsal ifadelerden kaçınılmıştır. Haberde kaynaklar belirtilirken bu durum haberin retoriğine olumu yansıtmıştır. Haberde üç tane ara başlık kullanılırken başlıklar arası konu geçişi farklılaştığından dolayı haberin bölgesel uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır. Haberde iki adet fotoğrafa yer verilirken her iki fotoğrafta da Çavuşoğlu ile Pompeo vardır. Kullanılan fotoğraflarda yakın diyalog kurulduğu ve sorunların çözümüne ilişkin konuştukları imajı verilmektedir.

22 Temmuz 2019 tarihli “Çavuşoğlu: S-400'ler 2020 başında aktif hale getirilecek” başlıklı haber, mikro analize tabi tutulduğunda haberin başlığı Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun sözlerinden seçilerek yerleştirilmiştir haberin başlığı alıntılı ifadelerden oluşurken haberin ana vurgusu S-400'lerin kullanılacak olmasına yapılmıştır. Haberin spotunda Çavuşoğlu'nun açıklamaları yer alırken "F-35 projesinden çıkarılma konusunda bir adım yok" cümlesi çift tırnak içinde verilerek konuşma metninde en önemli unsurun bu söz olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Bu durum başlık ile haberin spotu arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır. Haberin spotu uzun ve etken dilde yazılmıştır. Haberin spotundan sonraki ilk paragrafta yine Çavuşoğlu'nun ifadelerine yer verilirken “TGRT Haber’de” denilerek Çavuşoğlu'nun nerede açıklama yaptığına dair kanıt sunularak haberin güvenilirliği arttırılmak istenmiştir. “Barışı korumak için alınan bir sistem” ifadesi tek tırnak içinde verilerek bu söyleme vurgu yapılmak istenmiştir. Ayrıca savaşı temsil eden bir silah sisteminin barışı koruyacağı ifadesi bölgesel uyumsuzluğa neden olmuştur. Haber genel itibariyle Çavuşoğlu'nun söylemleri üzerine inşa edilirken röportaj havasında soru cevap tarzında ilerlemiştir. Haberde sıklıkla ara başlıklara yer verilirken farklı konulara geçiş yapılmıştır. S-400 konusundan Münbiç'teki terör saldırısına geçilerek, haberin kurgusu bağlamından koparılırken, neden sonuç ilişkisi açısından anlam kurulamamıştır. Bu durum haberin bölgesel uyumsuzluğuna neden olmuştur. Haberin retoriği açısından resmî açıklamalara yer verilirken açıklamanın alındığı kaynaklar belirtilmiştir. Ayrıca haberdeki açıklamaların delili açısından video materyaller kullanılmıştır. Bu noktada haberin retoriğinde inandırıcılık sağlanmak istenmiştir.

Fakat haberde kullanılan video 63 dakika civarındayken Çavuşoğlu, başta Akdeniz'deki gelişmeler olmak üzere farklı konulara değinmiştir. Bu noktada haberi yapan Sputnik, kendi ideolojik fikirlerini yansıtacak başlıkları öne çıkarmak istemiştir. Ayrıca, “S-400 sistemi sürekli açık olacak ki, herhangi bir tehlike olduğunda tespit edecek, açık olmazsa tehdit geldiğini nereden anlayacaksınız.”, “(S-400 ile ilgili ortak teknik heyet) ABD henüz teklifimize yanaşmadı”, “dış politikada yeni açılımlar olacak”, “AB'nin kapısında bekleyecek ülke değiliz” gibi ifadeler, maddeler halinde haberin içeriğine yerleştirilerek öne çıkarılmak istenmiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında ABD ve Batı karşıtlığına dikkat çekilirken bu durumu gerek konu seçimi gerekse de öne çıkarılan ifadeler bağlamında görünür olmaktadır. İdeolojik bir haber kurgusu yapıldığı bariz şekilde görülmektedir. Bu durum haberi yapan Sputnik haber sitesinin ideolojik ve sınıfsal konumunu net şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum haberin yanlı bir dil ile inşa edildiğini göstermektedir. Son olarak haberde seçilen başlıklara bakıldığında fotoğraflar ile haber uyumunun sağlandığı görülmektedir.

23 Temmuz 2019 “Kılıçdaroğlu: Ateş çemberindeyiz, S-400'ler gereklidir, Türkiye'nin ABD'nin yaptırımına maruz kalması kabul edilemez” başlıklı haberin mikro analizine bakıldığında okumayı zorlaştıran ciddi anlamda uzun bir başlık kullanılmıştır. Haberin başlığında muhalefet lideri Kılıçdaroğlu'nun ABD eleştirilerine yer verilmiştir. Haberin spotunda da aynı şekilde alıntılı bir giriş yapılarak başlıkla uyum sağlanmıştır. Seçilen konunun içeriğine bakıldığında, Kılıçdaroğlu'nun açıklamaları üzerine haber inşa edilirken haberi aktaran kişinin gazeteci Deniz Zeyrek olduğuna haber içinde yer verilirken “Ateş çemberindeyiz, S-400 gerekli, yaptırım kabul edilemez” ifadesiyle Deniz Zeyrek'in haberleştirdiğine dikkat çekiliyor. Haber, röportaj tarzında oluşturulmuştur bu yüzden nesnel bir anlatım ortaya çıkmaktadır. Haberin retoriğinde, haberin kaynağı aktararak haberin inandırıcılığı artırılmak istenmiştir. Uzun ve okuyucuyu yoran bir anlatım dili kullanılmıştır. Haberin bölgesel uyumuna bakıldığında haberde tam bir bütünlük sağlanamamıştır. Ana konu S-400 meselesiyken ilerleyen satırlarda ara başlıklar açılarak farklı konular işlenmiştir.

24 Temmuz 2019 tarihli “Trump, Türkiye'ye S-400'lerden dolayı yaptırım uygulamak istemediğini anlattı” başlıklı haberin mikro analizine bakıldığında Trump’ın S-400’lere ilişkin söylemi, başlığa taşınırken tek tırnak içinde kullanılmıştır. Bu noktada başlıktaki açıklamaya vurgu yapılmıştır. Haberin spotunda da aynı açıklamaya yer verilerek konu devamlılığı ve haberin vurgusu sürdürülmüştür. Haberin içeriğinde “CNN kanalında” denilerek Trump’ın sözlerine ilişkin bilginin bu kanaldan alındığına dikkat çekilmiş. Bu noktada haberde güvenilirliği sağlamak için kaynak vurgulanmıştır. Fakat “iki Cumhuriyetçi senatöre dayandırılan haberde” ifadesi ile sözün doğruluğu açısından temel bir kaynak teşkil etmemiştir. Haberin kurgusu, başka bir basın kuruluşunun yapmış olduğu haber üzerinden gitmektedir. Bu durum haberin özgünlüğüne zarar vermektedir. Haberin bölgesel uyumu gerek olay örgüsü gerekse seçilen kelimeler açısından sağlanmıştır. Haberde etken dil kullanılmıştır. Karmaşık anlamsız kelimelerden kaçınılmıştır. Haberin retoriğine bakıldığında haberde farklı kaynakların haberlerine yer verilerek güvenilirlik sağlanmak istenmiştir. Ayrıca haberde her ne kadar sayısal verilere tam olarak yer verilmemiş olsa da “70 dakika süren toplantı” ifadesi ile güvenilirlik açısından sayısal veri kullanılmak istendiği anlaşılmaktadır. Haberde farklı kaynakların isim verilerek kullanılması haberin inandırıcılığını sağlama noktasında önemlidir. Haberde kullanılan fotoğraflara bakıldığında tek bir görsel kullanılırken, görselde eli mahkûm, istediğini alamamış bir yüz ifadesi vardır. Bu fotoğraf haber metninin anlatımını yansıttığından uyumlu bir seçim olmuştur.

25 Temmuz 2019 tarihli “Kaynaklara göre G-20'deki zirve her şeyi belirledi: Erdoğan, Trump'ı hem övdü hem tehdit etti” başlıklarda okuyucuya sunulan haberin mikro analizi yapıldığında “Erdoğan, Trump'ı hem övdü hem tehdit etti” ifadesi etken bir yapıda kullanılmıştır. Başlık gerektiğinden fazla uzun tutularak haberin etkisi artırılmak istenmiştir, fakat bu durum karmaşıklığa neden olmaktadır. Başlıkta, kaynaklara göre ifadesi kullanılırken kaynak isminin verilmemesi haberin doğruluğuna ve inandırıcılığa gölge düşürmektedir. Haberin spotuna bakıldığında gereğinden fazla uzun ve karmaşık bir yapıda cümle kurulmuştur. Spottaki cümlelerin retoriğine bakıldığında cümlelerin gramer yapısı uzun ve karmaşık olurken haberin öznesi, nesnesi ve yüklemi doğru kullanılmıştır. Bölgesel uyumuna bakıldığında

“övdü” ve “tehdit” gibi olumlu ve olumsuz kelimeler bir araya getirilerek kullanılmıştır. Haberin içeriğinde kaynaklara atıf yapılarak haberin güvenilirliği sağlanmak istenmiştir. Bu noktada NBC ve Wall Street Journal’ın yaptığı haberlere atıf yapılmaktadır. Ayrıca yapılan atıflarla haberin tarafsız olduğu intibayı uyandırılmak istenmiştir. Haberin içeriğinde “esneklik” ve “yumuşak” ifadeleri kullanılarak metin içinde bölgesel uyum oluşturulmuştur. “NATO’dan çekiliriz, İncirliği kapatırız” ara başlığı tek tırnak içinde verilerek hem öne çıkarılmak istenmiş hem de vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca bu iki ifade beraber kullanılırken zaman süreci ve herhangi bağlayıcı şart bahsedilmemiştir. Bu noktada seçilen ifadeler birbirinden ayrı görünmektedir. “Obama’dan daha iyi bir iş adamısın” ara başlığında ise övgü durumu vardır. Tek tırnak kullanımı olduğu için söyleme vurgu yapılarak dikkat çekilmek istenilmiştir. “Zirvede ve sonrasında neler oldu?” ara başlığına bakıldığında “zirvede” ifadesi ile bir toplantı ifade edilirken “ve” eki ile ardından gelen ifadelere bağlanmıştır. “Sonrasında” ifadesi ile zamana vurgu yapılmaktadır. “Neler oldu?” sorusuyla okuyucuların ilgisi çekilmek istenmiştir hem de belirsizlik durumu oluşturulmuştur. Sonuç itibarıyla haberde sıklıkla tırnak içinde kaynaklardan gelen bilgilere yer verilerek haberin retoriği kurgulanmıştır. Haberde kullanılan fotoğrafa bakıldığında Erdoğan ile Trump’ın tokalaştığı ve gülümsediği fotoğraf kullanılarak iki liderin anlaştığı ve samimi bir görüşme yaptıkları intibayı uyandırılmak istenmiştir. Fakat haberde Erdoğan’ın Trump’ı tehdit ettiğine ilişkin sıklıkla vurgu yapılırken bu fotoğrafın uyumu tartışmaya açıktır.

26 Temmuz 2019 tarihli “ABD’nin Türkiye’den S-400’leri kullanmamasını istemesi, S-400 anlaşmasını bozmaya yönelik son girişim” başlıklı haberin mikro analizi yapıldığında, kullanılan başlık uzun bir yapıda sunulurken, başlık yorum ve analiz içermektedir. Haberin spotuna bakıldığında başlıkta kullanılan analiz cümlesinin sahibinin “Rus Askeri Uzman Korotçenko” olduğu aktarılarak sözün kaynağı gösterilmiş hem de haberin güvenilirliği artırılmak istenmiştir. Ayrıca “Rus askeri uzman denilerek” konu hakkında konuşan kişinin mesleği ve uzmanlığı öne çıkarılmıştır. Böylece haberdeki açıklamaların inandırıcılığı artırılmak istenmiştir. Ayrıca Korotçenko, Türkiye-ABD gerilimini analiz ederken kullandığı ifadeler bakımından ABD’yi suçlayıcı ifadeler kullanırken ideolojik görüşünü belli etmektedir.

Bu durum haberin tarafsızlığına gölge düşürmektedir. “Ankara'nın bu öneriyi kabul etmeyeceği görüşündeyiz zira bunun kabulü, Türkiye'nin siyasi açıdan güçlü ve bağımsız ülke özelliğini yitirmesi anlamına gelir” ifadesi ile haberin retoriğinde Türkiye'nin bağımsız ve güçlü olduğu vurgulanmıştır. “Türkiye s-400'leri hava sahasını korumak için alıyor” ara başlığı tek tırnak içinde verilerek Rus uzmanın sözlerine dikkat çekmek için vurgu yapılmıştır. Ayrıca haberin retoriğinde Türkiye'nin s-400'leri alma gerekçesi aktarılmıştır. Haberin ikinci ara başlığında “Graham ve Pompeo'dan benzer açıklama gelmişti” ifadesiyle benzer açıklamanın ne olduğu belli değildir. Ayrıca ikinci ara başlık ile haberin öncesi arasında bir konu uyumsuzluğu vardır. Bu durum haberin bölgesel uyumsuzluğuna neden olurken haber bağlamından kopararak farklı yöne çekilmiştir. Haberin retoriğinde sıklıkla kaynaklardan faydalanılmıştır. Kaynakların ne olduğuna ilişkin bilgiler haber içinde net olarak belli olduğundan haberin güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Haberde Rus uzmanın analizlerine yer verilirken ideolojik ifadeler ve söylemler kendini sıkça belli etmiştir. Haberde taraf tutulduğu bariz olarak açık ve net olarak belirginleşmiştir. Haberde basit anlaşılır bil dil kullanılırken, haberi anlamsızlaştırılacak ifadeler kullanılmamıştır. Son olarak haberde kullanılan fotoğrafa bakıldığında S-400'lerin uçaktan indirilerek kamyonu yüklendiği fotoğraf kullanılmıştır bu durum Türkiye ve Rusya'nın anlaşığı ve ABD'nin tehditlerinin Türkiye'yi geri adım attıramadığı imajı verilmek için kullanılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye, Amerika ve Rusya üçgeninde yaşanan S-400 krizinin, Türkiye'de Türkçe yayın yapan Amerika'nın Sesi (VOA) ve Sputnik News haber sitelerinin S-400 krizine ilişkin yaptıkları haberlerde kamuoyuna aktarırken sağlıklı bir biçimde aktarıp aktarmadığı ve haberlerinin sunumunda yanlış bir söylem üretip üretmediği sorgulanmıştır. Bu nedenle, Amerika ve Rusya'nın ideolojik aygıtları olarak görev yapan Amerika'nın sesi ve Sputnik News internet siteleri örneklemeye dahil edilerek, çalışmada S-400 krizine ilişkin haber üretiminde nasıl bir söylem dili oluşturduğu ve ne tür söylemler üzerinden haberi kamuoyuna aktardığı irdelenmek

istenmiştir. Her iki haber sitesinin kamuoyuna sundukları S-400 krizine ilişkin haberlerde, nasıl bir söylem inşa edilerek kamuoyu oluşturduğu ve oluşturulan bu söylemlerin nasıl ön plana çıkarıldığı araştırılmak istenmiştir. S-400 krizi, Türkiye'nin ana planda olduğu fakat Rusya ve Amerika gibi iki ülkenin dolaylı yollardan karşı karşıya kaldığı bir süreç olarak ifade edilirse, bu iki ülkenin devlet destekli propaganda aygıtı olarak görev yapan Amerika'nın Sesi (VOA) ve Sputnik News haber sitelerinin, haber sunumunda tarafsızlığı sağlama noktasında izlemiş olduğu süreç analiz edilmek istenmiştir. Çalışmanın analiz bölümünde Dil Bilimci Teun A. Van Dijk'ın söylem analizine başvurulurken tez değerlendirilmek istenmiştir. Bu noktada Van Dijk'ın, söylem çözümlemelerinde kullandığı makro ve mikro analizler çalışmanın örnekleminde seçilen haberlerin irdelenmesinde kullanılmıştır.

Çalışmada, Amerika'nın Sesi (VOA) ve Sputnik News haber sitelerinin S-400 krizine ilişkin olarak 12 Temmuz 2019 ve 29 Temmuz 2019 tarihleri arasında girilen internet haberleri makro ve mikro yapıda incelenirken bu tarihlerin seçilmesinde, Türkiye'nin satın almış olduğu Rus yapımı S-400 hava savunma sistemlerinin Türkiye'ye geliş sürecinin yaşandığı ve yoğun tartışmaların olduğu dönemleri kapsamasından dolayıdır. S-400 krizi, Türkiye'nin merkezde olduğu dolaylı yoldan ise Rusya ile ABD'nin uzun yıllardır devam ettirdiği hasımlıklarını, Türkiye üzerinden bir güç gösterisine taşınmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada Amerikan devleti tarafından fonlanan ve dünyanın birçok yerinde yaygın iletişim ağları olan Amerika'nın Sesi ile Türkiye'ye S-400 silah sistemlerini satan Rusya'nın, birçok ülkede propaganda faaliyetleri yürüten Sputnik News haber sitesinin S-400 krizine ilişkin yapmış olduğu haberler incelenmiştir. Haber incelemelerinde ortaya çıkan sonuç itibarıyla her iki haber sitesinin haber sunuşları ve habere odaklandıkları konular hemen hemen birbirinden farklılaşmaktadır. Kurgulanan haberler o ülkenin kendi politikaları ile uyumlu bir çizgide ilerlerken haberlerde ideolojik unsurlar kendini belli etmektedir.

Her iki haber sitesinin S-400'lere ilişkin yapmış oldukları haberler Türkiye odaklı olurken aynı zamanda Rusya ile ABD'nin Türkiye üzerinden bir mücadele alanı oluşturduğu haber metinlerinde görünür olmuştur. Türkiye ile ABD arasında yaşanan

krize ilişkin Amerika'nın Sesi haber sitesinin yapmış olduğu haberlerde kurgulanan metinler ve odaklandığı nokta bakımından tarafsız bir görünüm sunulmak istenmiştir. Seçilen haberlerde iki ülke arasındaki krizin tüm boyutlarına değinilirken her iki tarafın açıklamalarına geniş bir yer ayrılmıştır. Yaşanan olayın geçmişine ilişkin sık sık haberlerde atıf yapılırken her iki tarafın da resmî açıklamaları olduğu gibi yorum katılmadan sunulmak istenmiştir. Haberlerde Türkiye'nin sunmuş olduğu tezlere yer verilirken, ABD tarafının tutum ve davranışları daha fazla yer almaktadır. İşlenen konular bakımından S-400 ile bağlantılı olarak CAATSA yaptırımları ve F-35 sorunları genel olarak haberlerin merkezine alınmıştır. Metinlerde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı yaptırım tehditleri yoğun bir şekilde haber içinde sunulmuştur. Haber metinlerinde zaman zaman Türkiye'nin S-400 konusunda haklı olduğuna yönelik Trump'ın ifadeleri yer alırken bu sayede haberde tarafsız bir görüntü izlenmek istenmiştir. Fakat aynı haber metinlerinde sık sık Türkiye'nin yaptırımlara maruz kalması gerektiğine ilişkin resmî açıklamalar sıkça kullanılarak vurgulanmıştır. Özellikle haberlerde konunun karışıklığına dikkat çekilerek sorunun çözümü olarak Türkiye'nin silah sistemlerini geri göndermesi ve geri adım atması gerektiğine ilişkin bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Amerika'nın Sesi'nin genel olarak kamuoyuna sunduğu haberlerde tarafsız bir görüntü çiziliyor gibi olsa da örtülü olarak ABD'nin ideolojisine uygun bir propaganda yapıldığı gözlemlenmektedir. Haberler genel olarak Türkiye ile ABD arasındaki gerilimleri konu edinmektedir. Kurgulanan haberlerde genel olarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle gerek haber başlıklarında gerek haber metinlerinde her iki tarafın ifadeleri sıklıkla yorum yapılmadan alıntılı bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye ile ABD arasında yaşanan S-400 krizine ilişkin sunulan haberlerde yaşanan krizin Erdoğan iktidarı ile ABD Senatosu arasında yaşandığı noktası öne çıkarken, Trump'ın yaptırımlar konusunda kararsız olduğu imajı oluşturulmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde yayıncılık faaliyeti adı altında propaganda faaliyetleri yürüten Rusya'nın Sputnik News haber sitesinin S-400 silah sistemlerine ilişkin yaptığı haberlere bakıldığında Amerika'nın Sesi haber sitesinden daha farklı bir haber sunumu izlediği görülmektedir. Gerek odaklanılan konu bakımından gerek haberlerin işleyişi bakımından farklılıklar görülmektedir. Açık bir şekilde haber

metinlerinde propaganda faaliyetleri yürütülürken olaya karşı tarafsızlık ilkesi benimsenmemiştir. Bariz bir şekilde taraf tutulduğu gösterilmek istenmiştir. Rusya'nın ideolojisi ile pareler giden bir konu seçimi ve haber kurgusu yapılmıştır. Haberde sıklıkla işlenen konular bakımından ABD karşıtlığı açık bir şekilde metinlere yansırken bu durum, Türkiye ve ABD ilişkileri üzerinden alınmaktadır. Sputnik News haber sitesi Rusya ile ABD arasındaki soğuk savaş döneminden kalan ve günümüzde de hala devam eden hasımlıkların Türkiye üzerinden devam ettirmek istemiştir. Bu durum haber metnindeki kurgu ve söylemlere yansımıştır. Türkiye ile ABD arasındaki yaşanan S-400 krizinde sıklıkla Türkiye'nin haklı olduğu ve ABD'nin izlediği politikaların yanlış olduğu eleştirisi getirilirken olayın Türkiye'nin bağımsızlık savaşı olduğuna bağlanmaktadır. Haber metinlerinde Türkiye'nin NATO üyesi olduğuna dikkat çekilerek iki müttefik ülke arasında yaşanan krizi alevlendirmek isteyen bir haber dili mevcuttur. Türkiye'nin S-400 silah sistemlerini tedarik etmesinin olumlu bir adım olarak görüldüğü ve Türkiye'nin siyasi olarak girdiği tutum savunulmuştur. Bu noktada yapılan haberlerde sıklıkla Türkiye ile ABD arasındaki krize ilişkin her iki tarafın yapmış olduğu açıklamalar haber metinlerinde sıklıkla kullanılırken haberin kurgusunda olumsuzluklar öne çıkarılarak çatışmacı bir ortam sunulmak istenmiştir. Özellikle Sputnik News haberlerinde ana konu S-400'lere ilişkin olurken ABD karşıtlığını göstermek adına haber metinlerinde Türkiye ile ABD arasındaki farklı konularda işlenmiştir. Ayrıca haber metinlerinde Türkiye ile Rusya'nın karşı karşıya gelebileceği uluslararası sorunlar haber metinlerinde işlenmeyerek iki ülke arasında dost olduğu imajı oluşturulmak istenmiş ve ilişkilerde sorun olarak görülecek bazı konular haberde işlenmemiştir. Özellikle 22 Temmuz 2019 tarihli "Çavuşoğlu: S-400'ler 2020 başında aktif hale getirilecek" başlıklı haberde net bir şekilde görülmektedir. Çavuşoğlu'nun TGRT Haber'e yaptığı söyleşide ABD ile Türkiye arasındaki bütün farklı konular haber kurgusuna bağlanırken açıklamanın inandırıcılığı için söyleyişinin bir saatlik videosu kaynak olarak haber eklenmiştir. Fakat video haber incelendiğinde Akdeniz'deki gelişmelere ilişkin yapılan açıklamalar görmezden gelinerek habere eklenmemiştir. Bu durum Türkiye ile Rusya arasında fikir ayrılığı oluşturulacak konuların S-400 haberlerinde işlenmediğini göstermektedir.

Sonuç olarak farklı ideolojileri temsil eden ve temsil ettikleri ülkelerin hükümetleri tarafından kontrol edilen ve fonlanan Amerika'nın Sesi (VOA) ve Sputnik News haber sitelerinin, S-400 ilişkilerine dair yaptıkları haberler gerek örtülü olarak gerekse de açık bir şekilde kendi ülkelerinin izlediği ideolojik politika ile paralel gitmektedir. Fakat Amerika'nın Sesi haber sitesi işlenen konu bakımından olayı Türk Amerikan ilişkileri üzerinden ele alırken Sputnik News haber sitesi ise haber olaylarını Amerikan karşıtlığı üzerinden görmüştür. Haber sitelerinin gelir kaynaklarının büyük bölümü bağlı oldukları ülkelere ayrılan fonlardan sağlanırken bu durum haberlerde sermaye akışını sağlayan devletlerin, enformasyonu kendi çıkarları için kullanmasının yolunu açmaktadır. Devletlerin silahsız askerleri orak görev yaparak yayın yaptıkları ülkelere kamuoyuna yön vermek ve istenilen tutumları oluşturmak adına haberleri kullanmaktadırlar. Bu noktada haberlerin üretiminde ekonomik unsurlar önemli etkiye sahiptir. Özellikle bu noktada Türkiye ile ABD arasında yaşanan S-400 krizinin oluşmasında temel sebeplerinden birisi Rusya ile ABD arasında uzun yıllardır yaşanan siyasal ve ekonomik çatışmanın kendini bu kez Türkiye üzerinden göstermesidir.

Tüm incelenen haberlerin bütününe bakıldığında zaman zaman konular bağlamından kopararak okuyucuya aktarılmış. Her iki haber sitesi de haber metinlerinde ideolojik duruşunu metinlere yansıtmıştır. Amerika'nın Sesi'nde bu durum haber kurgusunda ve haberde kullanılan kaynakların açıklamalarının haberde verilmiş şeklinden anlaşılırken, Sputnik News haber sitesinde ise bu durum hem haber metninde hem de haberin kurgusunda daha açık bir şekilde görülmüştür. Genel itibarıyla haberlerde S-400, CAATSA, yaptırım ve F-35 gibi ifadeler sıklıkla kullanılırken Amerika'nın sesi haberlerinde bu ifadeler geniş yer verilmiştir. Her iki haber sitesi de haberlerinde kullandıkları kaynakların açıklamalarını gerek başlık gerekse de haber metinlerinde kullanarak, kendi ideolojilerini öne çıkaracak şekilde haber kurgusuna yedirmiştir. Haberlerde inandırıcılığı ve tarafsızlığı sağlamak adına, haberde kullanılan başlık haber metinleri, görsel ve video gibi unsurlar haberin söylemini destekleyecek şekilde kullanılmak istenmiştir. Fakat bu durum çoğu haberin taraflı ve ideolojik görüntüsünü saklayamamıştır.

Sonuç olarak pratikte S-400 krizine ilişkin örnekleme alınan haberler analiz edilmiştir. Teorik olarak da medyanın ekonomi politiği ve S-400 krizinin yaşanmasına neden olan olayların tarihi arka planı ve güncelde yaşanan problemleri incelenmiştir.

S-400 krizi üzerinden yapılan çalışmaya ilişkin açıklama ve gelecekte bu konu üzerine yapılacak araştırmalara örnek verilecek olursa; çalışma gazetecilik alanına katkı sunmak adına yapılmıştır. S-400 krizinin hala devam eden bir süreç olması gelecekte bu alanda yeni çalışmaların yapılmasına alan sağlayacaktır. Bu bakımdan gazetecilik alanına katkı yapmak için hazırlanan tez çalışması, gelecekte bu alanda yapılması muhtemel çalışmalara kaynak olması açısından yardımcı olması düşünülmektedir. S-400 krizine ilişkin gelecekte yapılması muhtemel çalışmaların literatüre katkısı açısından birkaç örnek verilecek olursa; Türkiye’de yayımlanan farklı ideolojilerdeki gazete köşe yazarlarının S-400 krizine ilişkin köşe yazılarının söylem analizi yapılabilir. Yine aynı şekilde farklı ideolojilere sahip gazetelerdeki S-400 haberleri için içerik çözümlemesi yapılabilir. S-400 krizine ilişkin olayın aktörleri olan devlet liderlerinin basında oluşturdukları imaja yönelik çalışma yapılabilir. Türkiye’deki siyasal partilerin S-400 krizine ilişkin söylemlerinin basında nasıl yer aldığına ilişkin çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adams, R. (2017, Kasım 17). *Michel Foucault: Discourse*. Mayıs 14, 2023 tarihinde Critical Legal Thinking: <https://criticallegalthinking.com/2017/11/17/michel-foucault-discourse/> adresinden alındı
- Adsoy, Ş. (2020). Necati Öner'e Göre Dil-Düşünce İlişkisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 356-368. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1094352> adresinden alındı
- Akgün, H. (2018). *Ekonomi Basınının Ekonomi Politik Yapısı ve İçeriğe Etkileri* (1. b.). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Aktan, S. (2019, Temmuz 15). Türkiye'nin S-400 alması F-35 teknolojisini ve NATO güvenliğini tehlikeye sokuyor mu? euronews. Şubat 15, 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2019/07/15/turkiye-nin-s-400-almasi-f-35-teknolojisini-ve-nato-guvenligini-nasil-tehlikeye-sokuyor> adresinden alındı
- Alemdar, K., & Erdoğan, İ. (2005). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk.
- Apalı, Y. (2021). Michel Foucault'da İktidar ve Güç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 290-304. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makuubd/issue/64954/984887> adresinden alındı
- Armaoğlu, F. (2022). *20. yüzyıl siyasi tarihi(1914-1995)* (30. b., Cilt I-II). (M. Özeren, Dü.) İstanbul: Kronik Kitap.
- Aslan, B. N. (2020). *Medyanın Ekonomi Politikası Bağlamında Rahip Brunson Olayı ve Dolar Krizinin Türk Medyasında Sunumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Malatya.
- Atilla, S., & Ali, S. (2012). *BÜTÜN BOYUTLARIYLA SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE BİLGİ ADAMLAR KURULU RAPORU*. İstanbul: bilgi adamlar stratejik araştırmalar merkezi.
- Ayan, V. M. (2018). Medya Çalışmaları İçin Kuramsal ve Yöntemsel Çerçeve Girişimi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 16-29.
- Aydın, M. (-1. (2009). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye. O. Baskın içinde, *Türk Dış Politikası* (s. 399-476). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Babacan, A. (2018). Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/38152/382696> adresinden alındı
- Bardakçı, M. (2019a, Temmuz 13). S-400'lerin 12 Temmuz'da gelmesi tesadüf olamaz! Haber Türk. Mayıs 16, 2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/murat-bardakci-s-400lerin-12-temmuzda-gelmesi-tesaduf-olamaz-2503989> adresinden alındı
- Bardakçı, M. (2019b, Ekim 26). Johnson'un meşhur mektubunun resmî tercümesini, yazılmasından tam 55 yıl sonra yayınlıyorum. Haber Türk. Mart 4, 2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/murat-bardakci-s-400lerin-12-temmuzda-gelmesi-tesaduf-olamaz-2503989> adresinden alındı
- Barış, D. (2020). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye – ABD İlişkileri. T. Gürakar, & B. Özkan içinde, *Türkiye'nin Soğuk Savaş düzeni: ordu, sermaye, ABD, İslamizasyon* (s. 288-334). İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Başaran, D. (2020). Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Savunmacı Realizm Anlayışı ve Üçüncü Dünyacılık. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 83-99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hsbdergi/issue/52731/668866> adresinden alındı
- BBC News. (2014, Kasım 16). Russia's global media operation under the spotlight. BBC News. Şubat 15, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-30040363> adresinden alındı
- BBC News Türkçe. (2015, Ağustos 17). *ABD ve Almanya Türkiye'deki Patriot Füzerlerini Çekiyor*. BBC News Türkçe. Ocak 18, 2022 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150817_patriot_fuzeleri_abd_almanya adresinden alındı
- BBC News Türkçe. (2019, Nisan 18). 'Erdoğan'dan Trump'a S-400'ler için 'ortak çalışma grubu önerisi'. BBC News Türkçe. Mayıs 18, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48100957> adresinden alındı
- BBC News Türkçe. (2020, Nisan 24). *Trump, savunma bütçesi tasarısını 'Çin ve Rusya'ya bir hediye' diyerek veto etti*. BBC News Türkçe. Haziran 28, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55433047> adresinden alındı
- BBC News Türkçe. (2021, Nisan 6). *ABD'nin Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımları yürürlüğe girdi*. BBC News Türkçe. Mayıs 18, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932> adresinden alındı
- BBC News Türkçe. (t.y.). BBC News Türkçe. *BBC Türkçe Servisi Hakkında*. Nisan 5, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/kurumsal-36765777> adresinden alındı
- Begüm, Y. (t.y.). *Türk-İngiliz Bildirisi (12 Mayıs 1939)*. Mart 13, 2023 tarihinde Atatürk Ansiklopedisi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-ingiliz-bildirisi-12-mayis-1939/?pdf=5675> adresinden alındı
- Bilgi, A. (1992). *Marx Engels: Ekonomi Politik Sözlüğü* (69. b.). İstanbul: Yurt Kitap Yayınları.
- bloomberght. (2020, Aralık 14). ABD, S-400 nedeniyle Türkiye'ye yaptırım kararı aldı. bloomberght. Mayıs 26, 2022 tarihinde <https://www.bloomberght.com/abd-s-400-nedeniyle-turkiye-ye-yaptirim-karari-aldi-2270616> adresinden alındı
- Budak, E. (2018). Türkiye'de Yayın Yapan Uluslararası Haber Organları Üzerine Ekonomi-Politik Bir İnceleme. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 344-357. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/39154/484449> adresinden alındı
- Bulunmaz, B. (2011). Holdingleşme Ekseninde Türk Medyasında Tekelleşme Sorunu. *Öneri Dergisi*, 237-246. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruoneri/issue/17899/187786> adresinden alındı
- Congress.gov. (2017). *countering america's adversaries through sanctions act*. Congress.gov. Mart 19, 2023 tarihinde <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf> adresinden alındı
- Çağlar, İ. (2016, Ağustos 11). *Rakibin Bile Akıllısı*. SETA. <https://www.setav.org/rakibin-bile-akillisi/> adresinden alındı
- Çakmak, M. (2021). Herman ve Chomsky'nin Propaganda Modeli Süzgeci Olan Kitle Medyasının Büyüklüğü ve Kar Anlayışı Üzerinden Tekelleşme ve Türk Medyasının Tekelleşmesinin İncelenmesi. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 46-61. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2439681> adresinden alındı

- Çelebi, M. (2015). Atatürk Dönemi Ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 69-92. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/44033/542496> adresinden alındı
- Çelik, M. E. (2019). İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı'na Geçen Süreçte Türkiye'nin Ortadoğu Politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 475-497. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunitaed/issue/43122/522528> adresinden alındı
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 325-350. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/38081/439451> adresinden alındı
- Çokişler, E. (2021). Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 71-86. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/62211/912013> adresinden alındı
- Dalgaldere, S. (2011). Eleştirel Ekonomi Politığe Bakış. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 70-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/duibfd/issue/32248/357886> adresinden alındı
- Demir, Ş., & Baş, Ö. (2022). Türk çocuklarının savaş konulu haber metni ve karikatürler hakkındaki eleştirel söylem analizi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 370-390. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1887739> adresinden alındı
- Demirtaş, S. (2013, Eylül 29). Çin'e Füze İhalesi, NATO'ya One Minute mi? . BBC. Nisan 18, 2022 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130929_turkiye_cin_fuze adresinden alındı
- Deutsche Welle. (2021, Mart 9). Almanya Rus dezenformasyon kampanyalarının hedefinde. Deutsche Welle. Şubat 5, 2022 tarihinde <https://p.dw.com/p/3qNTC> adresinden alındı
- DeYoung, K., Fahim, K., & Demirjian, K. (2019, Temmuz 16). Trump says U.S. will cancel Turkey's purchase of F-35 planes. Washington Post. Mayıs 18, 2022 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/national-security/trump-says-us-will-cancel-turkeys-purchase-of-russian-ant> adresinden alındı
- Doğan, Z. (2019). Türkiye-ABD İlişkilerinin Temel Dinamikleri ve Stratejik İttifak Boyutu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 133-156. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/51188/639496> adresinden alındı
- Dolanbay, H. (2019). 1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 851-862. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jhf/issue/50823/665715> adresinden alındı
- Doruk, Ö. (2013). Disiplin Toplumu ve Haber Söylemi: Gökkuşluğu Derneği'nce Yapılması Planlanan Yürüyüşün Engellenmesine İlişkin Haberlerin Çözümlemesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 106-132. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/e-gifder/issue/7470/98366> adresinden alındı
- Doster, B. (2021, Nisan 28). Türkiye, ABD'ye Nasıl Tepki Vermeli? Cumhuriyet. Şubat 11, 2022 tarihinde <https://www.Cumhuriyet.Com.Tr/Yazarlar/Baris-Doster/Turkiye-Abdye-Nasil-Tepki-Vermeli-1831581> adresinden alındı
- Doster, B. H. (2014). Emperyalist Kuşatma ve Türkiye. H. D. Barış, & M. Sarıkaya (Dü.) içinde, *Emperyalizm ve Türkiye* (s. 29-67). İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Doster, H. B. (2020). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye – ABD İlişkileri. T. Gürakar, & B. Özkan içinde, *Türkiye'nin Soğuk Savaş düzeni: ordu, sermaye, ABD, İslamizasyon* (s. 288-334). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Duran, B. (2019, Temmuz 13). *S-400 Türkiye'nin Milli Güvenlik Meselesidir*. Anadolu Ajansı. Mart 21, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/s-400-turkiyenin-milli-guvenlik-meselesidir/1530812> adresinden alındı
- Durmuşahmet, A. (2019). *Ekonomi Politik Yaklaşım Çerçevesinde Yeni Medyanın Büyük Veri Üzerinden İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.
- Dünya Gazetesi. (2022, Haziran 27). İncirlik'te Patriot Değişimi. Dünya Gazetesi. Ocak 17, 2023 tarihinde <https://www.dunya.com/gundem/incirlik039te-patriot-degisimi-haberi-267782> adresinden alındı
- Edibe, S. (2014). *Söylem*. İstanbul: Birleşik Yayınevi.
- Ekmen, B. (2021). Zorlayıcı Diplomasi ve Küba Füze Krizi. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 91-108. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jdr/issue/64201/937662> adresinden alındı
- Ekşi, M. (2018, Mart 29). Türkiye Eksen Seçmekte Zorlanıyor mu: Bu Kez Belirleyici Dinamik Füze Savunma Sisteminin Hangi Ülkeden Alınacağı Muamması. *ANKASAM*. <https://www.ankasam.org/turkiye-eksen-secmekte-zorlaniyor-mu-bu-kez-belirleyici-d> adresinden alındı
- Engels, F. (2003). *Anti-Dühring*. Ankara: Eriş Yayınları.
- Ergin, S. (2019, Ağustos 1). Türkiye'nin Hava Sahası Üzerindeki NATO Güvencesi. *Hürriyet*. Hürriyet. Nisan 17, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/turkiyenin-hava-sahasi-uzerindeki-nato-guvencesi-41290047> adresinden alındı
- Ergin, S. (2022, Kasım 12). 1962 Küba Füze Bunalımı Yeniden Tartışılıyor. ABD'nin Türkiye'ye Söylediği Nükleer Yalan. *Hürriyet*. Hürriyet. Nisan 21, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/1962-kuba-fuze-bunalimi-yeniden-tartisiliyor-abdnin-turkiyeye-so> adresinden alındı
- Erhan, Ç. (2009). ABD ve NATO ile ilişkiler. O. Baskın içinde, *Türk Dış Politikası* (s. 681-715). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erhan, Ç. (2015). *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erhan, Ç. (2018). *BeYaz Savaş Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*. Ankara: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Erken, A. (2023). Robert Koleji'nin Boğaziçi Üniversitesine Devri Sürecinde Yaşananlar: 1960-1971. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 564-578. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iticusbe/issue/78344/1264070> adresinden alındı
- Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. 735-793. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/61103/907280> adresinden alındı
- Ersöz, B. D. (2019, Temmuz 11). CAATSA Yaptırımları Nedir? Süreç Nasıl İşliyor? VOA Türkçe. Mayıs 17, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/turkiyeyi-s400-alimindan-sonra-neler-bekliyor/4996208.html> adresinden alındı

- Erşen, E. (2016). Suriye Sorunu Gölgesinde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Normalleşme Süreci. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 153-171. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/312091> adresinden alındı
- Ertem, B. (2010). Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947). *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*, 252-273. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/trkiye-zerindeki-sovyet-talepleri-ve-trksovyetlikileri-19391947-soviet-demands-on-turkey-and-turkishsoviet-relations-19.pdf> adresinden alındı
- Eskioğlu, R. (2019). Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 70-80. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cagsbd/issue/49107/627179> adresinden alındı
- euronews. (2019a, Aralık 12). Ermeni Soykırımı Tasarısı' ABD Senatosu'nda Kabul Edildi; Türkiye'den İlk Tepkiler. euronews. Mayıs 6, 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2019/12/12/ermenisoykirim-tasarisi-abd-senatosu-nda-kabul-edildi-bob-menendez-kongre-turkiye-karsiti> adresinden alındı
- euronews. (2020, Aralık 23). ABD Başkanı Trump'ın veto ettiği 2021 Savunma Bütçe Tasarısı neleri kapsıyor? Euronews. Mayıs 18, 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/12/23/abd-baskan-trump-n-veto-ettigi-2021-savunma-butce-tasar-s-neleri-kaps-yor> adresinden alındı
- Eyüboğlu, N. (2008). *Yalta Konferansı ve Konferans Sonrasında Avrupa'nın Durumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. PolityPress.
- Fırat, M. (2009). Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası* (s. 716-768). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş*. (D. Saraçoğlu, & İ. Kalaycı, Çev.) İstanbul: Notabene Yayınları.
- Geray, H. (2017). *İletişim Alanından Örneklerle Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Golding, P., & Murdock, G. (2014). Kültür, iletişim ve ekonomi politik. S. İrvan içinde, *Medya, Kültür ve Siyaset* (3. b., s. 49-75). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Gök, N. (2014). Osmanlı-Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri (Garp Ocakları)'nın Etkileri ve İlk Anlaşmaların Diplomatik Açıdan Tahlili. *Pursuit of History*, 6(11), 211-240. http://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/nisan2014/M11_12.pdf adresinden alındı
- Göksedef, E. (2019a, Ağustos 8). S-400 Hava Savunma Sistemi: Rusya ile Yapılan Anlaşmada Teknoloji Transferi ve Ortak Üretim Garanti Altına Alındı Mı? *BBC News Türkçe*. Şubat 29, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49204696> adresinden alındı
- Göksedef, E. (2020b, Şubat 20). İdlid için Patriot desteği olabilir: Türkiye'de hangi füze savunma sistemleri var? *BBC News Türkçe*. Şubat 19, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51589500> adresinden alındı
- Gözen, R. (2017). Türkiye ve ABD: Çıkarlar-Değerler Çatışmasında Asimetrik İttifak. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 9-34. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/227192/turkiye-ve-abd-cikarlar-degerler-catismasinda-asimetrik-ittifak> adresinden alındı

- Güler, Y. (2005). Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-240. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59536/856350> adresinden alındı
- Gülmez, N., & Tahancı, B. (2014). Soğuk Savaş dönemi çekişmelerinden bir örnek: U-2 uçak krizi. *Çağdaş Türkiye tarihi araştırmaları dergisi*, 225-252. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cttd/issue/25625/270490> adresinden alındı
- Güngör, N. (2018). *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar* (4. b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hacaloğlu, H. (2012a, Aralık 19). İran'la Türkiye Arasında Patriot Gerilimi. VOA Türkçe. Mart 1, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/iran-turkiye-arasinda-patriot-gerilimi/1567630.html> adresinden alındı
- Hacaloğlu, H. (2017b, Temmuz 25). Türkiye ve Rusya S-400 İmzalarını Attı. VOA Türkçe. Şubat 23, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/turkiye-ve-rusya-s-400-imzalarini-atti/3958081.html> adresinden alındı
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası*. (P. Demir, Çev.) İstanbul: MOZAİK.
- Hayatsever, H. (2019, Haziran 8). Johnson Mektubu'ndan 55 yıl sonra Türkiye'ye ağır S-400 tehdidi. Cumhuriyet. Şubat 21, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/johnson-mektubundan-55-yil-sonra-turkiyeye-agir-s-400-tehdidi-1430229> adresinden alındı
- Herman, E. S. (2003). *Pazarın Zaferi Ekonomi, Politika ve Medya Üzerine*. (Z. Savan, (1. b.). (S. Zehra, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Herman, E., & Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. (E. Abadoğlu, Çev.) İstanbul: Bgst yayınları.
- Hürriyet. (2017, Aralık 29). Son Dakika! S-400 Anlaşması Ankara'da İmzalandı. Hürriyet. Şubat 28, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-s-400-anlasmasi-ankarada-imzalandi-40693982> adresinden alındı
- Independent Türkçe. (2019a, Temmuz 17). S-400 teslimatının başlamasından sonra Trump ilk kez konuştu: Biz Obama döneminde Patriot satmadık, onlar da Rusya'dan S-400 aldı, bu hiç adil değil. Independent Türkçe. Mayıs 18, 2022 tarihinde <https://www.indytrk.com/node/51891/haber/s-400-teslimat%C4%B1n%C4%B1n-ba%C5%9Flamas%C4%B1ndan-sonra-trump-ilk-kez-konu%C5%9Ftu-biz-obama-d%C3%B6neminde> adresinden alındı
- Independent Türkçe. (2021, Nisan 7). Trump'ın imzaladığı Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımları bugün yürürlüğe giriyor. Independent Türkçe. Mayıs 19, 2022 tarihinde <https://124.im/caIF> [adresinden alındı
- insidevoa. (t.y.). *inside voa*. Nisan 12, 2022 tarihinde Voice of America Public Relations: <https://www.insidevoa.com/p/5831.html> adresinden alındı
- Işık, M., & Kurt, S. Ü. (2018). Siyasal Sistem, Liberal Medya Kuramı ve Halklar İlişkileri. B. Ayhan (Dü.) içinde, *İletişim Sosyolojisi* (s. 39-56). Konya: Literatürkacademia
- Jernej, P. (2014). Sürüp Giden Metalaştırma Süreçleri Üzerine Bir Not: İzleyici Metasından Toplumsal Fabrikaya. C. Fuchs, V. Mosco, & F. Başaran (Dü.) içinde, *Marx Geri Döndü – Medya, Meta Ve Sermaye Birikimi* (Z. Kıyan, Çev., s. 301-366). Ankara: NotaBene Yayınları.

- kanat, k. b. (2016). Türk Dış Politikasının 2016 Yılı Gelişmeler. B. Duran, K. İnât, & M. Caner (Dü) içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı* (s. 319- 341). İstanbul: Seta Yayınevi. <https://setav.org/assets/uploads/2017/07/TDP20161.pdf> adresinden alındı
- Karpaz, K. (2015). *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kıbaroğlu, M. (2012). NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 183-204. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/39282/462603> adresinden alındı
- Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 417-440. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/39904/473793> adresinden alındı
- Korkmaz, S. C. (2016, Aralık 29). *Türkiye'nin Terörle Mücadelesi ve Batı'nın Sözde Müttefikliği*. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi: <https://www.orsam.org.tr/tr/turkiye-nin-terorle-mucadelesi-ve-bati-nin-sozde-muttefikligi/> adresinden alındı
- Köylü, M. (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 70-86. <https://dergipark.org.tr/en/pub/assam/issue/38840/403231> adresinden alındı
- Kurat, A. N. (1967). Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 282-321. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/782765> adresinden alındı
- Kurt, V. (2019). *S-400 vs F-35 Denklemi*. İstanbul: SETA Yayınevi. <https://setav.org/assets/uploads/2019/07/A291.pdf> adresinden alındı
- Kurtbağ, Ö. (2015). Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıkışlar ve Ayrışan Çıkarlar. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 185-207. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sevad/issue/53394/710108> adresinden alındı
- Marcus, J. (2017, Mayıs 3). Türkiye'nin Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemini Satın Alması Mümkün Mü? *BBC News Türkçe*. Şubat 29, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39797524> adresinden alındı
- Marx, K. (1987). *Karl Marx: Selected Writings*. (D. McLellan, Dü.) New York: Oxford University Press. <https://liberalarts.tamu.edu/pols/wp-content/uploads/sites/20/2021/07/Marx-Selections-from-The-German-Ideology.pdf> adresinden alındı
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1970, Ocak 22). Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (29 ncü Birleşim). Ankara, Türkiye: TBMM. Mart 15, 2023 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c002/mm__03002029.pdf adresinden alındı
- Milli Savunma Bakanlığı. (2019a, Haziran 2016). Bakan Akar, Shanahan'a Gönderdiği Mektup Hakkında Değerlendirmelerde Bulundu. *SlaytHaber*. Milli Savunma Bakanlığı.
- Milli Savunma Bakanlığı. (2019b, 07 12). S-400 Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sisteminin İntikali. *SlaytHaber*. Milli Savunma Bakanlığı. Şubat 11, 2023 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı: <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1272019-78857> adresinden alındı
- Missile Defense Project. (2018, Haziran 27). US Would Sanction Turkey Over S-400 Acquisition. *News*. Mart 19, 2023 tarihinde <https://missilethreat.csis.org/us-would-sanction-turkey-over-s-400-acquisition/> adresinden alındı

- Molla, A. (2019). Sorgulanan Müttefiklik: S-400 Füze Krizi Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri. *II. International Conference on Empirical Economics and Social Sciences (ICEESS' 19)*, (s. 327-335). Balıkesir.
- Mora, N. (2008). Medya, toplum ve haber kaynağı olarak sembolik seçkinler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-25. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/31148473/405-1349-1-PB-libre.pdf?1392257013=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DMedia_society_and_the_symbolic_elites_as.pdf&Expires=1694554743&Signature=bhft3NwthHu~Q-h1Ssp1rYbkBF8pf876t0aqsUXE5a2H5U15 adresinden alındı
- Mosco, V. (1996). *The Political Economy of Communication: Rethinking and Renewal*. London: Sage Publications Ltd..
- Mosco, V. (2009). *The Political Economy Of Communication* . London: Sage Publications Ltd.
- Nar, M. Ş. (2019). Arkaik Toplumlardan Günümüze Değiş-Tokuş Ekonomisi ve Örnek Ülke Uygulamaları. *Journal of Economy Culture and Society*, 207-225. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jecs/issue/49649/658255> adresinden alındı
- NATO. (1949, Nisan 4). *Official text: The North Atlantic Treaty, 04-Apr.-1949*. Mayıs 5, 2023 tarihinde North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr adresinden alındı
- NTV Türkçe. (2011, Eylül 6). CHP: Füze Kalkanı İsrail'i Korumak İçin. *NTV Türkçe*. Mart 11, 2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/chp-fuze-kalkani-israili-korumak-icin,QbbglnULCU2u2i42KL91gg> adresinden alındı
- Okumuş, N. (2018). *Türk-Amerikan İlişkilerinde Haşhaş Ekim'i Krizi (1968-1975): Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ongan, E. (2020). NATO Türkiye İlişkilerinin F-35 Savaş Uçağı ve S 400 Hava Savunma Sistemi Üzerinden Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 448-456. <https://124.im/jHqU> adresinden alındı
- Örmeci, O. (2020). Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 63-84. <http://ijeass.gedik.edu.tr/en/download/article-file/1469531> adresinden alındı
- Özalp, G. (2012a, Kasım 21). Türkiye NATO'dan Patriot istedi. *VOA Türkçe*. Ocak 17, 2022 tarihinde <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-natodan-patriot-istedi/1550492.html> adresinden alındı
- Özalp, G. (2012b, Aralık 17). NATO'dan İran'a Patriot Yanıtı. *VOA Türkçe*. Mart 1, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/natodan-irana-patriot-yaniti/1566533.html> adresinden alındı
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 253-269. <https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/23763/253298> adresinden alındı
- Özdamar, H. D. (2022). *Türkiye ABD İlişkilerinde Erken Dönem: Truman Doktrini'nden NATO Üyeliğine*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

- Özer, S. (2007). Söylem Çözümlemesi ve Rivayetlerin Anlaşılmasına Yönelik Katkıları. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 39-57. <https://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/324813ba42bc784.pdf> adresinden alındı
- Polat, S. (2017, Eylül 16). S-400 Niçin Gereklidir? . *Aydınlık*. Mart 10, 2022 tarihinde <https://www.Aydinlik.Com.Tr/Koseyazisi/S-400-Nicin-Gereklidir-2-63229> adresinden alındı
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Punchy, K. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D. Bayrak, & B. Arslan, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sander, O. (1979). Türkiye'nin Batı Bağlantısı I A.B.D. ve Türkiye . *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-86. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36706> adresinden alındı
- Sandıklı, A., & Semin, A. (2012). *BÜTÜN BOYUTLARIYLA SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE*. İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Satır, M. E. (2022). *Toplumsal Travma ve Basın: Türkiye-Abd ilişkilerinin Toplumsal Travma Bağlamında incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Gazetecilik, Konya.
- Savcı, M. (2021). Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Amerikan Etkisi: Kıbrıs Barış Harekâtı Örneği. *Turkish Journal of Military History*, 1-42. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2558599> adresinden alındı
- Schiller, H. (2018). *Zihin Yönlendirenler*. (71. Baskı b.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Seren, M. (2015, Ağustos 22). Patriotlar Neden Geldiler, Neden Gidiyorlar. *SETA*. Mart 10, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar/> adresinden alındı
- Sever, A. (1997). Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 647-660. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36369> adresinden alındı
- Sevinkoş, A. (2020). *Basının Kamuoyu Oluşumundaki Etkisine Bir Örnek Olay: Türkiye'nin Nato Üyeliği Süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Konya.
- Shoemaker, P., & Reese, S. D. (2014). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. S. İrvan içinde, *Medya Kültür Siyaset* (s. 97-132). Ankara: Pharmakon Yayınevi
- Siebert, F. (1956). F. Siebert, T. Peterso, & W. Schramm içinde, *Four Theories of the Press* (s. 60). Urbana and Chicago: University of Illinois Press
- Songül, E. G., & Danış, P. (2019). Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları. *Dokuz Eylül University Journal of Humanities*, 527 - 552. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuefad/issue/49601/596349> adresinden alındı
- Soysal, İ. (1981). Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi (1934-1937). *Belleten*, 95-156. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ttkbelleten/issue/71069/1140206> adresinden alındı
- Sözcü. (2020, Aralık 11). Trump Türkiye'ye yaptırım paketini imzaladı. Sözcü. Mayıs 25, 2022 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/trump-turkiyeye-yaptirim-paketini-imzaladi-6162763/> adresinden alındı
- Sözen, E. (2017). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Sputnik News. (2019, Temmuz 12). ABD Savunma Bakan Vekili: Türkiye'ye S-400 teslimatının farkındayız, F-35'e dair pozisyonumuz değişmedi. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190712/abd-savunma-bakan-vekili-turkiyeye-s-400-teslimatinin-farkindayiz-f-35le-ilgili-pozisyonumuz-1039651634.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 20). ABD'den Pompeo-Çavuşoğlu görüşmesi açıklaması: 'S-400'ler bizi hayal kırıklığına uğrattı. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190720/abdden-pompeo-cavusoglu-gorusmesi-aciklamasi-s-400ler-bizi-hayal-kirikligina-ugratti-1039716972.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 26). ABD'nin Türkiye'den S-400'leri kullanmamasını istemesi, S-400 anlaşmasını bozmaya yönelik son girişim. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190726/abdnin-turkiyeden-s-400leri-kullanmamasini-istemesi-s-400-anlasmasını-bozmaya-yonelik-son-girisim-1039771277.html> [adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 22). Çavuşoğlu: S-400'ler 2020 başında aktif hale getirilecek. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190722/cavusoglu-s-400-barisi-korumak-icin-alinan-bir-sistem-1039729825.html?modal=feedback> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 25). Kaynaklara göre G-20'deki zirve her şeyi belirledi: Erdoğan, Trump'ı hem övdü hem tehdit etti. Sputnik News. <https://sputniknews.com.tr/20190725/kaynaklara-gore-g-20deki-zirve-her-seyi-belirledi-erdogan-trumpi-hem-ovdu-hem-tehdit-etti-1039758589.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 23). Kılıçdaroğlu: Ateş çemberindeyiz, S-400'ler gereklidir, Türkiye'nin ABD'nin yaptırımına maruz kalması kabul edilemez. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190715/kilicdaroglu-ates-cemberindeyiz-s-400ler-gereklidir-turkiyenin-abdnin-yaptirimina-maruz-kalması-1039663743.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 13). Rus Senatör Cabarov: Erdoğan, Batı politikacılarına ABD baskısına başarıyla karşı koyulabildiğini gösterdi. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190713/rus-senator-cabarov-erdogan-bati-politikacilarina-abd-baskısına-basariyla-karsi-koyulabildiğini-1039653729.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 14). Rusya'dan S-400 yaptırımı açıklaması: NATO, ABD kendi silahlarını müttefiklerine satabilsin diye var. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190714/rusyadan-s-400-yaptirimi-aciklamasi-nato-abd-kendi-silahlarini-muttefiklerine-satabilsin-diye-var-1039659984.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2019, Temmuz 24). Trump, Türkiye'ye S-400'lerden dolayı yaptırım uygulamak istemediğini anlattı. Sputnik News. Mayıs 20, 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190724/trump-turkiyeye-s-400lerden-dolayi-yaptirim-uygulamak-istemediğini-anlattı-1039755771.html> adresinden alındı
- Sputnik Türkiye. (t.y.). "Hakkımızda". *Sputnik Türkiye*. Ocak 17, 2022 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/docs/hakkimizda.html> adresinden alındı
- sputniknews. (t.y.). Hakkımızda. sputniknews. Nisan 5, 2022 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/docs/hakkimizda.html> adresinden alındı
- Şah, U. (2020). Eleştirel söylem analizi: Temel yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 210-231. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1373948> adresinden alındı
- Şimşek, I. (2022). Haberin Ekonomi Politikası ve Propaganda Modeli: Büyüme ve Milli Gelir Haberleri Üzerine Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 392-428. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inifedergi/iss> adresinden alındı

- Talas, M. (2004). Örnek Bir Dış Siyaset Modeli Olarak Atatürk'ün 'Yurtta Barış Dünyada Barış' Politikası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 339-354. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sutad/issue/26281/276938> adresinden alındı
- Toker, M. (1964, Nisan 4). Türkiye Yol Ağızında. *Akis Dergisi*, 7. http://www.inonuvakfi.com/akis/1964_511.pdf adresinden alındı
- Toker, M. (1965, Mart 26). Amerika Gaflet Yolunda. *Akis Dergisi*, 5. http://www.inonuvakfi.com/akis/1965_562.pdf adresinden alındı
- Tören, T. (2006). *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Türkiye cumhuriyeti cumhurbaşkanlığı. (2016, Aralık 29). *TÜBİTAK Bilim, Özel ve Teşvik Ödülleri*. Mart 15, 2023 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/tubitakodulleri/2016/> adresinden alındı
- Türkmen, M. (2021). 1 Mart Tezkeresi Bağlamında Türkiye'nin Irak Politikası. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 185-212. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=957393> adresinden alındı
- Uslu, N. (2000). 1947 Den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi. *Avrasya Dosyası*, 203-232. <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/13529525/1947-den-gunumuze-turk-amerikan-iliskilerinin-genel-portresi> adresinden alındı
- Van Dijk, T. A. (1988). *News analysis: Case studies of international and national news in the press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 9). ABD'den S-400 Açıklaması: Duruşumuzda Değişiklik Yok. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/s400-fuze-yapt%C4%B1r%C4%B1m-turkiye-f35/4993364.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019a, Temmuz 12). ABD Kongre Üyeleri: 'Türkiye Tehlikeli Ortaklığı Seçti. VOA Türkçe. Mayıs 8, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/abd-kongre-%C3%BCyeleri-t%C3%BCrkiye-tehlikeli-ortakl%C4%B1r%C4%B1-se%C3%A7ti-/4998180.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 22). Amerika Yaptırım Uygularsa Türkiye Karşılık Verecek. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/amerika-yaptirim-uygularsa-turkiye-kars%C4%B1r%C4%B1k-vercek/5010034.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 10). Dışişleri Bakanlığı'ndan ABD'ye S-400 Yanıtı. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/disisleri-bakanligindan-abdye-s400-tepkisi/4994073.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 8). Erdoğan: S-400'ler Türkiye'ye Gönderilmeye Hazırlanıyor. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/erdogan-s400ler-turkiyeye-gonderilmeye-hazirlaniyor/4990826.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 12). İlk Parti S-400'ler Türkiye'ye Geldi. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/msb-s400ler-ankaraya-geliyor/4997374.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 19). Kongre'de Türkiye'ye Yaptırım Baskısı Artıyor. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/reuters-kongre-den-t%C3%BCrkiye-yapt%C4%B1r%C4%B1m-bask%C4%B1s%C4%B1-art%C4%B1yor/5007158.html> adresinden alındı

- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 13). Muhalefetten S-400 Alımına Destek. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/muhalefet-s-400-alimina-destek/4999191.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 14). Trump Yaptırımları Durdurma Yetkisine Sahip. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/erdogan-trump-yaptirimlari-iptal-etme-yetkisine-sahip%CC%87%CC%87%CC%87%CC%87%CC%87%CC%87%CC%87/4999995.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2019, Temmuz 17). Trump: Türkiye Konusunda Durum Karmaşık. VOA Türkçe. Mayıs 17, 2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/trump-turkiye-karmasik-adil-degil-/5002822.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2020, Aralık 9). Erdoğan'dan AB ve Biden'a Mesajlar. VOA Türkçe. Mayıs 26, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/erdogan-dan-biden-a-diialog-ab-ye-yaptirimlar-biz-irgalamaz-mesaji/5692840.html> [adresinden alındı
- VOA Türkçe. (2020, Aralık 23). Trump Savunma Bütçesi Yasasını Veto Etti. VOA Türkçe. Mayıs 18, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/trump-savunma-butce-yasasini-veto-etti/5711154.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (t.y.). Biz Kimiz? Ocak 17, 2022 tarihinde VOA Türkçe: <https://www.amerikaninsesi.com/p/3781.html> adresinden alındı
- VOA Türkçe. (t.y.). Biz Kimiz? VOA Türkçe. Nisan 5, 2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/p/3781.html> adresinden alındı
- Wayne, M. (2015). *Marksizm ve Medya Araştırmaları: Anahtar Kavramlar, Çağdaş Eğilimler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Winseck, D. (2011). The Political Economies of Media and the Transformation of the Global Media Industries. D. Y. Jin, & D. Winseck içinde, *The political economies of media: The transformation of the global media industries*. (s. 2-48). New York: Bloomsbury Academic.
- Wittel, A. (2014). Dağıtık Medyanın Ekonomi Politikğine Doğru. C. Fuchs, V. Mosco, & F. Başaran (Dü.) içinde, *Marx Geri Döndü – Medya, Meta Ve Sermaye Birikimi* (Ö. Dinçer, Çev., s. 389-433). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Yalçın, H. (2019, Nisan 9). S-400'lerin Siyasi Zemini. SETA. Mart 9, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/s-400lerin-siyasi-zemini/> adresinden alındı
- Yaylagül, L. (2017). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yaylagül, L. (2018). Dallas W.Smythe'in İletişimin Ekonomi Politik Alanına Katkısı. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 63-74. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/602698> adresinden alındı
- Yaylagül, L. (2019). Eleştirel Ekonomi Politik Perspektiften. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 134-152. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/649717> adresinden alındı
- Yeşiltaş, M. (2019, Temmuz 20). ABD, S-400 Oyununu Nasıl Kaybetti. . SETA. Mart 2, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/abd-s-400-oyununu-nasil-kaybetti/> adresinden alındı

- Yiğittepe, L. (2018). NATO ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği. *Journal of Management and Economics Research*,, 276-289. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yea/article/458050> adresinden alındı
- Yıldız, A. T. (2022). *Noam Chomsky'nin Propaganda Modeli Üzerinden Yeni Medya Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Çankırı.
- Yücel, H. (2020). *Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi*. SETA Yayınevi. <https://setav.org/assets/uploads/2020/01/A302.pdf> adresinden alındı
- Yücel, İ. (2018). *Marshall Planı ve Türkiye'ye Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

